

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

**VPLIV SLOVENSKE IN TUJE REGULATIVE NA
BANČNO PRAKSO NA PODROČJU
TRGOVANJA**

Ljubljana, avgust 2003

JOŽICA VAVPOTIČ SRAKAR

IZJAVA

Študentka Jožica VAVPOTIČ SRAKAR izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Ivana RIBNIKARJA in skladno s 1. odstavkom 21. člena zakona o avtorskih in sorodnih parvicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, 15.08.2003

Podpis: _____

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	1
2. TRGOVANJE	3
2.1. TRENDI NA SVETOVNIH FINANČNIH TRGIH	3
2.2. FINANČNI SISTEM	5
2.2.1. Vloga banke v finančnem sistemu	5
2.3. ORGANIZACIJA TRGOVANJA	6
2.4. FINANČNI TRGI	9
2.4.1. Denarni trg	9
2.4.2. Devizno trgovanje	10
2.4.3. Trg izvedenih finančnih instrumentov	12
2.4.4. Trg kapitala	12
3. REGULATIVA	12
3.1. DEFINICIJA IN CILJI REGULATIVE	12
3.2. BANČNA REGULATIVA IN NADZOR V ZDA	16
3.2.1. Finančni posredniki v ZDA – borzno posredniške družbe in investicijske banke	18
3.3. BANČNA REGULATIVA EVROPSKE UNIJE	19
3.3.1. Evropske bančne direktive	20
3.4. BASELSKI KAPITALSKI STANDARDI IN BASELSKA NAČELA PREUDARNEGA BANČNEGA POSLOVANJA	21
3.4.1. Baselski kapitalski standardi	21
3.4.2. Temeljna načela preudarnega bančnega poslovanja	28
3.5. BANČNA REGULATIVA V SLOVENIJI	31
4. BANČNA TVEGANJA	35
4.1. KREDITNO TVEGANJE	37
4.1.1. Izpostavljenost	38
4.2. LIKVIDNOSTNO TVEGANJE	38
4.3. TVEGANJE OBRESTNE MERE	40
4.3.1. Zavarovanje pred tveganjem obrestne mere	41
4.4. TEČAJNO TVEGANJE	41
4.4.1. Zavarovanje pred tečajnim tveganjem	42
4.5. DEŽELNO TVEGANJE	42
4.6. SOLVENTNOSTNO TVEGANJE	42
4.7. PRAVNO TVEGANJE	43

4.8.	TRŽNO TVEGANJE	44
4.8.1.	Vrste kapitalskih zahtev za tržna tveganja	46
5.	OPERATIVNO TVEGANJE	47
5.1.	DEFINICIJA	47
5.2.	OBVEZNOSTI UPRAVE BANKE PRI UPRAVLJANJU Z OPERATIVNIM TVEGANJEM	50
5.3.	ODGOVORNOSTI MANAGEMENTA PRI UPRAVLJANJU Z OPERATIVNIM TVEGANJEM	51
5.4.	UPRAVLJANJE Z OPERATIVNIM TVEGANJEM	53
5.5.	KAPITALSKE ZAHTEVE ZA OPERATIVNO TVEGANJE	55
6.	BANČNA PRAKSA NA PODROČJU TRGOVANJA	56
6.1.	ORIS DOBRE BANČNE PRAKSE NA PODROČJU TRGOVANJA	59
6.1.1.	Pooblastila	59
6.1.2.	Razmejitev odgovornosti	60
6.1.3.	Upravljanje s tveganji	61
6.1.4.	Politika poslovne banke za trgovanje	62
6.1.5.	Sistem notranjih kontrol	64
6.1.6.	Navodila	64
6.1.7.	Izvedeni finančni instrumenti	64
6.2.	PRIKAZ DELOVNIH POSTOPKOV IN VGRAJENIH NOTRANJIH KONTROL PRI DEVIZNEM TRGOVANJU V POSLOVNI BANKI	65
6.3.	NEPRAVILNOSTI IN GOLJUFIJE - PRIMERI SLABIH BANČNIH PRAKS NA PODROČJU TRGOVANJA	66
6.3.1.	Barings Bank	66
6.3.2.	Nedovoljeno trgovanje v Daiwa Bank	69
6.3.3.	Allied Irish Bank	71
6.3.4.	Riječka banka d.d.	72
6.3.5.	Trgovalne izgube povezane z operativnim tveganjem	73
6.3.6.	Trgovalne izgube povezane z izpostavljenostjo drugim tveganjem	74
7.	NOTRANJA IN ZUNANJA KONTROLA	76
7.1.	SISTEM NOTRANJE KONTROLE	76
7.1.1.	Organizacijske in postopkovne kontrole	76
7.1.2.	Služba notranje revizije	77
7.1.3.	Vključevanje uprave in managementa v sistem notranje kontrole	78
7.2.	ZUNANJA KONTROLA	79
7.2.1.	Zunanji revizor	79
7.2.2.	Javnost	79
7.2.3.	Bančni nadzor	80
7.3.	SODELOVANJE NADZORNIKOV FINANČNIH TRGOV	81
7.3.1.	Sodelovanje nadzornikov na mednarodni ravni	81
7.3.2.	Povezovanje nadzornikov finančnega trga v Sloveniji	85
7.3.3.	Učinki združenega nadzora	86

8. SKLEP	87
9. LITERATURA	90
10. VIRI	94

1. UVOD

Posli trgovanja so za vsako banko pomemben vir prihodkov. Iz trgovanja v svojem imenu in za svoj račun lahko banke realizirajo prihodke iz špekulativnega trgovanja ali ščitijo svoje obstoječe pozicije.

V zadnjih desetletjih se je pod vplivom globalizacije zgodila izjemna rast trgovanja, pojavljajo se številni novi trgi, novi finančni proizvodi, prisotni sta tako finančna globalizacija kot finančna inovacija. Zgodovinsko gledano so bile banke najbolj nadzirani del gospodarstva in s tem tudi njegov najbolj stabilen in hkrati konservativen del. Od druge svetovne vojne dalje pa se banke in drugi udeleženci finančnih trgov trudijo zadostiti regulatornim pravilom, hkrati pa želijo prestrukturirati svoje poslovanje do te mere, da bodo prilagojeni čedalje večji tekmi za potrošnike bančnih storitev. Regulatorji skušajo vedno novim in neizbežnim spremembam na finančnih trgih nadeti formalni okvir z vgrajenimi smernicami za npr. izpolnjevanje kapitalskih zahtev, vendar pa se trg finančnih storitev vedno znova prilagodi regulativi. Takšnemu odgovoru trga pravimo finančna inovacija, procesu regulacije in finančne inovacije pa regulatorna dialektika (Koch, 2000, str. 6).

Tradicionalna vloga banke kot finančnega posrednika se zmanjšuje s pojavom vedno novih finančnih produktov, ter s pojavom drugih finančnih posrednikov na trgu. Banke so odgovorile z nižjim obrestnim razmikom, s prevzemanjem novih tveganj, z razširitvijo baze svojih strank in uvajanjem novih finančnih proizvodov. Širijo se na tradicionalno nebančna področja: zavarovalništvo, hipotekarno bančništvo, investicijsko bančništvo in hkrati večajo neobrestne prihodke. Pri tem uporabljajo najnovejše informacijske sisteme.

Osnovni namen nadzornih organov, ki bdijo nad poslovnimi bankami, je zaščita vlagateljev ter skrb za zaupanje v finančni sistem. Kajti bančništvo je izjemno občutljivo; brez strogo postavljenih omejitev bi bila nagnjenost k izpostavljanju tveganjem večja, kar bi lahko vodilo do nepredvidenih izgub finančnega sistema in posledično nezaupanju v trdnost in integriteto vseh finančnih posrednikov. Regulativa je splet predpisov, ki določajo, kdo lahko vodi banko, geografske omejitve, katere produkte in storitve lahko posamezne banke nudijo ter omejitve, vezane na naložbeno politiko bank ter sistema nadzora.

Naša problematika proučevanja bo predvsem vpliv regulative na področje trgovanja v bankah.

Kot trgovanje se štejejo posli, ki jih banka opravlja v svojem imenu in za svoj račun ali pa v svojem imenu in za tuj račun. Transakcije se lahko izvajajo na različnih trgih, kot so denarni trgi, trg vrednostnih papirjev, transakcije s tujo valuto, transakcije z žlahtnimi kovinami in trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti. Ker bi to presevalo namen naloge, posameznih finančnih instrumentov na teh trgih ne bomo podrobneje predstavljali.

V večini slovenskih bank so se do nedavnega tako posli trgovanja kot denarna poravnava in računovodska podpora združevali in prepletali v isti organizacijski enoti, običajno v sektorju zakladništva. V pristojnost zakladništva je sodilo tudi merjenje in upravljanje s tveganji.

Dejansko se funkcija zakladništva v praksi razlikuje od banke do banke, ter je odvisna od njene velikosti, področja delovanja, organiziranosti, kot tudi posledica odločitve vodstva in sposobnosti in znanja zaposlenih.

Banka Slovenije v slovensko bančno prakso uvaja bančne direktive Evropske unije, Baselske kapitalske standarde ter načela preudarnega bančnega poslovanja. Načela predstavljajo najmanjše zahteve in obravnavajo: predpogoje za učinkovit bančni nadzor, licenciranje in lastniško sestavo, zahteve in predpise o preudarnem poslovanju, postopke stalnega bančnega nadzora in nadzorniška pooblastila.

Obstoječa predpisana minimalna kapitalska ustreznost bank je 8%. Banka Slovenije je v sklopu sprememb Sklepa o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic s koncem leta 2002 postavila zahtevo po izračunavanju in izpolnjevanju kapitalskih zahtev za tržna tveganja, vendar pa se kapitalske zahteve nanašajo le na postavke trgovanja. Po novem banke tako razmejujejo finančne instrumente glede na namen pridobitve na bančne postavke in na postavke trgovanja.

Medtem ko banke čedalje bolj obvladujejo klasične vrste tveganj, kot so kreditno, likvidnostno, obrestno, tečajno in tržno tveganje, obstaja obsežno področje operativnih tveganj še vedno nepokrito. Operativno tveganje je tveganje izgube zaradi pomanjkljivosti in napak v delovanju procesov, sistemov in ljudi. Banke se pri trgovanju izpostavljajo vsem omenjenim tveganjem.

Baselski odbor za nadzor bank je že pripravil okvir za upravljanje z operativnim tveganjem, nekatera načela pa so že zajeta tudi v splošnih načelih preudarnega bančnega poslovanja.

Tudi pri nas morajo banke že upoštevati načela za obvladovanje operativnih tveganj, saj so jih nadzorne institucije vključile v regulativne predpise in priporočila, ki se prvenstveno sicer ne nanašajo na operativna tveganja. Del načel, ki bi jih banke že doslej morale upoštevati, je zajetih v Priporočilih za opravljanje poslov trgovanja in Priporočilih za upravljanje z bančnimi tveganji. Določena načela in standardi pa so nastali na osnovi zdrave prakse in so jih zbrali v priporočilih za obnašanje posameznih profilov trgovcev, npr. Code of Conduct za devizne trgovce ter za borzne posrednike Kodeks poklicne etike borznih posrednikov.

Namen naloge je predstavitev in sistematična proučitev tveganj, ki se jim banka izpostavlja, še posebej na področju trgovanja, ter regulatorna ureditev tega področja. Pri proučevanju je upoštevana slovenska in tuja regulativa in priporočila za obvladovanje tveganj.

Zaradi ugotovljenih nepravilnosti v bančni praksi Banka Slovenije pospešeno uvaja tudi predpise za obvladovanje operativnih tveganj ter nadzira njihovo izpolnjevanje.

V nalogi predstavljamo pomen načel preudarnega bančnega poslovanja pri nadzoru nad bančnimi tveganji, posebej tistimi, ki nastajajo na področju trgovanja; analiziramo obstoječo regulativo in regulatorne organe, opozarjamo na pomembnost izgradnje sistema navodil, postopkov, predpisov in limitov po posameznih področjih trgovanja, proučujemo obstoječo organiziranost na področju trgovanja v banki in predlagamo drugačno organiziranost in rešitve na področju trgovanja; pri tem želimo doseči cilj – obvladovanje tveganj s poudarkom na operativnem tveganju na področju trgovanja. Na pomembnost tega področja so nas žal opomnile tudi številne finančne afere, ki so v zadnjem času izbruhnile na področjih trgovanja zaradi premajhne pozornosti, posvečene preprečevanju možnosti nastanka operativnega tveganja.

V magistrski nalogi želimo tudi pokazati na obsežen sistem regulatornih organov, ki regulirajo posamezna področja finančnega trga. Tako močan aparat, vključujoč tudi obsežno zakonodajo, pa ravno zaradi svoje razdrobljenosti po posameznih področjih ni nujno najbolj učinkovit.

Metoda magistrskega dela je zasnovana tako, da gre za logično sosledje poglavij in njihovo vsebinsko nadgradnjo; prejšnje poglavje je vsebinska osnova naslednjemu. Pri povezovanju posameznih vsebin, dodajanju lastnih misli in izdelavi hipotez sem uporabila znanja, ki sem jih pridobila pri svojem delu na različnih področjih v banki. Literature, ki bi se poglobljeno spuščala izključno v problematiko trgovanja in pri tem obravnavala specifična tveganja, predvsem operativno, je zelo malo. To je namreč področje, ki doslej ni bilo ustrezno obravnavano s strani nadzornih institucij, predvsem pa je bilo slabo nadzorovano. Pri obravnavanju problematike so mi bili v precejšnjo pomoč vsebinski povzetki, različna priporočila in operativna navodila poslovnim bankam s strani Banke Slovenije. V pomoč so mi bili tudi interni podatki in interna gradiva poslovne banke, ter zabeležke ob aktivnostih v poslovni banki na področju ločevanj področij trgovanja na trgovce in podporno službo. Znanja, ki sem jih pridobila v času magistrskega študija poslovedenja in organizacije, sem pri pripravi pričujočega dela povezala s praktičnimi izkušnjami iz poslovne banke.

2. TRGOVANJE

2.1. TRENDI NA SVETOVNIH FINANČNIH TRGIH

Katalizator med razvijajočo se finančno industrijo in restrukturiranjem finančnih trgov je finančna inovacija. Le-ta predstavlja sistematičen proces sprememb v finančnih instrumentih,

trgih ter trgovalnih in poslovnih politikah finančnih trgov. Inovacija poteka prek razvijanja novih tipov vrednostnih papirjev, novih trgov, novih proizvodov in storitev, novih organizacijskih oblik ter sistemov za poravnavo (Koch, 2000, str. 19). Samo pogledimo razvoj zadnjih desetletij: od izvedenih finančnih instrumentov do razvoja bankomatov, internetnega bančništva in naprednih sistemov za transfer in poravnavo sredstev.

Tabela 1: Novi finančni instrumenti in trgi

Leto	Finančna inovacija
1961	preklicna potrdila o vlogi (CD)
1963	eurodolarji
1970	GNMA Government National Mortgage Association pass-through certificate
1971	zavarovanje s strani tretjega kot osnova za zavarovanje občinskih obveznic (municipal bonds)
1972	valutne terminske pogodbe – pričetek trgovanja na Chicago Mercantile Exchange
1973	nastanek vzajemnih skladov denarnega trga
1973	pričetek trgovanja z opcijami na delnice na Chicago Board Options Exchange
1976	trgovanje s terminskimi pogodbami na zakladne menice (Treasury Bill Futures) na Chicago Mercantile Exchange
1978	terminske pogodbe na zakladne obveznice (Treasury bond futures), pričetek trgovanja na Chicago Board of Trade
1978	standardizirana terminska pogodba na 1-letno zakladno menico
1981	zamenjava obrestnih mer (Interest rate swap)
1981	papirji s spremenljivo obrestno mero (Floating-rate notes)
1981	Evroobveznice
1983	standardizirane terminske pogodbe na Evrodolarje (Eurodollar futures)
1983	Collateralized mortgage obligations first issued (obligacije, vrednostnice s hipotekarno osnovo)
1984	izdaja junk bonds (obveznic brez garancije oziroma zavarovanja) za financiranje kontrolnih paketov pri prevzemih (leveraged buyouts)
1985	sekuritizacija - listinjenje na osnovi avtomobilskih posojil, leasinga, odprtih terjatev iz kreditnih kartic
1987	vzajemni skladi iz občinskih obveznic
1989	zavarovanje za nakupe s kreditnimi karticami
1990	opcije na zamenjave za obrestne mere (Options on interest rate swaps)
1991	potrdilo o vlogi vezano na borzni indeks (Stock index CD)
1993	plačilne kartice s sliko
1994	kreditne kartice z vnaprejšnjo odobritvijo
1995	izjemen porast bankomatov, plačila prek POS terminalov
1996	internetno bančništvo
1997	kreditni izvedeni finančni instrumenti (credit derivatives)
1997	listinjenje na osnovi nezavarovanih posojil malemu gospodarstvu
1998	standardizirane terminske pogodbe na osebne bankrote (futures contract on personal bankruptcies)

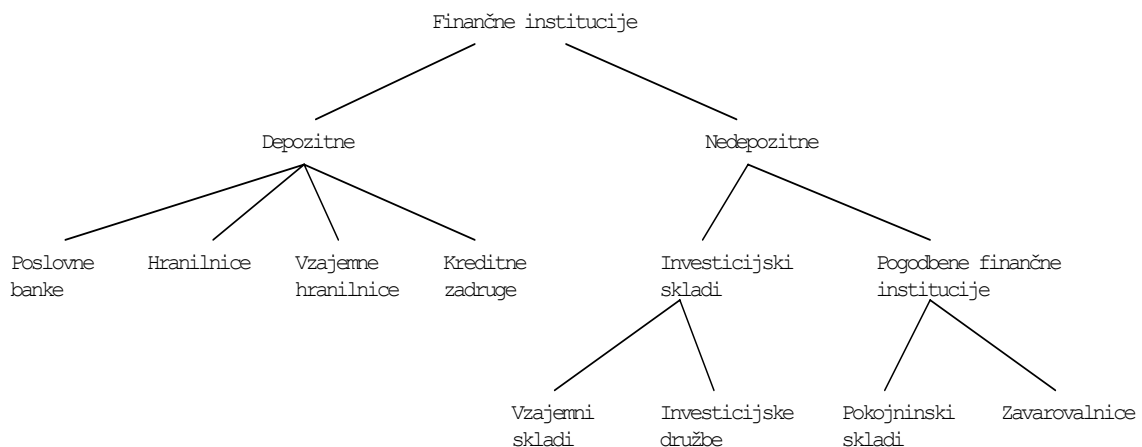
Vir: Koch W. T., MacDonald S. S.: Bank management, 2000.

2.2. FINANČNI SISTEM

Finančni sistem je sestavljen iz finančnih institucij, finančnih instrumentov in finančnih trgov, ki se medsebojno dopolnjujejo (Prohaska, 1999, str. 3).

Institucije finančnega trga omogočajo, da se cena finančnim sredstvom oblikuje na podlagi povpraševanja in ponudbe, da zagotavljajo likvidnost finančnega trga in zmanjšujejo transakcijske stroške. Avtorji navajajo več delitev finančnih institucij po različnih kriterijih. Po institucionalnem kriteriju so finančne institucije: finančni posredniki (depozitne institucije in institucionalni investitorji oziroma investicijske finančne institucije) in agentske finančne institucije (brokerji, dealearji, investicijske banke) (Prohaska, 1999, str. 7). Slika 2 prikazuje delitev finančnih institucij na depozitne in nedepozitne. Najpomembnejše depozitne institucije so banke, ki so tudi predmet preučevanja magistrskega dela.

Slika 1: Delitev finančnih institucij

Vir: Ribnikar, 1996, str. 43-45.

2.2.1. Vloga banke v finančnem sistemu

Banke kot pomembni finančni posredniki opravljajo več funkcij, med katerimi so predvsem: denarna funkcija, posredovanje pri mednarodnih plačilih ter funkcija posredništva pri posredovanju denarnih prihrankov med suficitnimi in deficitnimi gospodarskimi celicami (Ribnikar, 1993, str. 201).

»Banka je delniška družba, ki je pridobila dovoljenje Banke Slovenije za opravljanje bančnih storitev« (Zakon o bančništvu, 1999). Bančne storitve so po tem zakonu naslednje storitve: (1) sprejemanje depozitov od fizičnih in pravnih oseb ter dajanje kreditov iz teh sredstev za svoj račun, (2) druge finančne storitve: (a) factoring, (b) finančni zakup, (c) izdajanje garancij in drugih jamstev, (d) kreditiranje vključno s potrošniškimi krediti, hipotekarnimi krediti in financiranjem komercialnih poslov, (e) trgovanje s tujimi plačilnimi sredstvi, vključno z menjalniškimi posli, (f) trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti, (g) zbiranje, analiza in posredovanje informacij o kreditni sposobnosti pravnih oseb, (h) posredovanje pri prodaji zavarovalnih polic, po zakonu, ki ureja zavarovalništvo, (i) izdajanje in upravljanje s plačilnimi instrumenti, (j) oddajanje sefov, (k) posredovanje pri sklepanju posojilnih in kreditnih poslov, (l) storitve v zvezi z vrednostnimi papirji po zakonu, ki ureja trg vrednostnih papirjev, (m) upravljanje pokojninskih oziroma investicijskih skladov po zakonu, ki ureja pokojninske oziroma investicijske sklade, (n) opravljanje plačilnega prometa.

V ameriškem finančnem sistemu se ločita dva tipa bank in sicer *poslovne* in *investicijske* banke, ki sta lahko združeni v bančni holding ali pa vsaka od njiju prek svojih hčera opravlja bodisi komercialne bodisi posle z vrednostnimi papirji. Ta ločitev je nastala zaradi poostrene ameriške regulative (Glass-Steagall Act) po borznem zlomu v tridesetih letih 20. stoletja. (Koch, 2000, str. 8).

Pri nas je v veljavi nemški *tip univerzalne banke*, ki opravlja vse posle ter na področju zakladništva združuje tudi trgovanje z vrednostnimi papirji oziroma upravljanje lastnega portfelja banke, medtem ko se trgovanje z vrednostnimi papirji po naročilu strank pretežno opravlja v ločeni enoti investicijskega bančništva.

2.3. ORGANIZACIJA TRGOVANJA

Trgovanje se v bankah odvija na področjih zakladništva in investicijskega bančništva. Zakladništvo v banki avtorji opredeljujejo različno, prav tako se v praksi razlikuje od banke do banke, kar je vezano na samo velikost banke, področje delovanja, geografsko razpršenost, organiziranost, zgodovinski razvoj banke, ter v največji meri na odločitve vodstva pa tudi sposobnosti in znanja zaposlenih (Triller, 1999, str. 2).

Funkcije zakladništva v razvitem svetu so naslednje (Persianis, Sparey, 1995, str. 23):

- odločanje o likvidnosti banke,
- upravljanje z bilanco banke,
- trgovanje v imenu in za račun banke,
- upravljanje z izpostavljenostjo banke finančnim tveganjem,
- prispevanje k povečanju dobičkonosnosti banke,
- vodenje politike obrestnih mer, tarif in tečajne politike,

- razvoj in uvajanje novih finančnih instrumentov,
- upravljanje s portfeljem naložb.

V razvitih ekonomijah se področje trgovanja oziroma zakladništva pojavlja kot profitni center, ki odloča o likvidnosti banke, pri trgovanju pa se usmerja v izvedene finančne instrumente, s katerimi trguje v imenu in za račun banke ter na ta način s kontroliranim prevzemanjem tveganja skuša doseči čim boljše rezultate (Žgajnar, 1999, str. 21). Vloga zakladništva pri nas je ožja; zakladništvo spremlja regulativo monetarnih oblasti in izvaja trgovanje z namenom uravnavanja likvidnosti in ščitenja banke pred preveliko izpostavljenostjo tveganjem (valutnim, obrestnim) (Žgajnar, 1999, str. 21)

V bankah z razvitimi finančnimi sistemi opravljajo zakladniško funkcijo trije oddelki (Satyajit, 1994, str. 1255):

- oddelek trgovanja ali Front Office opravlja sklepanje poslov – transacting,
- oddelek spremljave ali Middle Office, ki izvaja kontroliranje,
- oddelek podpore ali Back Office, ki opravlja izpeljavo in poravnavo sklenjenih poslov.

Posli trgovanja so tisti posli, ki jih banka opravlja v svojem imenu in za svoj račun ter v svojem imenu in za tuj račun in vključujejo (Priporočila za opravljanje poslov trgovanja, 1997, str. 1):

- transakcije na denarnem trgu,
- transakcije z vrednostnimi papirji brez primarne emisije vrednostnih papirjev,
- transakcije s tujo valuto,
- trgovanje z žlahtnimi kovinami,
- trgovanje z derivati - izvedenimi finančnimi instrumenti.

Banka Slovenije med posle trgovanja šteje tudi posle reodkupa oziroma ponovnega odkupa.

Front office področja zakladništva opravlja naslednje naloge:

- trgovanje na medbančnem tolarskem trgu,
- odnosi s centralno banko - za zagotavljanje likvidnosti, za pridobivanje tolarskih sredstev, za plasiranje teh sredstev in za izpolnjevanje ukrepov centralne banke,
- odnosi s poslovnimi bankami - dajanje in najemanje likvidnostnih in finančnih kreditov,
- trgovanje na medbančnem deviznem trgu,
- devizno trgovanje s tujino,
- nakupi in prodaje vrednostnih papirjev v tujini in doma,
- upravljanje portfelja vrednostnih papirjev banke,
- določanje tečajnic za podjetniški devizni trg,

- določanje menjalniških deviznih tečajev za občane,
- upravljanje s tolarsko likvidnostjo.

Zakladništvo, organizirano kot oddelek trgovanja (*Front Office*), skrbi tudi za svetovanje strankam, nudi jim svetovalne in posredniške storitve, prodaja vrednostne papirje, upravlja premoženje strank, sodeluje pa tudi pri razvoju novih finančnih instrumentov¹ in produktov banke.

Za analizo in kontrolo tveganj, ki nastajajo pri poslovanju banke, ter za pripravo poročil za nadzorne organe, monetarne oblasti in upravo banke naj bi bil zadolžen oddelek spremljave (*Middle Office*).

Za poravnavo in izvedbo poslov in njihovo kontrolo (*settlement and clearing*) je zadolžen oddelek podpore (*Back Office*).

Zaradi omejevanja operativnega tveganja, kar si bomo ogledali v nadaljevanju, se priporočila nadzornih institucij v smislu organizacije trgovanja v zadnjem času dopolnjujejo. Osnovno načelo pri operativnih postopkih na področju trgovanja je *jasna funkcionalna ločitev* (Priporočila za opravljanje poslov trgovanja v bankah, 1997):

- trgovanja,
- postopkov in nadzora v zaledni službi,
- računovodstva in
- spremljanja.

Trgovanje bi morale banke organizacijsko v celoti ločiti od drugih funkcij, pri čemer bi morale zagotoviti funkcionalno in organizacijsko ločitev trgovanja na vseh nivojih, vključno z nivojem uprave.

Funkcija zakladništva je v večini slovenskih bank organizirana kot samostojna organizacijska enota šele zadnjih nekaj let. Pred tem so področje zakladništva s trgovanjem pokrivali v sektorjih mednarodnega poslovanja ali deviznih sektorjih (devizni trg) ter v sektorjih sredstev (upravljanje z likvidnostjo, slovenski medbančni trg, podjetniški trg).

Znanje na področju zakladništva se izboljšuje, širi se uporaba različnih finančnih instrumentov. Kljub temu pa ima slovenski finančni trg problem z razvojem raznih finančnih oblik, saj ga ovira premajhen gospodarski prostor. Oblikovanje sekundarnih trgov in s tem povezana likvidnost instrumentov sta odvisna od obsega sredstev, s katerimi se trguje. Na

¹ Nova Ljubljanska banka nudi strankam t.i. sintetično termnsko pogodbo (synthetic forward contract), ki kombinira lastnosti standardiziranih futuresov, s katerimi se trguje na organiziranih borzah in lastnosti nestandardiziranega forwarda (<http://www.nlb.si>, 2003).

manjših trgov se oblikuje manjše število tržnih instrumentov, ki zadovoljijo tekoče potrebe udeležencev na trgu. (Triller, 1999, str. 11).

2.4. FINANČNI TRGI

Finančni trg je skupek odnosov med ponudbo in povpraševanjem po finančnih sredstvih. Glede na enega od možnih kriterijev, t.j. ročnost, delimo finančni trg na: (1) denarni trg, (2) trg kapitala. Običajen rok ali kriterij razlikovanja je eno leto (Prohaska, 1999, str. 11).

Za posle trgovanja štejejo posli, ki jih banka opravlja v svojem imenu in za svoj račun ali pa v svojem imenu in za tuj račun. V praksi imajo banke trgovanje razdeljeno po različnih trgih:

- denarni trg (*money market*)
- devizno trgovanje (*foreign exchange*)
- trg izvedenih finančnih instrumentov (*derivatives*)
- trg kapitala (*securities markets*).

2.4.1. Denarni trg

Trgovanje na denarnem trgu z instrumenti, ki imajo dospelost krajšo od enega leta, poteka v tujini ali doma. *Osnova za posle v tujini* so običajno devizna imetja na računih pri tujih bankah, ki jih v obliki depozitov pri tujih bankah vežemo na različne roke v odvisnosti od trenutnih likvidnostnih potreb in višin obrestnih mer:

- čez noč (*overnight*),
- za nekaj dni,
- za 1, 3 ali 6 mesecev oziroma poljubno,
- dolgoročni depoziti (nad 1 leto),
- depoziti na odpoklic.

Tuje banke obrestujejo devizne depozite po evrotržnih obrestnih merah, ki se običajno spreminjajo. Dosežena depozitna obrestna mera je odvisna od: (1) roka vezave sredstev, (2) višine zneska vezave, (3) politike banke pri vezavi sredstev (interes banke za določeno vezavo sredstev).

2.4.1.1. Denarni trg v Sloveniji

Za trg denarja v Sloveniji, lahko rečemo, da se deli na tri podtrge, in sicer na (Mramor, 2000, str. 24): (1) centralnobančni, (2) medbančni, (3) trg kratkoročnih vrednostnih papirjev.

Centralnobančni trg: na njem BS izvaja posojilne operacije in intervencije. Najpomembnejša funkcija centralne banke pri izvajanju denarne in tečajne politike je zagotavljanje likvidnosti bančnega sistema. BS posega z instrumenti, kot so posojila bankam (lombardna, kratkoročna,

likvidnostna), blagajniški zapisi, začasni nakupi blagajniških zapisov (repo), posegi na deviznem trgu in obvezna rezerva.

Medbančni trg: na njem sodelujejo poslovne banke na podlagi likvidnostnih posojil in depozitov. Poteka v obliki dnevnega in t.i. večernega trga.

Trg kratkoročnih vrednostnih papirjev: na njem se trguje s kratkoročnimi zakladnimi menicami Ministrstva za finance ter potrdili o vlogah poslovnih bank.

2.4.2. Devizno trgovanje

Devizno trgovanje služi uravnavanju devizne likvidnosti in devizne pozicije s trgovanjem z instrumenti deviznega trga v imenu in za račun banke na domačem in tujih denarnih trgih, banke pa devizno trgujejo tudi v svojem imenu in za račun večjih komitentov. Deviza je tuj denar, s katerim se lahko razpolaga v tujini (Ribnikar, 1995, str. 56), v bistvu pa je denarna terjatev pri tujih bankah. Svetovni devizni trg je razdeljen na časovno ločene centre deviznega trgovanja: azijskega, evropskega in ameriškega. Sklepajo se promptni (spot), terminski posli ter kombinirani posli, s špekulativnim in zavarovalnim namenom.

Trgovanje po svetu poteka prek različnih informacijskih sistemov (Reuters, Bloomberg). Prek Reutersa svoje trgovske transakcije opravljajo vse večje svetovne banke, ki opravljajo mednarodne posle. Prek sistema Reuters so dostopni:

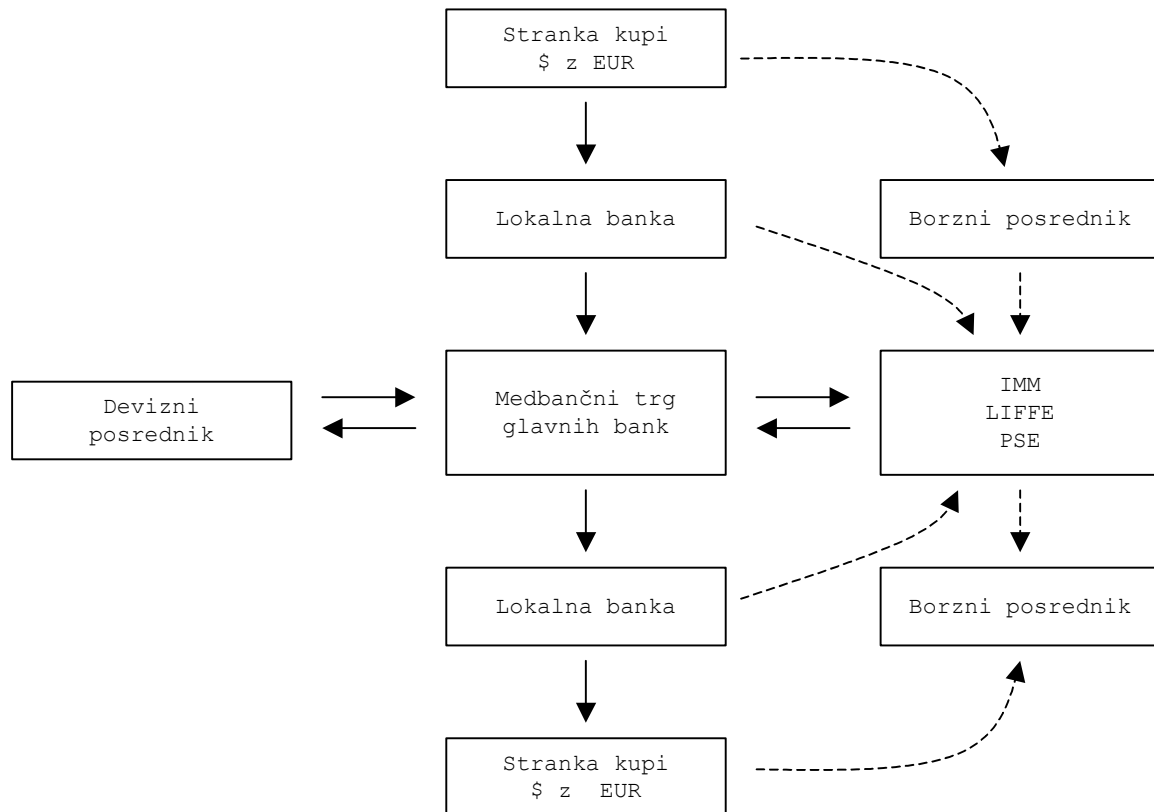
- podatki o gibanjih deviznih tečajev,
- obrestne mere,
- podatki o gibanjih cen zlata, nafte, bakra in drugega blaga,
- navzkrižni izračuni in analize,
- grafične predstavitve ter
- informacije, ki vplivajo na dogajanja na svetovnem trgu.

Pod devizno trgovanje sodijo:

- konverzije tujih valut z domačimi bankami (promptne, terminske, začasne),
- prodaje deviznih sredstev domačim bankam (dokončne in začasne),
- prodaje deviznih sredstev na podjetniškem trgu s kotiranjem posebnih individualnih tečajev za večje količine in večje komitente,
- trženje lastnih blagajniških zapisov ali potrdil o vlogi, denominiranih v tuji valuti, komitentom banke,
- prodaje deviznih sredstev banki Slovenije (dokončne in začasne) na podlagi instrumentarija Banke Slovenije,
- vpisovanje blagajniških zapisov Banke Slovenije v tujem denarju,
- najemanje in plasiranje deviznih depozitov domačim bankam,
- trgovanje s tujo efektivno na domačem in tujih trgih,

- vezave deviznih depozitov pri domačih in tujih bankah,
- trgovanje s tujimi valutami,
- upravljanje portfelja dolžniških vrednostnih papirjev tujih in domačih izdajateljev v tujem denarju.

Slika 2: Struktura deviznih trgov

Vir: Hempel et al.: Bank Management, 1994, str. 68.

Instrumenti, ki se na deviznem trgu pojavljajo, so naslednji:

- promptni (spot): rok izvršitve je čez dva delovna dneva (Veselinovič, 1991, str. 36),
- terminski,
- kombinirani: klasična devizna zamenjava s hkratnim nakupom/prodajo določenega zneska neke valute in hkratna terminska prodaja/nakup te iste valute.

2.4.3. Trg izvedenih finančnih instrumentov

Z izvedenimi finančnimi instrumenti (IFI) se trguje na terminskem trgu. IFI pa niso vezani zgolj na transakcije na deviznem trgu, temveč se vežejo tudi na obrestno mero, vrednostne papirje, borzne indekse. Osnovni *valutni* izvedeni finančni instrumenti so:

- devizni terminski posel (Forward Exchange Contract),
- devizna zamenjava (FX Swap),
- valutna terminska pogodba (Currency Futures) in
- valutna opcija (Currency Option).

Osnovni *obrestni* izvedeni finančni instrumenti so: (1) obrestni terminski posel (Forward/Forward), (2) dogovor o terminski obrestni meri (Forward Rate Agreement - FRA), (3) zamenjava obrestnih mer (Interest Rate Swap), (4) terminske pogodbe na obrestno mero (Interest Rate Futures) in (5) opcija na obrestno mero (Interest Rate Option).

V splošnem obstajata dve osnovni uporabi izvedenih finančnih instrumentov:

- za trgovanje (trading),
- za zavarovanje (hedging).

2.4.4. Trg kapitala

Na trgu kapitala se trguje z dolgoročnimi finančnimi oblikami, katerih rok zapadlosti je daljši od enega leta. Trg kapitala se deli na dva podtrga:

- trg dolgoročnih vrednostnih papirjev:
 - a) trg dolžniškega kapitala,
 - b) trg lastniškega kapitala,
- trg dolgoročnih posojil.

Kot primarni trg kapitala pojmuje prve emisije vrednostnih papirjev, ki so prvič ponujene v prodajo. Nadaljnje prenose med vlagatelji označimo kot sekundarni trg.

3. REGULATIVA

3.1. DEFINICIJA IN CILJI REGULATIVE

Pod regulativo v širšem pomenu razumemo regulacijo in nadzor ter hkrati splet nadzornih organov in pravil na osnovi katerih delujejo udeleženci v finančnem posredništvu, hkrati pa so tudi oporne točke pri nadzoru. Regulativa v ožjem pomenu so ravno ta pravila.

To so predvsem (Čokl, 2000, str. 14):

- normativna zakonodaja,
- priporočila,
- splošna pravila varnega in skrbnega poslovanja in
- pravila sklepanja poslov.

Za banke je značilno, da se nahajajo v panogi, ki je zaradi igre velikih denarnih vsot močno regulirana. Uveljavilo se je stališče, da bi v primeru manjše ali celo odsotne regulative banke sprejemale več tveganja, kot je preudarno, ter bi s tem vplivale na stabilnost bančnega sistema.

Bančna regulativa sestoji iz vrste splošno sprejetih pravil in naddržavnih smernic in priporočil ter državnih predpisov; regulacija bančnega sektorja ima torej za posledico oblikovanje in izdajo specifičnih predpisov in vodil za vodenje bančne strukture in vedenja bančništva s strani zakonodajne oblasti (Kavčič, 1999, str. 8). Bančni nadzor pa izvaja preverjanje izpolnjevanja postavljenih pravil (Kavčič, 1999, str. 1).

Cilji regulative ali predpisov za urejanje bančnega delovanja so:

- zaščita vlagateljev pred zlorabami,
- varnost in trdnost bank ter stabilnost bančnega sistema,
- učinkovit in konkurenčen finančni sistem,
- monetarna stabilnost.

Kljub vsemu pa ima še tako učinkovita regulativa svoje meje. Bančna regulativa ne more preprečiti propadov bank, izločiti splošnih tveganj, izhajajočih iz ekonomskega okolja, niti ne more prevzeti jamstva za etično ali morebitno neetično ravnanje uprave banke. Učinkovitost regulative je preprosto v tem, da služi kot vodilo za vodenje zdrave poslovne politike v bankah.

Ker so propadi bank dragi za vso ekonomijo, je bančna stabilnost izjemnega pomena. Državne in nadzorne institucije nasploh se pri odločanju o velikosti potrebne bančne regulative soočajo s tehtanjem med dvema vrstama tveganj:

- potencialno sistematično² tveganje propada ene ali več bank,
- nesistematično tveganje propada bank, povezano s prevelikim izpostavljanjem tveganjem in nezadostno regulatorno disciplino (Kavčič, 1999, str. 13).

Pojma bančna regulativa in bančni nadzor sta v praksi pogosto povezana, čeprav gre za dve različni dopolnjujoči se dejavnosti. Bančna regulacija je dejansko usmerjanje; pri regulaciji gre za oblikovanje in izdajo specifičnih predpisov in vodil za vodenje bančne strukture in

² Sistematično tveganje je tveganje, da bi propad ene banke povzročil verižno reakcijo propadov bank in ogrozil njihovo solventnost.

poslovanja bančništva, t.j. regulative. Gre za poseganje regulatornih oblasti v tržno dogajanje. Bančni nadzor pa vključuje (The Federal Reserve System Purposes & Functions, 1998, str. 72):

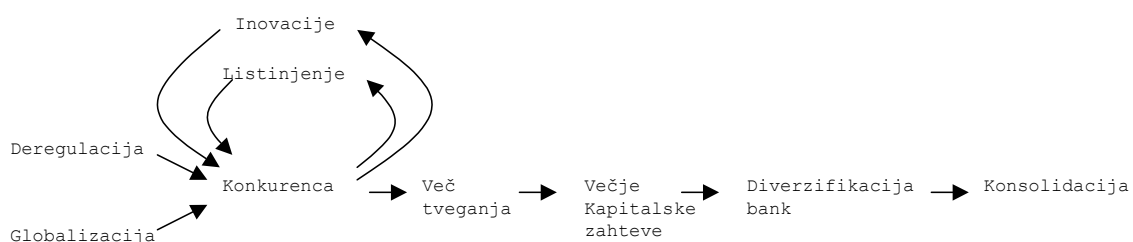
- preverjanje,
- spremljanje in
- revizijo bank z namenom ocene njihovega stanja in njihove pripravljenosti za delovanje v skladu z veljavno zakonodajo in pravili.

Bančništvo ima lastnosti, ki lahko potencialno vplivajo na nestabilnost finančnega sistema in so hkrati tudi razlogi za povečano regulativo (Ware, 1996, str. 6):

- visok finančni vzvod: glede na velikost bilančne vsote je bančni kapital relativno majhen, vsaka izguba lahko negativno vpliva na bančno stabilnost,
- neusklajena časovna struktura sredstev in obveznosti, pri čemer imajo sredstva daljše ročnosti kot obveznosti,
- odvisnost bančne solventnosti od možnosti banke, da obdrži zaupanje vlagateljev in finančnih trgov (v celotnem dolgu bank je visok odstotek vlog na vpogled in kratkoročnega dolga),
- vedenje zunanjih opazovalcev o banki in njenih tveganjih je slabo; pomanjkanje transparentnosti in javno objavljeni finančni izkazi onemogočajo zainteresiranim stranem racionalno analizo prednosti in slabosti banke, pri čemer se bančna bilančna in zunajbilančna pozicija spreminjata hitreje kot v preostalem gospodarstvu.

V bančnem in širšem okolju se nenehno dogajajo spremembe. Ravno to pa narekuje nenehno iskanje novih poti, kako z bančno regulativo zajeti vsa tveganja, ki se jim banke izpostavljajo. Po drugi strani pa finančni trgi postajajo vse bolj mednarodni in njihova globalizacija postavlja zahtevo po ureditvi bančne regulative na mednarodni ravni.

Slika 3: Procesi v finančnem posredništvu

Vir: Koch W. T., MacDonald S., 2000, str. 91.

Nastajanje predpisov s področja urejanja bančnega poslovanja ter reakcij trga nanje poteka v stalnem medsebojnem vplivu in spremembah. Cilj regulative in nadzornih organov je

vzpostavitev varnosti, stabilnosti in ustrezne strukture bančnega sistema, banke (trg) pa se nagibajo k maksimiziranju vrednosti in dobička. Če trgu oziroma bankam slednje ne uspeva v planirani višini, začnejo iskati stranpoti in sive lise v zakonodaji. Po določenem času pride bodisi do finančnih škandalov ali pretresov na trgu, ki so posledica prevelikega izpostavljanja tveganjem ali pa sive lise nadzorniki odkrijejo ob rednih pregledih. V obeh primerih pride do priprave novih predpisov. Tako vedno poteka nekakšen boj med trgom (bankami) in regulativo, ki s tem spodbuja finančne inovacije (Kavčič, 1999, str. 23).

Učinkovit nadzorni sistem je povezan z oblikovano bančno zakonodajo in z izhodišči za delovanje nadzora, kot sta pravno in računovodsko okolje.

Bančna zakonodaja opredeli, katere institucije lahko pojmujejo kot banke (pri tem obstajajo razlike v posameznih državah), katere storitve banke lahko opravljajo in katere so jim prepovedane. Prav tako je z bančno zakonodajo moč določiti politiko licenciranja, možno pa je tudi, da postopke dodeljevanja bančnih licenc opravlja druga nadzorna oblast in ne centralna banka. Najbolj pomembno je, da je nadzorna institucija neodvisna organizacija, kar omogoča odločanje na objektivni nadzorni osnovi.

Med državami obstajajo razlike glede regulative, ureditve bančnega nadzora in načina izvajanja nadzora. Tako se zelo razlikujejo pravni status, organizacijske oblike, pristojnosti in učinkovitost nadzornih organov. Z vidika organizacijske oblike obstajajo naslednje oblike nadzornih oblasti:

- Nadzorna funkcija je zaupana centralni banki, ki je hkrati nosilka monetarne politike. Takšno ureditev poznajo v naslednjih državah: Velika Britanija, Češka, Poljska, Italija, Nizozemska in Slovenija.
- Posebna državna institucija skrbi za izvajanje nadzora nad bankami in finančnimi trgi. V državah, kjer so se odločili za takšno organiziranost, si posebna nadzorna institucija deli pristojnosti s centralno banko (takšen primer sta Nemčija in ZDA). Običajno se zagovarja avtonomnost nadzorne institucije s potrebno zagotovitvijo neodvisnosti bančnega nadzora.
- Nadzorno funkcijo izvaja ministrstvo, pristojno za finance (Japonska³, Avstrija, Francija).

Regulatorni oziroma nadzorni organ vpliva na finančne institucije, ki posledično upoštevajo minimalne standarde poslovanja, poslovnega vedenja in oblikovanja kontrolnih mehanizmov. Nadzorni organ mora imeti ustrezno strokovno znanje, slediti mora razvoju v finančnem in širšem okolju, poznati mora vsa tveganja, katerim se izpostavljajo banke in drugi finančni posredniki.

³ Vloga Ministrstva za finance na Japonskem je v magistrskem delu delno predstavljena tudi na primeru slabe bančne prakse na področju trgovanja v banki Daiwa.

3.2. BANČNA REGULATIVA IN NADZOR V ZDA

V finančnem sistemu ZDA je prisotna množica finančnih institucij, sam sistem pa je močno likviden in konkurenčen. Pomembno vlogo na tem trgu imajo depozitne institucije, čeprav so na finančnem trgu ZDA v zadnjih dvajsetih letih prisotne precejšnje strukturne spremembe. Delež depozitnih institucij na trgu se namreč zmanjšuje, povečuje pa se vloga finančnih podjetij, pokojninskih in vzajemnih skladov.

Za ameriški bančni sistem je značilna predvsem njegova dvojnost ali ločitev na komercialne in investicijske banke. Borzni zlom in velika gospodarska kriza v tridesetih letih 20. stoletja sta precej zmanjšala število bank, hkrati pa sta bila povod za reformo v bančnem sektorju. T.i. Glass-Steagall Act je uvedel:

- ločitev komercialnega in investicijskega bančništva,
- omejevanje višine obrestnih mer za bančne vloge,
- oblikovanje Zvezne agencije za zavarovanje bančnih vlog.

Za magistrsko delo je pomembna predvsem ločitev na komercialno in investicijsko bančništvo. Kot odgovor na omejevanje ustanavljanja podružnic in možnost opravljanja le določenih finančnih storitev, so začeli nastajati bančni holdingi.

V ZDA bančni nadzor opravlja naslednje funkcije (Ribnikar, 1997, str. 48):

- monetarni nadzor: tradicionalni nadzor bank z vidika ukrepov denarne politike, pri katerem namerava centralna banka zagotavljati nadzor nad količino denarja v obtoku,
- nadzor preudarnosti poslovanja bank, ki je osnova za doseganje varnosti in trdnosti bank,
- nadzor nad tržno strukturo in konkurenčnostjo,
- nadzor nad alokacijo kreditov.⁴

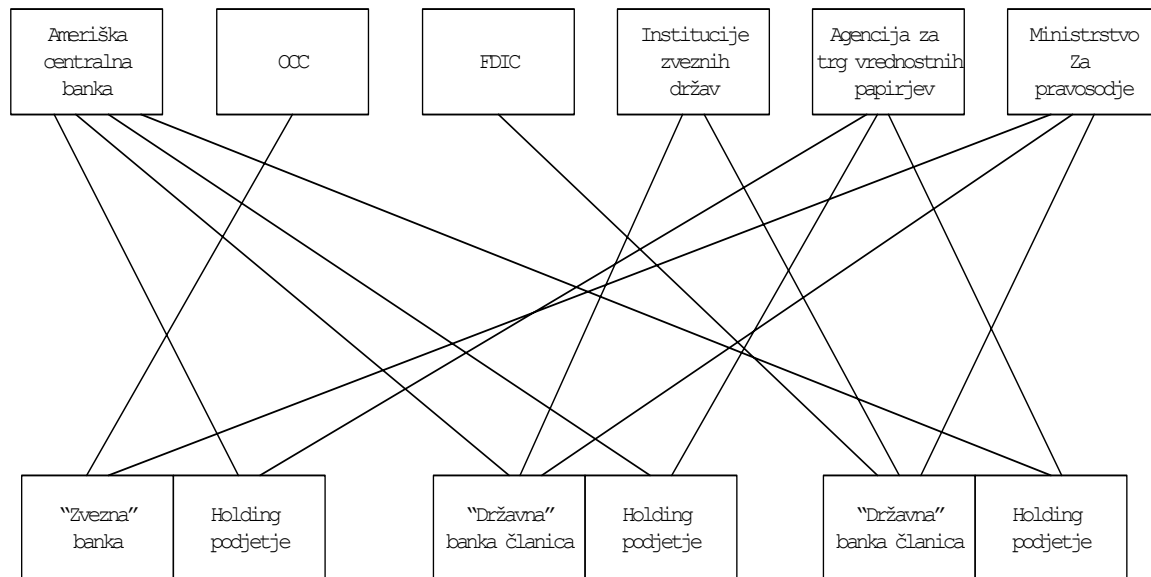
Organov regulacije in nadzora je v ZDA več. Posamična banka mora poročati tudi štirim regulatorjem (Saunders, 2000, str. 10):

- Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) skrbi za jamstvo depozitov,
- The Office of the Comptroller of the Currency (OCC), je najstarejši bančni nadzorni organ in je del ameriške zakladnice (U.S. Treasury), nadzira t.i. nationally chartered banks - banke, ki so se odločile za zvezni nadzor,
- The Federal Reserve System (FRS), ki nadzira banke članice FRS, ima nadzor tudi nad bančnimi holdingi,
- nadzornim organom posameznih zveznih držav.

⁴ V Sloveniji poznamo predvsem monetarni nadzor in nadzor bančnega poslovanja – ta poleg nadzora preudarnosti poslovanja bank vključuje še nadzor tržne strukture in konkurenčnosti.

Federal Reserve System je po svojem bistvu ameriška centralna banka. Ustanovljena je bila leta 1913, njen namen je posojanje v sili bankam, ki so zašle v likvidnostne težave, uvedla pa je tudi obvezne rezerve za banke. Jedro predstavlja Svet guvernerjev, sestavlja pa jo še 12 federalnih rezervnih bank s podružnicami. Njena naloga so vodenje monetarne politike in oblikovanje bančne regulative.

Slika 4: Dvojni sistem regulacije in nadzora ameriških poslovnih bank

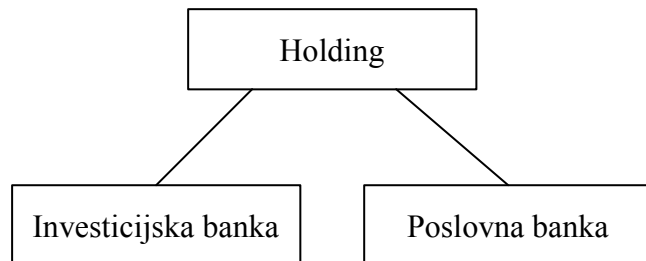

Vir: Hall, 1993, str. 54.

Poslovne banke so najbolj nadzirani ekonomski subjekti v ZDA. Zaradi narave njihovega dela jim je regulativa predpisala vrsto omejitev, kar se tiče licenciranja za opravljanje posameznih storitev ter geografske razpršenosti. Že leta 1933 je Glass-Steagall Act izrecno prepovedal komercialnim bankam kakršnekoli aktivnosti na področju investicijskega bančništva. Dovoljena sta bila edino prevzem prodaje primarne emisije za občinske obveznice, državne obveznice in zakladne menice ter sodelovanje pri privatnih prvih prodajah v vlogi agenta, ki zasluži posredniško provizijo, sam pa se ne angažira s svojim kapitalom. Leta 1956 je The Bank Holding Act uvedel restriktiven nadzor nad bančnimi holdingi z dodeljevanjem licenc in pregledi bank. V letu 1987 je bil sprejet The Competitive Equality in Banking Act (CEBA) z namenom, da poostri kontrolo nad naraščajočim številom nebančnih lastnikov bank (in bančnih holdingov) (Saunders, 2000, str. 13).

Ameriške poslovne banke so v želji za širitvijo poslovnih storitev in naraščajočo konkurenco ostalih finančnih posrednikov iskale zakonske »sive« lise. Na sliki 5 je primer odgovora poslovnih bank na povečano regulativo z oblikovanjem bančnih holdingov.

Slika 5: Primer ameriškega bančnega holdinga

Vir: Saunders, 2000, str. 482.

Glass-Steagall Act je identificiral konflikt interesov med opravljanjem običajne dejavnosti poslovne banke (kreditni in depoziti) od dejavnosti povezanih s trgovanjem vrednostnih papirjev. Možni konflikti so (Saunders, 2000, str. 501):

- interes trgovcev, ki stranki agresivno ponudijo le določene bančne produkte, namesto takih, ki bi bili za stranko primerni,
- ponujanje kreditov strankam ob nakupu vrednostnih papirjev, za katere je banka *underwriter*,
- moč prisile, izsiljevanja, n.p. poslabšanje pogojev stranki za določeno bančno storitev, če se tudi v drugem primeru ne odloči za storitev omenjene banke,
- prenos informacij (od investicijske banke do oddelka za kredite ali obratno).

3.2.1. Finančni posredniki v ZDA – borzno posredniške družbe in investicijske banke

Borzno posredniške družbe in investicijske banke sodelujejo pri prvi prodaji vrednostnih papirjev in trgujejo z vrednostnimi papirji v lastnem imenu in za lasten račun ter za račun strank, sodelujejo na trgu kot market makerji, ter nudijo storitve združitvev in prevzemov ter investicijskega svetovanja. Delimo jih na (Saunders, 2000, str. 50):

- full line firms - borzne hiše s polno licenco za opravljanje vseh storitev z vrednostnimi papirji in ki delujejo kot brokerji/dealerji,
- investicijske banke, ki so specializirane za primarne izdaje papirjev,
- podružnice bank v okviru bančnega holdinga, ki so specializirane za področje investicijskega bančništva,

- discount brokerji - borzne hiše, ki se ukvarjajo le s trgovanjem po naročilu strank in imajo zaradi tega nižjo provizijo kot t.i. full line firms,
- lokalne borzno
- posredniške družbe, ki so specializirane le za določeno regijo.

Glavni nadzorni organ trga vrednostnih papirjev je Securities and Exchange Commission (SEC). Med regulatorji je potrebno omeniti tudi newyorško borzo The New York Stock Exchange (NYSE) in združenje trgovcev z vrednostnimi papirji The National Association of Securities Dealers (NASD), ki skrbita za nadzor nad trgovalnimi zlorabami, kot je nedovoljeno trgovanje, pa tudi za določila kapitalske ustreznosti borzno posredniških hiš. NASD je odgovoren tudi za nadzor nad OTC⁵ trgi, kot je NASDAQ. Securities Investor Protection Corporation (SIPC) je pristojna za jamstveno shemo borzno posredniških hiš.

3.3. BANČNA REGULATIVA EVROPSKE UNIJE

Za bančništvo v Evropski uniji je značilna zakonodaja, ki jo urejajo enotni minimalni standardi. Te standarde morajo upoštevati vse države članice pri oblikovanju nacionalne zakonodaje. Enotni standardi omogočajo izenačenost konkurenčnih pogojev bank, ne ozirajoč se na izvor bank iz različnih držav z različno zakonodajo.

V Evropski uniji prevladuje model univerzalnega bančništva, ki je s sedaj veljavno zakonodajo postavljen tudi kot model prihodnjega razvoja bank.

Regulativa na področju bančništva je sprejeta v obliki direktiv. Direktive imajo neposreden pravni učinek proti državam članicam. Državam samim pa je prepuščeno, v kakšni zakonski obliki pravnega akta (zakon ali podzakonski akt) bodo direktivo uveljavile.

Institucije regulacije in nadzora bank v okviru Evropske unije so: Svet EU, Evropska komisija, Bančni svetovni odbor, ki sodeluje z Evropsko komisijo ter pristojne oblasti in institucije v okviru posameznih držav članic. V letu 1999 je prišlo do uvedbe evra in svojo funkcijo je pričela opravljati tudi Evropska centralna banka. Primarna naloga Evropske centralne banke je vodenje monetarne politike.

Svet EU ima vlogo zakonodajalca pri sprejemanju vse zakonodaje, ki ureja področje regulacije in nadzora bank. Pri tem sodeluje z Evropsko komisijo in Evropskim parlamentom. Nacionalne nadzorne institucije so pristojne za izdajo dovoljenj za poslovanje in prenehanje bank. O vseh izdanih dovoljenjih je potrebno obvestiti Evropsko komisijo (Kavčič, 1999, str. 65).

Pri uveljavljanju bančnih smernic v praksi sodeluje Bančni svetovalni odbor. Skrbi za določanje ciljev, izdajanje dovoljenj za opravljanje finančnih storitev in proučuje prošnje za izdajo dovoljenj. V njegovi pristojnosti je določanje načinov izračunov kazalnikov.

3.3.1. Evropske bančne direktive

Evropske bančne direktive so zakonska podlaga za integracijo nacionalnih finančnih trgov. Temeljijo na treh bistvenih načelih, ki naj bi pripomogla k dvigu konkurence, doseganju ekonomije obsega in k združevanju bank. Tri temeljna načela so:

- načelo enega dovoljenja: banka lahko posluje v vseh državah članicah, če pridobi dovoljenje za opravljanje dejavnosti v eni od držav članic,
- načelo domače države: nadzor nad banko opravlja država, v kateri ima sedež matična ustanova,
- načelo vzajemnega priznavanja domačih predpisov: za banko, ki ima sedež v drugi državi kot posluje, veljajo predpisi o preudarnem poslovanju njene domicilne države.

Prva bančna uskladitvena direktiva (73/183/EEC) iz leta 1973 je vpeljala minimalne zahteve za izdajo dovoljenj in nadzor nad poslovanjem bank. V tej direktivi je določeno, da mora podružnica dobiti dovoljenje za poslovanje od države članice, v kateri namerava opravljati dejavnost. Druga bančna uskladitvena direktiva (89/646/EEC) je v letu 1989 postavila temelje harmonizacije bančnega poslovanja ter uvedla tri temeljna načela: načelo nadzora domicilne države, eno dovoljenje za poslovanje in vzajemno priznavanje. Kot bančni model konkurenčne banke je bil izbran model univerzalne banke. Hkrati pa so v tej direktivi postavljeni tudi temelji nadzornih standardov: pogoji za izdajo dovoljenja, lastniška struktura bank in omejevanje naložb v nebančna podjetja (Novak, 2002, str. 21).

Preglejmo še nekaj najpomembnejših bančnih direktiv za naš predmet proučevanja:

- *Direktiva o solventnostnem razmerju denarnega zavoda (89/647/EEC)*: opredeljuje minimalno kapitalsko ustreznost v višini 8% in količnik kapitalske ustreznosti kot razmerje med lastnimi sredstvi in tveganju prilagojeno bilančno in zunajbilančno aktivo.
- *Direktiva o spremljanju in kontroli velike izpostavljenosti denarnih zavodov (92/121/EEC)*: ureja spremljanje velike izpostavljenosti, pri čemer je velika izpostavljenost omejena na 10%, skupna izpostavljenost do enega komitenta na 25%, vsota velikih izpostavljenosti pa na 800% lastnih sredstev.
- *Direktiva o nadzoru denarnih zavodov na konsolidirani osnovi (92/30/EEC)*: nanaša se na konsolidiran nadzor denarnih zavodov, finančnih holdingov in na holdinge z mešano dejavnostjo.

⁵ OTC – over the counter

- *Direktiva o investicijskih storitvah na področju vrednostnih papirjev (93/22/EEC)*: na področje investicijskih storitev uvaja načela, ki jih je za področje komercialnega bančništva uvedla druga uskladivena direktiva.
- *Direktiva o kapitalski ustreznosti investicijskih podjetij in denarnih zavodov (93/6/EEC)*: uveljavlja standarde za lastna sredstva, postavlja višino začetnega kapitala in postavlja okvir za spremljanje tveganj (Borak, 1996, str.157).
- *Direktiva o nadzoru preudarnega poslovanja bank (95/26/EEC)*: obravnava nujnost izmenjave informacij med nadzornimi institucijami posameznih držav članic (Kavčič, 1999, str. 67).

Trenutno sta v fazi predlogov za spremembe:

- Direktiva o investicijskih storitvah: spreminja se definicija dobro poučenega investitorja, določajo se nove opredelitve pogojev za poslovanje neorganiziranih trgov vrednostnih papirjev.
- Direktiva o nedovoljenih ravnanjih na trgu, ki naj bi uredila tri najpomembnejše deviacije oziroma slabe prakse na trgu vrednostnih papirjev:
 - a) trgovanje z notranjimi informacijami,
 - b) manipulacijo,
 - c) zlorabo poslovne skrivnosti (Juhart, 2002, str. 12-14).

Evropska komisija pripravlja tudi osnutek direktive o regulatornem kapitalu in kapitalski ustreznosti, ki bo stopila v veljavo v letu 2006.

3.4. BASELSKI KAPITALSKI STANDARDI IN BASELSKA NAČELA PREUDARNEGA BANČNEGA POSLOVANJA

3.4.1. Baselski kapitalski standardi

Po svoji naravi so Baselski standardi le priporočila. Države jih po lastni presoji vključijo v bančno regulativo. Baselski Odbor za nadzor bank⁶ so ustanovili leta 1974 guvernerji centralnih bank držav članic skupine G-10. Z ustanovitvijo Odbora so se države G-10 odzvale na nekaj hudih finančnih kriz v mednarodnem bančništvu. Ti dogodki so bili vzrok za določitev skupnih prvin nadzora nad domačimi in mednarodnimi bankami.

Leta 1975 je pod okriljem Banke za mednarodne poravnave⁷ iz Basla nastal znani The Basle Concordat z naslovom Report on Supervision of Banks Foreign Establishments in s tem utemeljil mednarodno sodelovanje pri nadzoru bank (Borak, 1997, str. 1).

⁶Basle Committee on Banking Supervision

⁷ Bank for International Settlements – BIS.

Težnja po krepitvi kapitalske moči mednarodnih bank kot sredstva za utrjevanje stabilnosti mednarodnega bančnega sistema je eden temeljnih ciljev delovanja Baselskega odbora. In najpomembnejša skrb je uveljavitev takih mednarodno usklajenih standardov, ki bi upoštevali poslovna tveganja, s katerimi se soočajo banke. Iz tega se je razvila težnja po uskladitvi predpisov kapitalske ustreznosti med posameznimi državami.

Tabela 2: Kazalci kapitalske ustreznosti po državah pred uveljavitvijo baselskega razmerja

Država	Kapitalsko merilo
Belgija	s tveganji tehtano razmerje
Kanada	delež zadolženosti
Francija	s tveganji tehtano razmerje
Nemčija	s tveganji tehtano razmerje
Italija	s tveganji tehtano razmerje
Japonska	delež zadolženosti
Nizozemska	s tveganji tehtano razmerje
Švedska	s tveganji tehtano razmerje
Švica	s tveganji tehtano razmerje
Velika Britanija	s tveganji tehtano razmerje
ZDA	delež zadolženosti

Vir: Borak, 1997, str. 3.

Japonske banke so pred tem poslovale z občutno manjšim kapitalom, kar naj bi jim zagotavljalo določene konkurenčne prednosti.

Leta 1987 so Bank of England, Board of Governors of the Federal Reserve System, Office of the Comptroller of the Currency ter Federal Deposit Insurance Corporation of US podpisali sporazum o kapitalski zahtevnosti. Hkrati so se dogovorili, da bodo pripravili usklajena merila kapitala in kapitalske ustreznosti na temelju tehtanja s tveganji bilančnih in zunajbilančnih sredstev in obveznosti bank. Uveljavili naj bi minimalno kapitalsko razmerje za mednarodne banke.

Na istem področju je delal tudi Baselski odbor, ki je leta 1988 pripravil mednarodni sporazum o merjenju kapitala in določanju količnikov kapitalske ustreznosti (*International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards.*) Dogovor je določil: sestavine kapitala, ponderje za tehtanje sredstev, konverzijske faktorje za preračun zunajbilančnih postavk ter minimalno kapitalsko razmerje, ki ga morajo dosegati banke z mednarodnim poslovanjem.

Tabela 3 : Opredelitev kapitala z izjemami za posamezne države

Vrsta kapitala	Država
Kapital I. Reda (temeljni kapital)	Vse
A. Trajni delniški kapital (brez dobrega imena)	vse
B. Razkrite rezerve	vse
C. Nekatere oblike prednostnih delnic	ZDA
Kapital II. reda (dodatni kapital)	
A. Nerazkrite rezerve (akumulirani nerazdeljeni dobički po obdavčitvi)	Japonska, Nemčija
B. Revalorizacijske rezerve	
1. Revalorizacijske rezerve, izkazane v bilanci stanja	Velika Britanija
2. Latentne revalorizacijske rezerve, ki niso izkazane v bilanci stanja s 55 % diskontom razlike med nabavno in tržno vrednostjo dolgoročnih lastniških vrednostnic	Japonska, Nemčija
C. Splošne rezervacije za potencialne posojilne izgube do 1,25 % celotnega Kapitala	Francija
D. Hibridni dolžniški/lastniški instrumenti	
1.- dolgoročne prednostne delnice	Kanada
- titres participatifs, titres subordonnes a duree indeterminee	Francija
- Genussscheine	Nemčija
- dolžniški instrumenti brez dospelja	Velika Britanija
- obvezno zamenljivi dolžniški instrumenti	ZDA
6. Podrejeni dolg	vse

Vir: Borak, 1997, str. 4.

Kapital deli na temeljni in dodatni kapital, hkrati pa opredeljuje odbitne postavke, ki zmanjšujejo obseg kapitala. Ta dogovor je kapitalske potrebe povezal samo s kreditnim tveganjem oziroma tveganjem neizpolnitve pogodbe. Količnik kapitalske ustreznosti⁸ znaša 8% s tehtanji tvegane aktive, sestavine kapitala I. reda pa morajo znašati vsaj 4%.

Baselska kapitalska shema je odločilno vplivala na oblikovanje bančne zakonodaje v preteklem desetletju. Primarna naloga baselske regulative je bila uskladitev merjenja kapitala za banke, ki poslujejo v mednarodnem merilu in se s tem izpostavljajo dodatnim tveganjem, ter oblikovanje kapitala za kritje možnih izgub. Zamisel o povezovanju tveganosti naložb bank z obsegom kapitala pa je postala temelj sodobnega zakonodajnega urejanja bančnega področja in nadzorne prakse. Sedaj povsod po svetu države bazirajo svojo regulatorno in nadzorno politiko na utemeljenem minimalnem 8% kapitalskem razmerju.

⁸ **Količnik kapitalske ustreznosti** je razmerje med kapitalom in vsoto tveganju prilagojene aktive ter drugim tveganjem prilagojenih postavk (za valutno tveganje in tržna tveganja) (Sklep o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic, Uradni list RS, št. 32/99, 122/00, 82/01; Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, Uradni list RS, št. 24/2002).

Zaradi hitrega razvoja finančnih storitev je bilo v realnem življenju kmalu zaznati pomanjkljivosti koncepta osnovnega baselskega sporazuma, predvsem je bilo ugotovljeno, da je kreditno tveganje sicer zelo dobro pokrito, ostala tveganja, ki prav tako nastajajo v finančnem poslovanju pa ne.

Ker tržna tveganja kot zelo pomembna sestavina niso bila zajeta v osnovnem dokumentu, je Odbor leta 1996 dopolnil dogovor in objavil dopolnila (*Amendment to Capital Accord to Incorporate Market Risks*). Tržno tveganje je tveganje spremembe vrednosti bilančnih in zunajbilančnih postavk v bančni in tržni knjigi in z njimi povezanih izgub zaradi spremembe tržnih cen. Dopolnjena *celotna kapitalska zahteva* je enaka seštevku:

kapitalske zahteve za kreditna tveganja in
kapitalske zahteve za tržna tveganja.

Merjenje tržnih tveganj temelji na tržnih vrednostih zadevnih instrumentov v tržni knjigi (trading book). Za instrumente, ki jih banke uporabljajo za zaščito pri svojem trgovanju, vendar z njimi ne trgujejo, se ne merijo specifična tržna tveganja, zato pa se še vedno merijo ustrezna kreditna tveganja za ugotavljanje potrebnega kapitala. V celoti pa so iz merjenja tržnega tveganja izključeni tisti instrumenti, ki jih banka uporablja za zaščito svoje osnovne pozicije v bančni knjigi (banking book).

Čeprav se banke same odločajo za razporeditev instrumentov med bančno in tržno knjigo, nadzorne oblasti vseh držav nadzirajo način razdelitve med banking in trading book zaradi preprečevanja možnih zlorab.

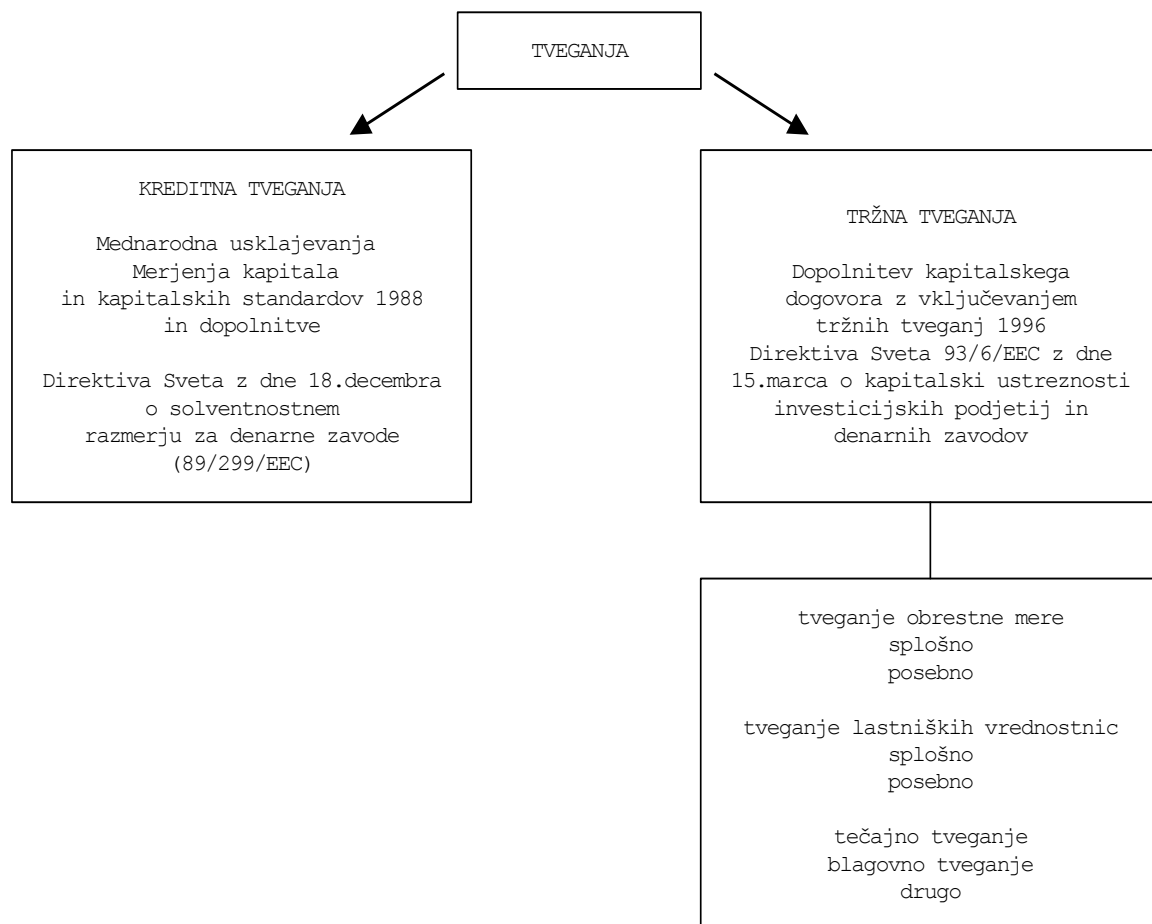
Za izračunavanje tržnih tveganj sta na voljo dva postopka:

- standardizirani in
- na osnovi notranjih modelov. Zadnjega uporabljajo večje mednarodne banke, uporabljajo ga tudi v Sloveniji, npr. Nova Ljubljanska banka⁹ (Skubic, 1999, str.101).

Banke, ki izberejo interne modele za izračunavanje tržnih tveganj, potrebujejo v skladu z baselskimi kapitalskimi standardi privoljenje nadzornih oblasti, za njihovo uporabo pa morajo izpolnjevati vrsto kvalitativnih in kvantitativnih pogojev (Borak, 1997, str. 7). Standardizirani postopek pa temelji na pristopi zidakov, ki zagotavljajo ločeno izračunavanje specifičnih tveganj za posamezne instrumente in splošnih tržnih tveganj.

⁹ V skladu z Baselskimi priporočili se je Nova Ljubljanska banka odločila za interni model ugotavljanja izpostavljenosti valutnim tveganjem na osnovi izračunavanja tvegane vrednosti Value at Risk (VAR) za celotno devizno podbilanco banke za trading in banking book (Skubic, 1999, str. 102). Za portfelj vrednostnih papirjev ugotavljajo tržna tveganja z uporabo več metod. Izbor metode je odvisen od posameznega vrednostnega papirja, tako da za nekatere papirje uporabljajo izračun po VAR, za nekatere pa metodo duration (trajanja) (Skubic, 1999, str. 105).

Slika 6: Primerjava tveganj iz baselskih standardov in iz direktiv EU

Vir: Borak, 1997, str. 7.

Kapitalski sporazum iz leta 1988 je postal primeren predvsem za banke z omejenim depozitno-posojilnim poslovanjem. Ker pa je baselski kapitalski sporazum postal univerzalni mednarodni standard, naj bi razlike med bančno prakso in obstoječo regulativo premostili z novo kapitalsko shemo. Spričo čedalje bolj kompleksnih poslov naj bi banke uskladile kapital z dejanskimi tveganji, ki so jim izpostavljene (Sušnik, 2001a, str. 85).

Baselski odbor za bančni nadzor je leta 1999 predlagal novo kapitalsko shemo¹⁰ za merjenje kapitalske ustreznosti bank. Kreditno tveganje je učinkoviteje obravnavano, kapitalskim zahtevam za kreditno tveganje pa so dodane tudi zahteve za druga tveganja: obrestno tveganje, operativno tveganje, tveganje izgube ugleda in pravno tveganje. Večino

¹⁰ A new Capital Adequacy Framework. Basle: Basel Committee on Banking Supervision, 1999.

pomanjkljivosti naj bi prek spremembe kvantitativnega načina merjenja minimalnega količnika kapitalne ustreznosti odpravili. Nova kapitalna shema prinaša sistem treh stebrov (Hanžel, 2001, str. 36):

- poleg kvantitativnega določanja minimalnih kapitalnih zahtev še
- regulativni nadzor in
- tržno disciplino.

Slika 7: Trije komplementarni stebri nove kapitalne sheme

Vir: Sušnik, 2001a, str. 12.

Od leta 1988, ko je bil sprejet Baselski kapitalni sporazum, je razvoj finančnih trgov vplival na manjšo uporabnost kazalcev kapitalne ustreznosti, kajti izračunani v skladu s staro kapitalno shemo niso več odražali dejanske tveganosti bank in s tem njihove moči. Zlasti se je to izkazalo v času azijske krize, ko so vse banke sicer presegale regulatorno določenih 8% kapitalnega količnika, kljub temu pa so bile podkapitalizirane za poslovanje v nadvse tveganem okolju.

Predlagana nova shema želi ohraniti poslanstvo prejšnje kapitalne sheme, hkrati pa odpraviti nekatere njene pomanjkljivosti in sicer s spremembo¹¹ minimalnega količnika kapitalne ustreznosti (Minimum capital requirements), pri tem pa dodaja poudarke dodatnima dvema

¹¹ Struktura predpisanega minimalnega kapitala se bo spremenila predvsem zaradi subjektivnih dodatkov ali odbitkov določenih s strani nadzornikov in tržnih udeležencev.

stebroma, uvedbi regulativnega nadzora (Supervisory Review) in tržni disciplini (Market discipline). Kljub dodanima dvema stebroma naj se kapitalske zahteve ne bi povečale avtomatično za vse (za nekatere banke, ki učinkovito obvladujejo svoja tveganja, bi se lahko tudi zmanjšale); namen predlagane kapitalske regulative je zlasti v prerazporejanju kapitala *glede na dejanska tveganja* v bančnih sistemih.

Najpomembnejša sprememba v **prvem steburu** je pristop, ki temelji na internih ratingih in kreditnih modelih, ki naj bi se uporabljali namesto standardiziranega načina merjenja (Glogovšek et al., 2002, str. 79).

Elementi **drugega stebra (regulativa in nadzor)** so povezani z okoljem banke. Pri odločanju za raven ustreznosti primerne kapitala za posamično banko naj bi regulatorni organi upoštevali dejavnike (Sušnik, 2001a, str. 55):

- izkušenosť in kvaliteto vodstva banke in ljudi na ključnih delovnih mestih,
- nagnjenost banke k prevzemanju tveganj in njene pretekle rezultate na področju upravljanja s tveganji,
- naravo trgov na katerih banka posluje,
- kvaliteto, zanesljivost in stanovitnost njenih zaslužkov,
- kvaliteto kapitala in njene možnosti dostopa do novih virov kapitala,
- razpršenost področij poslovanja in koncentracijo izpostavljenosti,
- njene obveznosti in njen likvidnostni profil,
- kompleksnost pravne in organizacijske strukture banke,
- ustreznost sistemov za upravljanje s tveganji in mehanizmov internih kontrol,
- podporo in nadzor s strani delničarjev banke,
- stopnjo nadzora s strani drugih nadzornih institucij.

Določanje velikosti potrebnega kapitala nad predpisanim bo torej v pristojnosti nadzornih organov in bo odvisno od tveganosti bančnega zunanjega okolja in notranjega okolja. Pri bankah, ki izkazujejo povečan potencial za sprožitve systemske nestabilnosti, so nadzorniki upravičeni postaviti zahtevo po večji stopnji kapitalske zaščite v obliki višjega zahtevanega koeficienta kapitalske ustreznosti. Nadzorniki si pri preverjanju kapitalske ustreznosti v bankah pomagajo s formaliziranim sistemom rangiranja bank, kot je npr. CAMEL(S). To je metoda, uporabljena za izvajanje kontrole bančnega poslovanja v okviru pregledov v bankah, ki se osredotoča na pet glavnih področij poslovanja banke (C-Capital, A-Assets, M-Management, E-Earnings, L-Liquidity, S-Sensitivity to Market Risk).

Z drugim stebrom dobivajo *nadzorniki možnost uveljavljanja večjih pooblastil in s tem tudi večjo odgovornost*. Pomen baselskega količnika kapitalske ustreznosti kot mednarodno sprejete mere za oceno kapitalske moči bank se bo s polno uveljavitvijo regulativnega nadzora v novi kapitalski shemi precej zmanjšal.

Tržna disciplina predstavlja **tretji steber** nove kapitalske sheme in je dejanski zunanji odziv javnosti na poslovanje banke. Banka, ki je varnejša in boljše vodena, je uspešnejši pogajalec v odnosu do strank, investitorjev, delničarjev in zaposlenih.

Zanesljive in pravočasne informacije kot del tržne discipline omogočajo tržnim udeležencem ustvarjanje realnih sodb o tveganosti poslovanja bank in na ta način tudi sprejemanje boljših poslovnih odločitev. Če bi banke objavljale podatke o svojem kapitalu, kapitalski ustreznosti in izpostavljenosti tveganjem vsaj enkrat letno, bi s tem razkrile tudi vse pomembne kvantitativne in kvalitativne podrobnosti o svojem finančnem položaju, rezultatu in obvladovanju tveganj (Overview of The New Basel Capital Accord, 2001, str. 33).

Z novo kapitalsko shemo Baselski odbor pristopa k shemi, ki velja v okviru direktiv EU že nekaj let. Tudi po baselski shemi se vključujejo v konsolidacijo finančna holding podjetja in zajemajo posli z vrednostnimi papirji, kar predstavlja izenačevanje konkurenčnih pogojev na mednarodnih finančnih trgih (Sušnik, 2001a, str. 63).

Z direktivo ni zahtevana konsolidacija za heterogene finančne konglomerate, zato so zavarovalnice izključene iz njenega obsega. Zajeta pa so finančna holding podjetja in družbe za pomožne bančne storitve (neregulirana nefinančna podjetja). V Evropski uniji *velja za investicijska podjetja in borzno posredniške družbe enaka zakonodaja kot za banke*, kar jih postavlja v neenakopraven in nekonkurenčen položaj proti podjetjem in družbam, ki prihajajo iz držav, ki niso v Evropski uniji.

Obstoječa EU regulativa ne pokriva t.i. horizontalnih skupin, v katere so vključene medsebojno kapitalsko nepovezane banke ali borzno posredniške družbe s skupnim lastnikom ali obvladujočim podjetjem. Te skupine trenutno niso zajete v sedanji obseg konsolidacije (možen primer: da ima obvladujoče podjetje sedež izven EU.) Takšne horizontalne skupine so lahko izvor tveganja škodljivega vpliva ali systemskega tveganja, posebej v primeru, da so vključene velike banke ali borzno posredniške družbe iz različnih držav, zato bi jih bilo treba vključiti v konsolidacijo (Sušnik, 2001a, str. 64).

Nova kapitalska shema bo v državah članicah stopila v veljavo do konca leta 2006, vendar pa priprave na prehod potekajo že sedaj s postopnim uveljavljanjem novih načel.

3.4.2. Temeljna načela preudarnega bančnega poslovanja

V naravi finančnih posrednikov so z razvojem nastale številne spremembe, spreminjali so se njihova dejavnost, izpostavljenost in uravnavanje s tveganji. Prepad med strogo določenim pristopom k izpostavljenosti do tveganj (in omejevanjem izpostavljenosti z regulatornimi kapitalskimi razmerji) in naravo finančnih institucij je postajal čedalje večji. Regulatorne oblasti so spoznale, da *samo s predpisano regulativo in zunanjim nadzorom ne morejo*

zagotoviti stabilnosti bančne in finančne ureditve. Zato so guvernerji centralnih bank in drugi regulatorji skupine G-10 na srečanju v Denverju 1997 sprejeli sklop gradiv:

- Temeljna načela za učinkovit bančni nadzor,
- Načela za uravnavanje obrestnega tveganja in
- Izhodišča za ocenjevanje notranjih kontrol.

Temeljna načela za učinkovit bančni nadzor večkrat imenujemo kar **baselska načela preudarnega bančnega poslovanja**. V njih so zajeta vodila, ki naj služijo bankam pri nadzoru lastnega poslovanja in njihovim nadzornim institucijam. V osnovi pa so načela preudarnega bančnega poslovanja zamišljena kot izhodišče, na osnovi katerega lahko regulatorni in nadzorni bančni organi pregledajo obstoječo zakonodajo in uvedejo potrebne spremembe zakonodaje in nadzorniških pooblastil za uveljavljanje vseh načel (Borak, 1998, str.5).

Baselska temeljna načela sestavlja 25 načel, ki so razdeljena po vsebinskih sklopih:

- 1. načelo: predpogoji za učinkovit bančni nadzor,
- 2. do 5. načelo: licenciranje in lastniška sestava,
- 6. do 15. načelo: zahteve in predpisi o preudarnem poslovanju,
- 16. do 20. načelo: postopki stalnega bančnega nadzora,
- 21. načelo: zahtevani podatki,
- 22. načelo: nadzorniška pooblastila,
- 23. do 25. načelo: mednarodno bančništvo.

Predpogoji za učinkovit bančni nadzor so: (Borak, 1998, str. 12):

- jasno opredeljeni cilji in odgovornosti vseh ustanov, ki sodelujejo pri bančnem nadzoru,
- samostojnost teh ustanov,
- ustrezen pravni okvir, ki omogoča pooblastila za dodeljevanje licenc bančnim organizacijam in njihov stalni nadzor,
- pooblastila za preverjanje in trdnosti bančnega poslovanja ter spoštovanja predpisov,
- urejena izmenjava informacij med nadzorniki.

V kontekstu naloge, ki smo si jo zadali, si bomo od preostalih načel podrobneje ogledali še sklopa o licenciranju in izdajanju soglasij k spremembam lastniške strukture ter zahtev in predpisov k preudarnemu bančnemu poslovanju.

Na področju licenciranja in izdajanja soglasij k spremembam lastniške strukture določa tretje načelo: »Ustanova, ki izdaja dovoljenja za ustanavljanje bank, mora imeti pravico določati ustanovitvena merila in zavračati vloge tistih družb, ki ne izpolnjujejo predpisanih standardov. Pred izdajo licence je potrebno oceniti vsaj lastniško sestavo banke, njen odbor

direktorjev in izvršni management, poslovni načrt in notranjo kontrolo ter predvidene finančne rezultate s kapitalsko osnovo vred; če je predlagani lastnik ali njena krovna organizacija tuja banka, je treba predhodno dobiti soglasje njene matične nadzorne ustanove« (Core Principles for Effective Banking Supervision, 1997, str. 15).

Nadzorna oblast, ki podeljuje licence, mora imeti pooblastilo, da licenco zavrne, v kolikor niso izpolnjena predpisana merila. Najpomembnejšo vlogo pri ocenjevanju elementov za izpolnjevanje potrebnih pogojev imajo:

- lastniška sestava bančne organizacije,
- poslovni načrt banke, predvideni posli in dolgoročna strategija banke,
- oris organiziranosti banke,
- oris organiziranosti notranje kontrole.

Eden od pomembnih pogledov pri dodeljevanju licenc je prav gotovo presoja usposobljenosti uprave in vodilnih poslovodij. Dejstvo, da je v predlaganem bančnem managementu dovolj ljudi, ki imajo preverjene bančne izkušnje, je odločilnega pomena.¹²

Organiziranost banke in njena notranje kontrolna ureditev naj bi bili usklajeni s predlagano strategijo, pomembna pa sta tudi primerna notranja politika in postopki pri področjih poslovanja. *Iz notranje organiziranosti mora biti razvidno, ali se bo spoštovalo načelo »dveh oseb«, kar v praksi pomeni uveljavljanje ločenosti različnih nalog, dvojno preverjanje in dvojno podpisovanje* (Borak, 1998, str. 15).

Postopki dodeljevanja licenc so v vsaki državi drugačni; marsikje banka dobi univerzalno bančno licenco, ponekod (npr. tudi v Sloveniji) centralna banka dodeli licenco za vsako bančno storitev posebej. V določenih okoliščinah morajo banke od nadzornika dobiti tudi soglasje pri posameznih kapitalskih povezavah ali večjih naložbah.

Pomembnost organiziranosti banke bo predstavljena v posebnem poglavju o operativnem tveganju, prav tako bo o notranji kontroli povedano več v posebnem poglavju.

Zahteve in predpisi o preudarnem poslovanju obsegajo **tveganja**, ki nastajajo v bančništvu, ter njihovo uravnavanje in upravljanje.

Bančništvo po svoji naravi vsebuje številna tveganja in bančni nadzorniki jih morajo poznati in se prepričati, da jih banke res primerno merijo in uravnavajo. Baselska načela navajajo kot

¹² V upravi in srednjem managementu mnogih bančnih organizacij, ki so jih v zadnjem desetletju pretresli finančni škandali, so sedeli ljudje, ki niso dovolj poznali posebnosti finančnih trgov in posebnih finančnih produktov; prav tako se niso zavedali, kako pomembno je določiti politiko in pravila poslovanja na vseh področjih.

najpomembnejša naslednja tveganja (Core Principles for Effective Banking Supervision, 1997, str. 15):

- kreditno tveganje,
- deželno in tveganje prenosa,
- tržno tveganje,
- tveganje obrestne mere,
- likvidnostno tveganje,
- operativno tveganje,
- pravno tveganje,
- tveganje poslovnega ugleda.

V pristojnosti nadzornikov je priprava predpisov in zahtev o preudarnem poslovanju ter njihova uporaba pri kontroli bančnih tveganj, med drugim tudi tistih, ki zadevajo kapitalsko ustreznost, rezervacije za izgube, koncentracijo terjatev, likvidnost, uravnavanje tveganja in notranjo kontrolo. Te zahteve so kakovostne ali količinske, pri čemer je njihov namen omejevanje bančnega tveganja. Zahteve nikakor ne morejo predstavljati nadomestka za poslovno odločanje, temveč predstavljajo predpisane minimalne standarde preudarnosti, ki naj bo zagotovili, da bodo banke opravljale svojo dejavnost na predpisan način.

3.5. BANČNA REGULATIVA V SLOVENIJI

V Sloveniji je bil v letu 1991 izdan prvi predpis o kapitalu in kapitalski ustreznosti. Takratni predpis o podrobnejši opredelitvi oblik in obsega jamstvenega kapitala banke je bil prvi poskus približanja slovenske bonitetne kapitalske regulative mednarodnim standardom. V letu 1993 pa so bili s takrat veljavnim sklepom o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic v slovensko bančno prakso preneseni najvažnejši elementi Baselskega kapitalskega sporazuma.

Trenutno veljavni način izračuna kapitala in kapitalskih zahtev ter vsebina poročil, roki in način poročanja so podrobneje opisani v Sklepu o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic.¹³ Obstoječa ureditev temelji na določbah Zakona o bančništvu iz leta 1999. Eden od temeljnih načinov obvladovanja tveganj v bančnem poslovanju in eden glavnih elementov varnega in skrbnega poslovanja bank je izračunavanje minimalnega kapitala in kapitalske ustreznosti. Banke na ta način zagotavljajo, da vedno izpolnjujejo načelo minimalnega količnika kapitalske ustreznosti v višini 8%. Hkrati morajo banke:

- zagotavljati ustrezní kapital glede na obseg in vrsto storitev, ki jih opravljajo in tveganja, ki so jim izpostavljene pri svojem poslovanju,
- zagotoviti, da razpolagajo s kapitalom najmanj v višini kapitalskih zahtev,

¹³ Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/2002).

- zagotoviti, da je njihov kapital ni nikoli manjši od minimalnega zneska osnovnega kapitala, njihov količnik kapitalske ustreznosti pa nikoli manjši od 8%.

Povprečni količnik kapitalske ustreznosti slovenskih bank se je v obdobju od 1995 dalje z 21,5% znižal na 13,6 (v letu 2000), kar je pripisati tudi spremembi v regulativi. Spremenila se je namreč metodologija za izračun kapitalske ustreznosti, kjer v kapital niso več vključena neopredmetena dolgoročna sredstva in rezervacije za komitente, razvrščene v skupino A. Prav tako se v kapital le izjemoma vključuje dobiček tekočega poslovnega leta (po potrdilu revizorja). Tveganju prilagojena aktiva pa se je povečala zaradi dodatne vključitve izvedenih finančnih instrumentov ter striktnije tehtane izpostavljenosti do bank. Trend zniževanja kapitalske ustreznosti bank se je v zadnjih dveh letih upočasnil; količnik kapitalske ustreznosti slovenskih bank je na dan 31.12.2002 znašal 11,6% (Poročilo o nadzoru bančnega poslovanja v letu 2002 in prvi polovici leta 2003, 2003, str. 50).

V letu 2000 so morale banke prvič izpolniti tudi kapitalske zahteve za valutna tveganja. Banke izračunavajo in izpolnjujejo tudi kapitalske zahteve za deželno tveganje ter na tej osnovi oblikujejo ustrezne rezervacije (Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic, Sklep o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic, 2002).

Sklep o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic povzema mednarodne standarde o veliki izpostavljenosti (izpostavljenost banke do posamezne osebe, ki dosega ali presega 10%). Izpostavljenost banke do drugih bank se računa tako, da se:

- z utežjo 0% pomnoži za izpostavljenosti z rokom zapadlosti do 30 dni,
- z utežjo 20% pomnoži za vso ostalo izpostavljenost, razen za naložbe z lastnostjo kapitala.

Po sklepu o razvrstitvi aktivnih in bilančnih postavk se tudi terjatve do drugih bank (domačih in tujih) razvrščajo v skupine od A do E. Za prvo skupino banki ni potrebno oblikovati rezervacij, vendar pa se prvovrstnost banke presoja na osnovi zadnje razpoložljive ocene bonitete banke s strani Moody's, Standard & Poor's in Fitch (potrebne so ocene najmanj BBB- ali Baa3).¹⁴

Baselski standardi ne zajemajo možnosti dodatne nestabilnosti finančnih sistemov v razvijajočih se ekonomijah, kar pomeni, da upoštevanje baselskega 8% razmerja med kapitalom in tveganimi naložbami ni zadostna garancija ustrezne kapitalske ustreznosti.

Načela preudarnega bančnega poslovanja dopuščajo nadzorniku možnost, da določi **višji kapitalski količnik od minimalnega**, kadar oceni (Borak, 1998, str. 21):

¹⁴ Izpostavljenost banke do drugih bank avtorica izpostavlja zaradi primerov Tržaške kreditne banke in Komerzialne banke Triglav.

- da je to potrebno zaradi posebnosti glavnih tveganj banke,
- če obstaja dvom o kakovosti terjatev,
- če ni zadostne razpršenosti tveganj ali
- drugih škodljivih značilnosti finančnega stanja banke.

Zakon o bančništvu v 69. členu določa minimalno kapitalsko ustreznost 8%, vendar lahko Banka Slovenije posamezni banki z odločbo odredi tudi višji količnik kapitalske ustreznosti, vendar največ 12%, »če je to potrebno zaradi narave, vrste in obsega poslov, ki jih banka opravlja in tveganj, ki jim je v zvezi s tem izpostavljena« (Zakon o bančništvu, 1999).

Nadzorne oblasti so v preteklosti nekoliko zanemarjale druga tveganja v poslovni banki, ki nastajajo na področju zakladništva in trgovanja, saj so izkušnje pokazale **pomembnost obvladovanja kreditnega tveganja**, predvsem kot enega glavnih vzrokov za propad posameznih bank in celo povzročitelja sistemskih kriz. Zaradi tega je bila primarna naloga centralnih bank vzpostavitev regulative s področja upravljanja kreditnih tveganj.

Čeprav naj bi bilo **likvidnostno tveganje** dobro obvladovano, pa je v Sloveniji izkušnja s Komerzialno banko Triglav dokazala nasprotno. Kot posledica zloma te banke je Banka Slovenija zaradi boljšega nadzora nad likvidnostjo slovenskih bank uvedla dnevno poročanje bank o tokovih tolarске likvidnosti (pozneje še devizne) ter predpisala Sklep o obvezni uskladitvi rokov dospelosti naložb z roki dospelosti sredstev,¹⁵ prav tako pa še Sklep o dajanju posebnih likvidnostnih posojil s sodelovanjem bank.¹⁶ Trenutno veljavni Sklep o najmanjšem obsegu likvidnosti določa količnik likvidnosti kot razmerje med naložbami in obveznostmi banke. Banke izračunavajo količnik likvidnosti v dveh razredih, ločeno za tolarški in devizni del, in sicer v 1. razred razvrščajo sredstva in obveznosti od 0-30 dni, v 2. razred pa sredstva in obveznosti od 0-180 dni. Kriterij za razvrščanje je preostala dospelost. Banke morajo izračunavati in poročati količnik likvidnosti na dnevni osnovi za pretekli dan (Sklep o najmanjšem obsegu likvidnosti, 2001).

Del področja zakladništva (predvsem tržno in operativno tveganje) je bil urejen že s Priporočili za opravljanje poslov trgovanja. Vendar pa priporočil poslovne banke niso vgradile v svojo poslovno kulturo, saj v začetku niso bila sprejeta kot del regulative.

Šele po letu 2000 dalje začne Banka Slovenije bolj zavezujoče uveljavljati omenjena Priporočila, predvsem z doslednim omenjanjem v predpisih za upravljanje s tržnimi tveganji in uveljavljanjem zahtev iz teh predpisov na svojih on- in off-site nadzornih pregledih bank. V zadnjem času je Banka Slovenije pojasnila poglede na uveljavljanje predpisov iz prej

¹⁵ Sklep o obvezni uskladitvi rokov dospelosti naložb z roki dospelosti sredstev (Uradni list RS, št. 41/96).

¹⁶ Sklep o dajanju posebnih likvidnostnih posojil s sodelovanjem bank (Uradni list RS, št. 41/96).

omenjenih Priporočil za opravljanje poslov trgovanja v naslednjih regulativnih predpisih in pojasnilih:

- Kapitalske zahteve za tržna tveganja (Pismo BS 24.10-0167/01-SS, 2001),
- Pojasnilo k priporočilom za opravljanje poslov trgovanja (Pismo BS 0555/02-MP, 2002),
- Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/2002),
- Pojasnila izračunov kapitalskih zahtev za tržna tveganja. (Pismo BS 24.10-0040/03-LJ, 2003),
- Izvedeni finančni instrumenti (Pismo BS 24.20-0871/02-MP, 2002),
- Zahteva za pregled poslovanja banke (Pismo BS 24.20-0030/03, 2003).

Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, sprejet v letu 2002, izpolnjevanju kapitalskih zahtev za kreditno, valutno in deželno tveganje, dodaja še **kapitalske zahteve za tržna tveganja**. Razmejevanje finančnih instrumentov na postavke trgovanja in bančne postavke v zvezi z izpolnjevanjem kapitalskih zahtev za tržna tveganja je obravnavano v Sklepu o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic ter ga predstavljamo v poglavju o tržnem tveganju.

Čeprav je Baselski odbor za bančni nadzor že leta 1998 sprejel Priporočila za upravljanje s poslovnim tveganjem¹⁷, še v letu 2003 ta priporočila niso bila v celoti vgrajena v prakso poslovnih bank; jih je pa Banka Slovenije deloma že zajela v Priporočila za opravljanje poslov trgovanja. Hkrati pa so letos slovenske banke prejele anketo Banke Slovenije o stanju na področju **operativnega tveganja** z vidika novega kapitalskega sporazuma v bankah. Rezultati bodo osnova za analizo stanja na področju upravljanja operativnega tveganja v slovenskih bankah in spodbuda za nadaljnje delo na tem področju. Kapitalske zahteve za operativno tveganje preostalim kapitalskim zahtevam verjetno ne bodo dodane pred letom 2006.

Leta 1999 so bili sprejeti za področje *trga kapitala* novi zakoni, ki harmonizirajo to področje z veljavnim pravom Evropske unije, med najpomembnejšima omenjamo:

- Zakon o trgu vrednostnih papirjev,
- Zakon o nematerializiranih vrednostnih papirjih.

Banke, ki so članice Ljubljanske borze vrednostnih papirjev, opravljajo posle trgovanja z vrednostnimi papirji prek borze z upoštevanjem veljavne zakonodaje in:

- pravil Ljubljanske borze vrednostnih papirjev,
- kodeksa poklicne etike borznih posrednikov,
- pravil poslovanja Združenja članov borze vrednostnih papirjev,
- pravil poslovanja Klirinško depotne družbe (KDD) in

¹⁷ Sedaj je v veljavi izraz operativno tveganje.

- Sklepa o kadrovskih, tehničnih in organizacijskih pogojih za poslovanje s strankami in premoženjem strank borzno posredniških družb.

Banke, ki opravljajo posle z vrednostnimi papirji, so v skladu z Zakonom o trgu vrednostnih papirjev zavezane k poročanju Agenciji za trg vrednostnih papirjev.

Zakon o trgu vrednostnih papirjev določa, da lahko dejavnosti v zvezi s storitvami na trgu vrednostnih papirjev opravljajo le pooblašene borzno posredniške družbe in banke. V zakonu so opredeljene tudi dolžnosti, ki jih imajo udeleženci na trgu v zvezi s spoštovanjem *pravil o obvladovanju tveganj* ter *pravil o varnem in skrbnem poslovanju*. Posebej je obravnavano tudi področje nedovoljenega trgovanja, zlasti v zvezi s preprečevanjem trgovanja na podlagi notranjih informacij.

4. BANČNA TVEGANJA

Banke se pri svojem poslovanju izpostavljajo različnim bančnim tveganjem (seveda tudi pri trgovanju, ki je lahko ob primernih aktivnostih največji generator dobičkonosnosti pri bančnem poslovanju). V tabeli 4 so prikazana tveganja, ki nastajajo po posameznih bančnih področjih.

Tveganje je v bančništvu opredeljeno kot možnost ali verjetnost nastanka okoliščin, ki bi povzročile neugodne učinke na donosnost ali kapital.

Upravljanje s tveganji je srčika bančništva. Da izpostavljenost bančnim tveganjem ne bi pripeljala do izgub, jih morajo banke učinkovito obvladovati. Učinkovito upravljanje s tveganji zahteva razumevanje, izkušnost in uspešnost analitikov, managementa, uprave banke in nadzornikov. Proces upravljanja s tveganji pa predstavlja del obvladovanja tveganj, v katerem banke tveganja zavestno prevzemajo in si s tem zagotovijo, da bodo izpostavljene tistim tveganjem, ki so jih sposobne obvladovati, in to v takem obsegu, ki ob ustrezni premiji za prevzeta tveganja vodi do najvišje vrednosti bančnih delnic (Pirtovšek, Kristl, 2002, str. 61).

Zakon o bančništvu določa, da morajo **člani uprave banke zagotoviti spremljanje tveganj**, katerim je banka izpostavljena pri poslovanju, in sprejeti ustrezne ukrepe, s katerimi banka omejuje tveganja (Zakon o bančništvu, 1999).

Tabela 4: Povezava med bančnimi tveganji in posameznimi bančnimi posli

	VRSTA BANČNEGA TVEGANJA					
	Posojilno	Likvidnostno	Obrestno	Tečajno	Tržno	Operativno
Dana posojila	#	*	*	*	*	#
Prejeti depoziti		#	#	#	*	#
Trgovanje z vrednostnimi papirji	#	#	#	#	#	#
Zakladništvo	#	#	#	#	#	#
Medbančno poslovanje	#	*	*	*	*	#
Zunajbilančno poslovanje						#

Legenda: # primarno tveganje
* sekundarno tveganje

Vir: Interna literatura Coopers & Lybrand, 1995.

V skladu z Zakonom o bančništvu banke računajo izpostavljenost tveganjem, hkrati pa za tveganja, ki so jim izpostavljene, oblikujejo potrebne rezervacije za morebitno pokrivanje izgub.

Avtorji niso enotni v delitvi tveganj. Banka za mednarodne poravnave iz Basla uporablja naslednjo klasifikacijo bančnih tveganj:

- klasična tveganja bančnega poslovanja: likvidnostno, kreditno,
- tržna tveganja bančnega poslovanja: tveganje obrestne mere, tečajno, investicijsko, tveganje pri trgovanju z opcijami, tveganja pri trgovanju s tržnim blagom, tehnološko tveganje, operativno tveganje.

Nekateri avtorji upoštevajo novejši izsledke in delijo tveganja po velikosti izpostavljenosti v tri skupine (Barle, Žunič, 2002, str. 112):

1. *Kreditna tveganja* so tveganja, povezana z možnostjo, da komitent delno ali v celoti ne bo izpolnil pogodbe z banko, kar bo banki povzročilo izpad dohodka. Naprej jih delimo po vrstah komitentov (bančna in deželna tveganja).
2. *Tržna tveganja*, ki izhajajo iz možnih sprememb tržnih vrednosti finančnih instrumentov in pogojev na trgih, na katerih se z njimi trguje. Naprej jih delimo na

valutno tveganje, tveganje obrestne mere, likvidnostno tveganje ter tveganje kapitalnega trga.

3. *Operativna tveganja* kot vsa tveganja, ki jih ni možno razvrstiti v skupino kreditnih in tržnih tveganj, še teže pa je izmeriti verjetnosti in obseg izgub, ki so posledica operativnih tveganj. Operativna tveganja se včasih izrazijo kot kreditna in tržna; to je pogosteje prisotno pri trgovanju npr. z izvedenimi finančnimi instrumenti.

4.1. KREDITNO TVEGANJE

»Kreditno tveganje je tveganje nastanka izgube zaradi neizpolnitve obveznosti dolžnika do banke« (Zakon o bančništvu, 1999).

Kjer je uspeh odvisen od uspešnosti nasprotne stranke, izdajatelja ali dolžnika, se vedno pojavi kreditno tveganje, spričo tega banke izdelujejo ocene kreditne sposobnosti posojiljemalcev. Ker te ocene niso vedno točne, prav tako pa se okoliščine v času spreminjajo, je lahko dejanska kreditna sposobnost slabša od ocenjene.

V skladu s Sklepom o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic¹⁸, razvrščajo slovenske banke tvegane postavke v pet skupin od A do E. Razvrstitev se naredi na osnovi ocene in vrednotenja dolžnikove sposobnosti izpolnjevanja obveznosti do banke ob dospelosti.

Banka mora v okviru predpisanih in internih meril *razvrščati aktivne bilančne in zunajbilančne postavke po tveganosti in ocenjevati višino potencialnih izgub* iz naslova kreditnih tveganj. Postavke razvršča v skupine na osnovi ocene sposobnosti dolžnika izpolnjevati obveznosti do banke, pri čemer ocena temelji na (Zakon o bančništvu, 1999):

- oceni finančnega položaja posameznega dolžnika,
- oceni njegove zmožnosti za zagotavljanje denarnega pritoka v obsegu, potrebnem za redno izpolnjevanje obveznosti do banke,
- vrsti in obsegu zavarovanja terjatev banke do posameznega dolžnika ter
- izpolnjevanju dolžnikovih obveznosti do banke v preteklih letih.

Kreditno tveganje se ne nanaša samo na posojila, ampak vključuje tudi drugo bilančno in zunajbilančno izpostavljenost (jamstva, menice). Pomanjkljivosti pri razvrščanju komitentov in neažurno prilagajanje ocen dejanskim okoliščinam lahko povzročijo težave bankam, ki ne uspejo prepoznati slabih terjatev in oblikovati rezervacij za njihov odpis.

Ena od temeljnih dolžnosti banke je, da pred sklenitvijo vsake pogodbe (in ne samo posojila) oceni dolžnikovo sposobnost izpolnjevati obveznosti do banke, ter da hkrati tudi preveri

¹⁸ Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/02).

kvaliteto terjatev zavarovanja banke. Ves čas pravnega razmerja mora spremljati poslovanje osebe, ki je z banko v pravnem razmerju, ki je temelj izpostavljenosti.

Poslabšanje kakovosti kreditov je znak težav v banki. Glavni tveganji, ki spremljata tveganje poslabšanja kreditnega portfelja sta slabša likvidnost in zmanjšanje kapitala. Razvrščanje kreditnega portfelja banki omogoča pregled tvegane aktive, razvrščene glede na stopnjo tveganja. Način klasifikacije komitentov je predpisan, vendar pa banke lahko uporabljajo svoje interne modele.

4.1.1. Izpostavljenost

Banka je pogosto precej izpostavljena enemu ali skupini povezanih posojilojemalcev, ki banko izpostavljajo koncentriranemu kreditnemu tveganju, pri čemer *izpostavljenost* do posamezne osebe opredelimo kot vsoto vseh terjatev in pogojnih terjatev do te osebe, vrednosti naložb v vrednostne papirje te osebe in vrednosti kapitalskih deležev banke v tej osebi.

Izpostavljenost banke do posamezne osebe ne sme presegati višine 25% kapitala, to je *največja dopustna izpostavljenost*. Izjema je izpostavljenost do oseb, ki jih Zakon o bančništvu določa kot osebe v posebnem razmerju z banko (člani uprave, nadzornega sveta, osebe ki so z navedenimi v sorodstvenem razmerju,..), kjer je največja dopustna izpostavljenost omejena na 10%. V razvitih bančnih sistemih takšne kredite bančni nadzorniki natančno spremljajo, kajti odsotnost kontrole bi v takem primeru pomenila možnost zlorabe. Obstaja namreč večja verjetnost, da odobravanje kredita posamezniku, ki je z banko v posebnem razmerju¹⁹, ne bi potekalo v skladu s kriteriji, ki sicer veljajo za ocenjevanje bonitet in tveganosti komitenta.

Velika izpostavljenost banke je izpostavljenost do posamezne osebe, ki dosega ali presega 10% višine kapitala. Vsota vseh velikih izpostavljenosti banke ne sme presegati 800 % višine kapitala.

4.2. LIKVIDNOSTNO TVEGANJE

Vzdrževanje plačilne sposobnosti je proces zagotavljanja sredstev za poravnavanje obveznosti, bilančnih in zunajbilančnih ob njihovi dospelosti. Te obveznosti se običajno poravnajo z denarnimi pritoki, hitro vnovčljivimi sredstvi in izposojenimi sredstvi. Banka mora spremljati rokovno usklajenost naložb z viri in z vsemi možnimi stroški, ki jih ima.

¹⁹ Pomembni delničarji imajo vpliv na banko prek nadzornega sveta in lahko posredno dosežejo odobritev kredita pod ugodnejšimi pogoji od običajnih tržnih

Tveganje nelikvidnosti se pojavi, ko so tokovi glavnice in obresti na strani sredstev, obveznosti do virov sredstev in zunajbilančnih postavk neusklajeni.

Prekomerna likvidnost zmanjšuje dobiček banke, prekomerno plasiranje sredstev pa jo lahko privede v likvidnostne težave (Priporočila za upravljanje z bančnimi tveganji, 1998, str. 19).

Glavni izvor zaslužka bank je v preoblikovanju poceni kratkoročnih virov v dražje, dolgoročneje kredite. S skrbnim upravljanjem v poslovnih bankah skrbijo za to, da preoblikovanje dospelosti sredstev ohranja razumno razmerje s strukturo dospelosti virov banke.

Zakon o bančništvu v 84. členu določa, da mora banka gospodariti z viri in naložbami tako, da je sposobna v vsakem trenutku izpolniti dospele obveznosti. Poslovne banke zaradi tega dnevno spremljajo in izračunavajo količnike likvidnosti sredstev.

Kazalec stopnje likvidnosti (liquidity ratio) je najpomembnejši kazalec likvidnosti. Predstavlja razmerje med denarnimi sredstvi in drugo likvidno aktivo oziroma časovno hitro vnovčljivo aktivo ter kratkoročnimi viri sredstev glede na njihovo ročnost.

Likvidnostno tveganje skušajo banke omejiti s kombinacijo naslednjih tehnik (Planinšek, 1999, str. 29):

- pridobivanje sredstev iz različnih virov ob hkratni razpršenosti depozitov,
- zmanjševanje odvisnosti od najemanja posojil na medbančnem trgu,
- uporaba finančne pomoči s strani povezanih oseb (matične banke),
- vzdrževanje primerne vrednosti likvidnih sredstev,
- jamstvo za vračilo depozitov (državno oziroma institucije v državni lasti),
- vključevanje nadzora uprave in managementa v časovno usklajevanje sredstev in virov sredstev ter
- možnost črpanja posojilnih linij od večjih bank in centralne banke v primeru likvidnostnih težav.

Merili za ohranjanje likvidnosti sta naslednji:

- izpolnjevanje obvezne rezerve in
- izpolnjevanje predpisane uskladitve rokov dospelosti naložb z roki dospelosti vlog.

Banke, ki poslujejo v mednarodnem okolju, morajo usklajevati likvidnost v domači in tujih valutah (Priporočila za upravljanje z bančnimi tveganji, 1998, str. 19).

4.3. TVEGANJE OBRESTNE MERE

Tveganje obrestne mere je izpostavljenost finančnega stanja banke neugodnemu gibanju obrestnih mer (Borak, 1998, str. 44).

Tveganje obrestne mere se izraža kot vpliv spremembe obrestne mere na prihodke in kapital. Takšno tveganje nastane, ko bilančni in zunajbilančni denarni tokovi glavnice in obresti (vključno s končno dospelostjo) nimajo enakih datumov spremembe obrestovanja (Interest Rate Risk Management, 1998, str. 2).

Banke so običajno bolj ažurne pri usklajevanju depozitnih obrestnih mer (*pasivne obrestne mere*), spremembe za kreditne obrestne mere (*aktivne obrestne mere*) navadno zaostajajo. Ko se znižujejo obrestne mere, so banke tako bolj donosne. V razmerah zvišanja tržnih obrestnih mer pa to vpliva na zniževanje bančnih dobičkov.

Tveganje obrestne mere delimo na (Saunders, 2000, str. 104):

- tveganje refinanciranja,
- tveganje reinvestiranja.

Cilj upravljanja s tveganjem obrestne mere ni v njegovi popolni odpravi, temveč je cilj upravljati s tveganjem obrestne mere v okviru postavljenih omejitev na podlagi proučitve razmer na področju obrestnih mer.

Pri merjenju tveganja obrestne mere so v veljavi naslednje metode:

- Statistično merjenje razkoraka za merjenje vpliva obrestnih mer na neto obrestne prihodke banke (*gap analysis*). Razmik (*gap*) je eden najbolj uporabljenih kazalnikov izpostavljenosti tveganju obrestne mere. Razmik meri občutljivost neto prihodkov banke glede na spremembo tržnih obrestnih mer zaradi različne strukture aktiv in pasiv. Banka s svojimi poslovnimi odločitvami odloča, kakšna bo njena izpostavljenost tveganju obrestne mere (Graddy, Spencer, 1990, str. 221).
- *Duration analysis* je merjenje na osnovi trajanja, ki odraža vpliv spremembe obrestnih mer na ekonomsko vrednost banke oziroma sedanjo vrednost kapitala. Trajanje je tehtano povprečje sedanjih vrednosti denarnih tokov iz naložb, obveznosti in zunajbilančnih postavk. Možnost spremembe obrestne mere se veča ob daljšanju obdobja do dospelosti naložbe (Johnson, 2000, str. 339).
- *Metoda neto sedanje vrednosti* (*net worth*), pri kateri gre za diskontiranje prihodnjih obrestnih marž in (ali) pritokov v eno vrednost. Neto sedanja vrednost je običajno diskontirana vrednost vseh pričakovanih prihodkov s primerno obrestno mero. Uporabljena obrestna mera mora upoštevati tako sredstva kot vire sredstev. Izračun NSV lahko temelji na obstoječih in pričakovanih sredstvih in virih ali pa samo na obstoječih sredstvih in virih.

- *Simulacijski modeli* se uporabljajo za izdelavo poljubnih scenarijev spremembe obrestnih mer.

4.3.1. Zavarovanje pred tveganjem obrestne mere

Eden od načinov zavarovanja pred tveganjem obrestne mere je uporaba rezultatov metod za merjenje tveganja obrestne mere v praksi. Za zavarovanje pred obrestnim tveganjem, za usklajevanje obrestno občutljivih aktiv in pasiv ter za zniževanje stroškov financiranja in za preoblikovanje ene oblike plačila obresti v drugo je mogoče uporabljati tudi izvedene finančne instrumente.

4.4. TEČAJNO TVEGANJE

Tečajno tveganje je izpostavljenost banke posledicam sprememb deviznih tečajev, kar lahko v primeru njihovih neugodnih sprememb rezultira v izgubi v domači valuti (Priporočila za upravljanje z bančnimi tveganji, 1998, str. 43). Izvira iz dveh dejavnikov:

- neuskkljenosti med sredstvi in obveznostmi do virov sredstev, bilančnih in zunajbilančnih, v posameznih valutah
- ter neuskkljenosti denarnih tokov v tujih valutah (Foreign Exchange Risk Management, 1998, str. 2).

Tečajno tveganje je tveganje, da se bo tečaj tujih valut gibal v nasprotju s pričakovanji in povzročil izgubo v času od nakupa do prodaje tuje valute. Ta čas je lahko omejen na en dan ali daljše razdobje.

Najpogostejši vrsti tečajnega tveganja sta:

- **Transakcijsko tveganje:** če pogodba glasi na znesek v tuji valuti, je v primeru padca tečaja te valute napram naši rezultat dejanska izguba. Transakcijsko tveganje meri vpliv nihanja tečajev na denarni tok (v domači valuti), ki izvira iz obstoječih pogodbenih obveznosti. Tveganje izvira iz možnosti spremembe tečaja v obdobju od trenutka določitve višine pogodbene obveznosti v tuji valuti (nastanka obveznosti) do dejanske poravnave te obveznosti (Martin, 1987, str. 31).
- **Translacijsko tveganje** nastane, tudi če niso bile izvedene nikakršne transakcije. Tisti del sredstev in obveznosti do virov sredstev, ki v bančni bilanci glasijo na tujo valuto, je potrebno ovrednotiti s tekočimi tržnimi tečaji na koncu obdobja in spremeniti za bilančne potrebe v znesek v domači valuti. Spremembe vrednosti zaradi tečajnih nihanj bodo vplivale na bilančne izkaze (Treasury Risk Management: Identifying and Measuring Risk, 1991, str. 4).

Po Veselinoviču se slovenske banke po nepotrebnem izpostavljajo tečajnemu tveganju zaradi premajhne uporabe instrumentov deviznega trgovanja. Ker v večini uporabljajo le promptne instrumente deviznega poslovanja, se ne zavarujejo pred tečajnim tveganjem za tiste

obveznosti, ki zapadejo v plačilo v prihodnosti. Banke počakajo, da prihodnje znane obveznosti postanejo promptne in jih potem poravnajo s takšnim instrumentom. V tuji praksi takšen način poslovanja imenujejo špekuliranje (čeprav v slovenski praksi takšno špekuliranje obstaja zaradi nepoznavanja instrumentov zaščite, predvsem izvedenih finančnih instrumentov) (Veselinovič, 1991, str. 157).

4.4.1. Zavarovanje pred tečajnim tveganjem

Uporaba tehnik zavarovanja pred tečajnim tveganjem je ena od možnosti obvladovanja tečajnega tveganja. Pri tem se lahko uporablja veliko finančnih instrumentov, najpogosteje uporabljeni izvedeni finančni instrumenti za ta namen so:

- devizni terminski posel (Forward Exchange Contract),
- devizna zamenjava (FX swap),
- valutna terminska pogodba (Currency Futures).

Merjenje izpostavljenosti in nadziranje tveganj je možno samo ob predpogoju natančnega in pravočasnega knjiženja in poročanja o vseh poslih v tuji valuti.²⁰

4.5. DEŽELNO TVEGANJE

Deželno tveganje (country or sovereign risk) opredelimo kot tveganje, da banka ne bo dobila vrnjenih naložb v tujino zaradi ekonomske, finančne ali socialne stabilnosti v tuji deželi. Deželno tveganje nastopa npr. tudi v primeru, ko ima nasprotna pogodbeni stranka željo in sredstva za poravnavo obveznosti, vendar tega ne more narediti zaradi vmešavanja s strani vlade ali drugih oblasti (Saunders, 2000, str. 113).

Deželno tveganje vsebuje več specifičnih tveganj, ki se nanašajo predvsem na transfer denarja, devalvacijo denarja, zamude pri plačilu s strani države, recesijo, bančno nestabilnost, pravno in regulatorno nestabilnost in možnost razlastitve.

Večje krize nam vedno znova dokažejo, da izpolnjevanje obveznosti tujega dolžnika ni nujno povezano le z njegovo boniteto, temveč tudi z okoljem iz katerega izhaja oziroma v njem posluje. Ocena bonitete tujega dolžnika ne more biti višja od ocene deželnega tveganja, v kateri posluje.

4.6. SOLVENTNOSTNO TVEGANJE

»Banka mora poslovati tako, da je v vsakem trenutku sposobna pravočasno izpolnjevati zapadle obveznosti (likvidnost) ter da je trajno sposobna izpolniti vse svoje obveznosti (solventnost)« (Zakon o bančništvu, 1999).

²⁰ Slovenske banke morajo pri upravljanju s tečajnim tveganjem upoštevati tudi svojo izpostavljenost iz naslova neuskkljenosti med sredstvi in obveznostmi z valutno klavzulo.

Solventnostno tveganje izhaja iz nesposobnosti, da bi pokrili izgube, ki izvirajo iz vseh vrst tveganj, s kapitalom, ki nam je na voljo. To je možnost tveganja propada banke, kar spodbuja vse bančne nadzornike za pripravo temeljite bančne regulative, še posebno s področja kapitala in kapitalske ustreznosti. Nadzorniki zaradi tega določijo stopnjo kapitalske ustreznosti, pri čemer naj bi bil obseg kapitala povezan s tveganji, ki jih banka prevzema.

4.7. PRAVNO TVEGANJE

Po razvrstitvi BIS je pravno tveganje samostojno tveganje, čeprav ga v zadnjem času čedalje več avtorjev povezuje z operativnim tveganjem (Chorafas, 2001, str. 139).

Banke se soočajo z različnimi oblikami pravnega tveganja. Sem lahko sodi tveganje ugotovitve, da bo vrednost terjatev nična ali napačna, ker je bila osnovana na napačnem pravnem sklepu ali dokumentaciji (Borak, 1998, str. 20).

Pravno tveganje ne izhaja samo iz slabo pripravljene pravniške dikcije ali dokumentacije, temveč je tudi posledica nedovoljenih aktivnosti, kakršne so:

- konflikt interesov,
- goljufije pri trgovanju ter
- insidersko trgovanje na podlagi zaupnih informacij.

Z veljavno pravno zakonodajo se dostikrat ne da rešiti vseh vprašanj. Še posebno banke so občutljive za pravno tveganje pri novih vrstah poslov, ki zahtevajo čas za uvajanje in ki jih regulativa še ni zajela. Med pravnimi vprašanji, ki jih stroka v zadnjem času še ni v celoti rešila, so tudi tveganja, povezana z visokim vzvodjem (leverage), ki nastaja pri trgovanju z izvedenimi finančnimi instrumenti.²¹

V svetu tako razvijajo tudi zavarovanja in zavarovalne pogodbe iz naslova pravnega tveganja. Za trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti je združenje International Swap Dealer Association pripravilo vzorce zavarovalnih pogodb Master Agreement. Te bodo omogočile

²¹ Zelo znan primer v zadnjem času je **investicijski sklad LCTM** (Long Term Capital Management), ki je baziral svoje poslovanje na vzvodju **1: 568**, kar pomeni, da je imel v lasti 568-krat manjšo osnovo kapitala za zavarovanje, kot je znašala vrednost odprtih finančnih pogodb. Sklad je uporabil 2,2 milijarde ameriških dolarjev, ki so jih vplačali investitorji v ta sklad, za nakup vrednostnih papirjev v višini 125 milijard dolarjev, ki jih je nato uporabil kot osnovo za zavarovanje (collateral) nakupa izvedenih finančnih instrumentov v višini 1,25 trilijona dolarjev. Ko je prišlo do propada tega sklada, ki je imel zaposlena celo Nobelova nagrajenca za ekonomijo Roberta H. Mertona in Myrona H. Scholesa, so sklad po nalogu Alana Greenspana, predsednika ameriške Federal Reserve, reševale vse največje ameriške banke v sodelovanju z drugimi velikimi svetovnimi bankami. (a)The Financial Economists Roundtable Statement, 1999, b) Raghavan, 2001 c) Coy, 1998, d) <http://www.nex.net.au..2003>).

stranki, da prekine pogodbo in opusti izvedbo vseh odprtih poslov v primeru bankrota ali nesolventnosti nasprotne stranke.

Pri pravnem tveganju se pogosto pojavljajo novi dogodki ali tveganja, ki jih vnaprej nikakor ni bilo mogoče predvideti. Eno od tveganj se npr. imenuje »Herstatt Risk«, po banki, ki je leta 1970 bankrotirala, zaradi časovne razlike med Nemčijo in Združenimi državami pa je pustila odprte arbitraže USD/DEM in povzročila preplah na finančnem trgu. New York Federal Reserve je še pred nekaj leti ponovno opozorila na problem »Herstatt tveganja«, saj bi izpostavljenost v primeru kolapsa ene od večjih bank, povzročila verižno reakcijo propadov pri drugih bankah (Chorafas, 2001, str. 147).

4.8. TRŽNO TVEGANJE

Tržno tveganje pomeni izpostavljenost posledicam sprememb tržnih cen sredstev, ki so predmet trgovanja. Na finančnih trgih so možne zelo hitre spremembe cen, kar lahko povzroči pomembne izgube ali dobičke. Tržno tveganje povečuje poleg nestalnih tržnih cen tudi splošna plačilna nesposobnost na trgih (Mishkin, 1989, str. 303).

Tržno tveganje se lahko opazuje in nadzoruje le:

- z natančnim, neodvisnim dnevnim spremljanjem tržne pozicije s preračuni na dnevne tržne cene,
- z rednim preverjanjem tržne pozicije,
- z uporabo točno določenih pravil, usmeritev in omejitev izvajalskih kontrol, izvajalskih standardov in usklajenosti (Jerman, 1998, str. 22)

Tržno tveganje lahko kontroliramo s postavitvijo največjih dovoljenih vrednosti transakcij in z uravnavanjem oziroma omejevanjem glede izpostavljenosti tveganjem in z razpršenostjo v vseh bančnih poslih.

Banke morajo v skladu s smernicami Baselske kapitalne sheme (Capital Accord) vpeljati obvladovanje tržnih tveganj v bančno prakso. Osnovna baselska kapitalna shema je bila 1996 dopolnjena z Amendment to Capital Accord to Incorporate Market Risks. Kapitalnim zahtevam za kreditno tveganje so dodane tudi kapitalne zahteve za tržna tveganja, ki vsebujejo (Sklep o kapitalni ustreznosti bank in hranilnic, 2002):

- pozicijsko tveganje (posebno in splošno tveganje spremembe cen finančnih instrumentov):
 - a) pozicijsko tveganje v zvezi z dolžniškimi finančnimi instrumenti,
 - b) pozicijsko tveganje v zvezi z lastniškimi finančnimi instrumenti,
- tveganje neizpolnitve nasprotne stranke,
- tveganje spremembe cen blaga,
- tveganje preseganja velikih izpostavljenosti na podlagi trgovanja.

Banke morajo za namen ugotavljanja kapitalskih zahtev za kreditno, valutno in tržna tveganja razmejevati postavke trgovanja²² (*trading book*) od bančnih postavk (*banking book*) glede na njihovo naravo in namen pridobitve oziroma posedovanja.

Postavke trgovanja vključujejo pozicije v finančnih instrumentih in blagu, ki jih ima banka za namen trgovanja ali za varovanje pred tveganji (hedging) drugih postavk trgovanja. Finančni instrumenti so:

- instrumenti kapitalskega trga:
 - a. prenosljivi vrednostni papirji,
 - b. kuponi investicijskih skladov,
- instrumenti denarnega trga,
- finančne termenske pogodbe in terminski posli,
- dogovori o terminski obrestni meri,
- zamenjave,
- opcije,
- drugi finančni instrumenti.

Bančne postavke so tiste postavke, ki jih banka ne more uvrstiti pod postavke trgovanja.

Pozicije za namen trgovanja so pozicije v finančnih instrumentih in blagu, ki jih ima banka zaradi kratkoročne prodaje, oziroma jih je pridobila z namenom ustvarjanja zaslužka med prodajno in nakupno ceno iz naslova dejanskih in pričakovanih kratkoročnih cenovnih gibanj na trgu. *Namen pridobitve* finančnega instrumenta oziroma blaga ali sklenitve pogodbe v zvezi s finančnim instrumentom oziroma blagom mora biti znan *pred* njegovo dejansko pridobitvijo ali sklenitvijo pogodbe.

Banka razmejuje postavke trgovanja od bančnih postavk na podlagi objektivnih kriterijev, ki jih mora dosledno uporabljati. Že pred tem mora sprejeti ustrezno pisno politiko, ki določa osnovo za vključitev posamezne postavke med postavke trgovanja ali bančne postavke.

Pozicije v postavkah trgovanja se morajo vrednotiti dnevno, kar je mogoče le ob ustrezno organiziranem informacijskem sistemu v banki (Pismo BS 24.10-0167/01-SS, 2001).

Pri izračunavanju in izpolnjevanju kapitalskih zahtev za tržna tveganja obstajajo določene izjeme. Tako bankam ni treba izračunavati in izpolnjevati kapitalskih zahtev za tržna tveganja, kadar sta izpolnjena naslednja pogoja:

- posli trgovanja banke običajno ne presegajo 5% in nikoli 6% njenega poslovanja,

²² Kapitalske zahteve za tržna tveganja se nanašajo na postavke trgovanja, zato je bistveno kako banke razvrstijo naložbe v finančne instrumente: med bančne postavke ali postavke trgovanja.

- skupna pozicija banke iz postavk trgovanja običajno ne presega 15 milijonov evrov in nikoli 20 milijonov evrov. V skupno pozicijo se pri izračunu deleža, ki ga posli trgovanja predstavljajo v celotnem poslovanju banke, upošteva vsota bilančnega in tveganega zunajbilančnega poslovanja.

4.8.1. Vrste kapitalskih zahtev za tržna tveganja

Kapitalske zahteve za tržna tveganja obsegajo:

- pozicijsko tveganje ali tveganje spremembe cen finančnih instrumentov:
 - a) posebno tveganje,
 - b) splošno tveganje.
- tveganje neizpolnitve nasprotne stranke,
- tveganje sprememb cen blaga,
- tveganje preseganja velikih izpostavljenosti na osnovi trgovanja.

Pozicijsko tveganje (posebno in splošno tveganje spremembe cen finančnih instrumentov) - ločeno je potrebno obravnavati pozicijsko tveganje za dolžniške in za lastniške instrumente. Izračun kapitalske zahteve za pozicijsko tveganje ali tveganje sprememb cen finančnih instrumentov temelji na njegovi razdelitvi na posebno in splošno tveganje. **Posebno** tveganje je tveganje spremembe cene finančnega instrumenta zaradi dejavnikov v zvezi z njegovim izdajateljem ali, v primeru izvedenega finančnega instrumenta, z izdajateljem osnovnega instrumenta. **Splošno** tveganje je tveganje spremembe cene finančnega instrumenta zaradi spremembe ravni obrestnih mer ali zaradi cenovnih gibanj na kapitalskem trgu, ki niso povezana s posebnimi lastnostmi posameznih finančnih instrumentov.

Kapitalska zahteva za posebno pozicijsko in splošno pozicijsko tveganje se računa na podlagi standardizirane metodologije (Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002).

Tveganje neizpolnitve nasprotne stranke nastopi pri postavkah trgovanja v primeru poslov, ki še niso dokončno poravnani, in se nanaša na nasprotno stranko v poslu in ne na izdajatelja vrednostnega papirja, ki je predmet posla. Tveganje neizpolnitve nasprotne stranke se deli na dve komponenti: **tveganje poravnave**, ki nastopi, ko nasprotna stranka v poslu zamuja s poravnavo in **tveganje nasprotne stranke**, ki obstaja pri vseh poslih, ki še niso zapadli v dokončno plačilo.

Za **tveganje spremembe cen blaga** mora banka izračunati kapitalske zahteve iz naslova bančnih postavk in postavk trgovanja. Pod blago štejejo: dragocene kovine, kmetijski pridelki, minerali ter izvedeni in drugi finančni instrumenti, ki se nanašajo na blago.

Tveganje preseganja velikih izpostavljenosti na osnovi trgovanja: banka mora ugotavljati svojo skupno izpostavljenost do posamezne osebe ter preverjati izpolnjevanje omejitev

izpostavljenosti (slovenske banke preverjajo izpolnjevanje omejitev izpostavljenosti v skladu s Sklepom o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic).

Skupna izpostavljenost do posamezne osebe je *vsota* izpostavljenosti do posamezne osebe iz bančnih postavk in postavk trgovanja. Za posamezno osebo se pri izračunu izpostavljenosti štejeta tudi dve ali več oseb, ki so med seboj povezane tako, da za banko predstavljajo eno samo tveganje.

Banke morajo pred začetkom izračunavanja in izpolnjevanja kapitalskih zahtev imeti od uprave odobreno *pisno politiko*, ki določa osnove za vključitev finančnega instrumenta bodisi med postavke trgovanja ali bančne postavke.

5. OPERATIVNO TVEGANJE

Poleg kreditnega in tržnega tveganja postaja zelo pomembno operativno tveganje. Razlogi so lahko naslednji (Priročnik za upravljanje operativnega tveganja in nadzor nad njim, 2003, str. 5):

- brez ustreznega nadzora lahko povečana uporaba višje razvite tehnologije vodi do tveganj, povezanih z informacijskim sistemom,
- vprašanja varnosti delovanja sistema se pojavijo z rastjo globalnih informacijskih sistemov (internet, SWIFT, Reuters), pojavljajo se možnosti vdora, notranjih in zunanjih goljufij),
- finančni svet dnevno doživlja prevzeme in pripojitve, kar močno vpliva na delovanje sistemov,
- banke in druge finančne organizacije morajo neprenehoma vzdrževati učinkovite interne kontrole ter pomožne varnostne sisteme (back-up sisteme),
- prevelika uporaba kreditnih in finančnih izvedenih instrumentov se iz svoje vloge zaščite hitro spremeni v nasprotje in banko izpostavi visokemu operativnemu tveganju,
- sodelovanje pogodbenih partnerjev v globalni računalniški vasi; vključuje se ogromno pogodbenikov: npr. pri sprovedbi posla prek borze so v transakcijo posredno vključeni še klirinška hiša in proizvajalec oz. vzdrževalec informacijskih sistemov borzne ter klirinške hiše.

5.1. DEFINICIJA

Operativno tveganje je tveganje neposredne ali posredne izgube, ki nastane zaradi pomanjkljivosti ali napak pri delovanju procesov, sistemov ali ljudi.

Najpomembnejši vrsti operativnega tveganja sta zatajitev notranjih kontrolnih postopkov in zatajitev pri obvladovanju upravljanja (podjetja oziroma banke). V primeru izpada omenjenih kontrol lahko pride do napake, finančne prevare, neopravljanja nalog v predpisanih rokih ali pa so ogroženi interesi banke na drug način; vse omenjeno pa lahko povzroči veliko finančno izgubo. Povzročijo jo lahko bančni trgovci, referenti v podporni službi ali drugi zaposleni, ki prekoračijo svoja pooblastila in svoje delo opravijo na nedovoljen, tvegan ali celo nemoralen način (Borak, 1998, str. 20).

Po razlagah Baselskega odbora je operativno tveganje lahko prikrito vsebovano v vseh ostalih tveganjih. Operativno tveganje se razlikuje od ostalih in se praviloma ne pojavi kot izguba pričakovanega uspeha, temveč je vsebovano v običajnem izvajanju poslovne aktivnosti (Majič, 2002, str. 4).

Skrbno upravljanje z operativnim tveganjem se ne odraža v večjem zaslužku banke, kot je to praksa pri drugih tveganjih, po drugi strani pa lahko **opustitev ustreznega upravljanja z operativnim tveganjem banki povzroči ogromne izgube** (Sound Practices for the Management nad Supervision of Operational Risk, 2003, str. 7).

V mnogih bankah ocenjujejo, da je operativno tveganje po velikosti izpostavljenosti takoj za kreditnim tveganjem in da je celo večje od tržnega tveganja, če ga merimo po dodeljeni višini kapitala. V bankah, ki opravljajo posle upravljanja sredstev ali izvajanja poslov plačilnega prometa, pa lahko operativno tveganje predstavlja za banko največjo izpostavljenost morebitnim izgubam.

Banke različno tolmačijo termin operativno tveganje, pomembno pa je, da tudi pri osvojitvi morebitne lastne definicije operativnega tveganja in pri njegovem upravljanju upoštevajo vse vrste operativnega tveganja, s katerimi se srečujejo, in glede na njih locirajo vse najpomembnejše razloge za nastanek morebitnih velikih izgub. Baselski odbor je definiral naslednje vrste škodnih dogodkov, ki se pojavljajo kot povzročitelji izgub (Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk, 2003, str. 6):

1. *Notranja goljufija*. Vključuje na primer namerno napačno poročanje pozicij, krajo s strani zaposlenih, insidersko trgovanje za račun zaposlenega.
2. *Zunanja goljufija*. Vključuje rop, poneverbo, zlorabo čekov, škodo zaradi hekerstva.
3. *Postopki zaposlenih in varstvo pri delu*. Vključuje na primer kompenzacijske zahteve zaposlenih, kršitev pravilnikov o zdravju in varstvu pri delu, organizirane delavske aktivnosti (npr. stavka), zahteve iz naslova diskriminacije, splošno odgovornost.
4. *Klienti, produkti in poslovna praksa*. Vključuje na primer kršitve zaupnosti, krivo uporabo komitentovih zaupnih podatkov, nepravilne aktivnosti iz naslova trgovanja za račun banke, pranje denarja, prodajo neodobrenih produktov banke.
5. *Poškodovanje fizičnih (osnovnih) sredstev banke*. Vključuje na primer terorizem, vandalizem, potrese, požar in poplave.

6. *Prekinitev poslovanja in sistemske napake.* Sem vključujemo prekinitev delovanja strojev in programske opreme, telekomunikacijske izpade, primanjkljaj rezervnih delov.
7. *Izvedbe procesov in upravljanje postopkov.* To so predvsem napake pri vnosu podatkov, managerske napake in slabe odločitve oziroma opustitve, nepopolna pravna dokumentacija, neodobren dostop do komitentovih računov, neizvršitev obveznosti do pogodbene stranke, ki ni komitent banke.

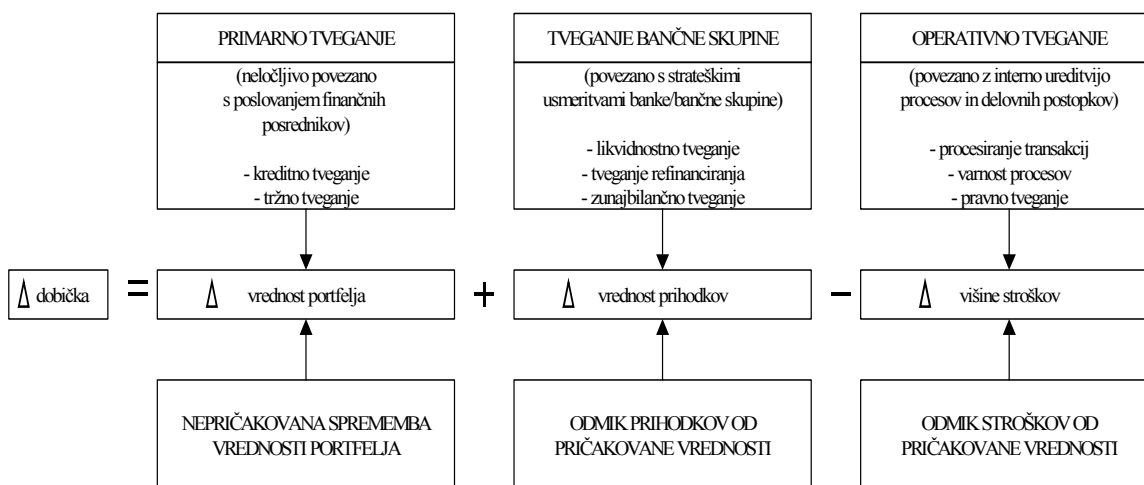
Drugi avtorji vežejo operativno tveganje specifično na področje (npr. trgovanje). Mohorič navaja naslednje oblike operativnega tveganja (Mohorič, 2002, str. 32):

- operativno okolje: procesiranje transakcij, organizacijska struktura, pravno in regulatorno okolje, raven avtomatiziranosti,
- raven strokovnega znanja in usposobljenosti zaposlenih ter vodstva: poznavanje področja delovanja, izkušnje, reševanje problemov, fluktuacije zaposlenih,
- delovni postopki: biti morajo natančno določeni, vprašljivo zadolževanje različnih oseb, ki so nezdržljiva z vidika varnosti poslovanja, zahtevana dokumentacija, načelo »štirih oči za preprečevanje in odkrivanje napak, poznavanje postopkov v primeru odkritih napak - prijava napake in odprava napake oziroma posledic,
- zanesljivost najetih zunanjih služb in storitev,
- zanesljivost uporabljenih modelov, njihovo redno preverjanje in obstoj kontrolnih mehanizmov,
- spoštovanje načel poštenosti, delovne morale in zaupnosti: vzpostavitev in upoštevanje pravilnikov o varovanju gradiv zaupne narave in notranjih informacij, poznavanje pravil obnašanja na delovnem mestu (Code of Conduct).

O velikosti in pomembnosti operativnega tveganja lahko sklepamo iz raziskave podjetja Operational Risk Inc., ki je pokazala, da je finančna industrija na račun operativnega tveganja v zadnjih dveh desetletjih izgubila okrog 200 milijard ameriških dolarjev (Mohorič, 2002, str. 32).

Upravljanje z določenimi operativnimi tveganji v bankah sicer ni novost, saj so banke vedno poudarjale pomen preprečevanja goljufij, vzdrževanja in izvajanja celovitih internih kontrol in zmanjševanja števila napak pri procesiranju transakcij. Popolnoma na novo pa je sestavljen koncept upravljanja z operativnim tveganjem, kakršen je v priporočilih Baselskega odbora in je sedaj primerljiv z upravljanjem kreditnega in tržnega tveganja. Takšen pristop se je izkazal za nujnega spričo naraščajočega števila škodnih dogodkov iz operativnega tveganja po bankah po vsem svetu (Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk, 2003, str. 6).

Slika 8: Vrste tveganj in njihov vpliv na finančni izid poslovanja

Vir: Bank of England, 2000.

Baselski odbor je analiziral rezultate ankete s področja operativnega tveganja, ki je vključevala 30 največjih bank. Po ocenah Baselskega odbora so izgube anketiranih tridesetih bank samo v obdobju 1998-2000 znašale 2,6 milijarde ameriških dolarjev.

5.2. OBVEZNOSTI UPRAVE²³ BANKE PRI UPRAVLJANJU Z OPERATIVNIM TVEGANJEM

Premalo pozornosti pri upravljanju z operativnim tveganjem ali celo njegovo nerazumevanje močno poveča verjetnost, da bodo nekatere vrste ostale neodkrite in nenadzorovane. Tako uprava banke kot tudi višji management sta odgovorna za vzpostavitev takšne organizacijske kulture, ki daje visoko prioriteto učinkovitemu upravljanju z operativnim tveganjem, skupaj z jasno izdelanimi kontrolnimi mehanizmi. *Največjo učinkovitost bo pri upravljanju z operativnim tveganjem pokazala tista banka, ki s svojo kulturo vzpostavlja visoke standarde moralnega vedenja na vseh nivojih organizacije.* S podporo takšni organizacijski kulturi v poslovnem okolju signalizira uprava zaposlenim, da od njih pričakuje celostno izvajanje poslovnih aktivnosti.

Sklop temeljnih načel preudarne prakse na področju upravljanja z operativnim tveganjem daje velik poudarek na **razvijanju ustreznega okolja za upravljanje s tveganjem.**

²³ Angl.: Management. Banka Slovenije in ZBan uporabljata termin uprava v pomenu "ravnateljstvo", izraz management pa se uporablja v pomenu "poslovodje". Avtorica se je odločila za uporabo diktije, ki jo uporablja Banka Slovenije in ki je v splošni rabi.

»Uprava banke se mora zavedati glavnih vidikov operativnega tveganja kot posebne vrste tveganja, pri čemer mora biti sam *okvir upravljanja* z operativnim tveganjem odobren in izpostavljen rednim pregledom. Okvir vsebuje definicijo upravljanja z operativnim tveganjem kakršna je definirana na nivoju konkretne institucije ter načela identifikacije, ocenjevanja, spremljanja in kontrole za zmanjšanje tveganja« (Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk, 2003, str. 6):

- Uprava banke odobri uvedbo in izvajanje okvira upravljanja s tveganjem na nivoju banke, pri čemer naj *višjemu managementu posreduje jasna navodila in usmeritve* glede vključenih načel ter odobri ustrezno poslovno politiko s strani višjega managementa.
- Okvir operativnega tveganja mora vsebovati *jasno izraženo stopnjo operativnega tveganja, ki ga banka zavestno dopušča in tolerira* (enako mora biti specificirano tudi v poslovni politiki banke o upravljanju operativnega tveganja), ter *pravila*, ki določijo pristop banke k identifikaciji, ocenjevanju, spremljanju in zmanjševanju tveganja.
- Uprava banke je odgovorna za *vzpostavitev takšne managerske strukture*, ki bo sposobna izvajati določeni okvir upravljanja z operativnim tveganjem v banki.
- Pomemben del upravljanja z operativnim tveganjem se nanaša na vzpostavitev močnih kontrol, zato mora uprava banke jasno razmejiti obveznosti, odgovornosti in poročanje managerjev. Poleg tega mora biti *jasna ločnica glede obveznosti in poročevalskih linij med posameznimi funkcijami oziroma službami* kontrole operativnega tveganja, poslovnimi področji ter podpornimi službami zaradi izogibanja konfliktov interesov.
- Okvir operativnega tveganja mora tudi *sistematizirati ključne procese*, ki jih mora imeti banka izdelane za učinkovito upravljanje z operativnim tveganjem.
- Upravljanje s tveganjem naj bo podvrženo učinkoviti in celostni interni reviziji. Služba notranje revizije mora biti v celoti in trajno neodvisna; pregleduje poslovanje in upravljanje s tveganji, posreduje informacije, vendar pa ne sme biti neposredno zadolžena za proces upravljanja s tveganjem.²⁴

5.3. ODGOVORNOSTI MANAGEMENTA PRI UPRAVLJANJU Z OPERATIVNIM TVEGANJEM

Okvir politiki za upravljanje s tveganjem, ki ga je postavila uprava, je potrebno prenesti v bančno prakso. To je naloga managementa. V prakso je potrebno prenesti konkretne poslovne politike, procese in postopke, ki se nato lahko prenesejo in potrdijo po posameznih poslovnih enotah.

²⁴ V praksi se zlasti v majhnih bankah dogaja, da je služba interne revizije zadolžena za razvijanje programa za upravljanje z operativnim tveganjem. Uprava banke mora zagotoviti, da se dnevne zadolžitve in odgovornost prenesejo drugam.

Vsak nivo managementa je odgovoren za ustreznost in učinkovitost politik, procesov, postopkov in kontrol znotraj svojega delovnega področja. Pri tem mora višji management (Priročnik za upravljanje operativnega tveganja in nadzor nad njim, 2003, str. 3):

- določiti pooblastila, dolžnosti in razmerja pri poročanju,
- priskrbeti zadostna sredstva za uspešno upravljanje s tveganjem,
- zagotoviti, da bančne aktivnosti vodijo kvalificirani zaposleni, ki imajo vse potrebne izkušnje, tehnične sposobnosti in dostop do resursev,
- poskrbeti, da je politika upravljanja s tveganji jasno in ustrezno predstavljena,
- za vsako poslovno enoto oceniti primernost procesa nadzora nad tveganji, kakršnega že izvaja nižji management.

Po Chorafasu je šest najpomembnejših nalog managementa (Chorafas, 2001, str. 116):

- strategija in prognoze,
- planiranje,
- organiziranje,
- kadrovanje
- usmerjanje in
- kontrola.

Pod kadrovanjem razumemo pridobivanje, izobraževanje, motiviranje in napredovanje človeškega²⁵ kapitala. Na koncu morajo ne glede na obstoječo visoko tehnologijo in računalniško infrastrukturo natančne analize izpeljati ljudje.

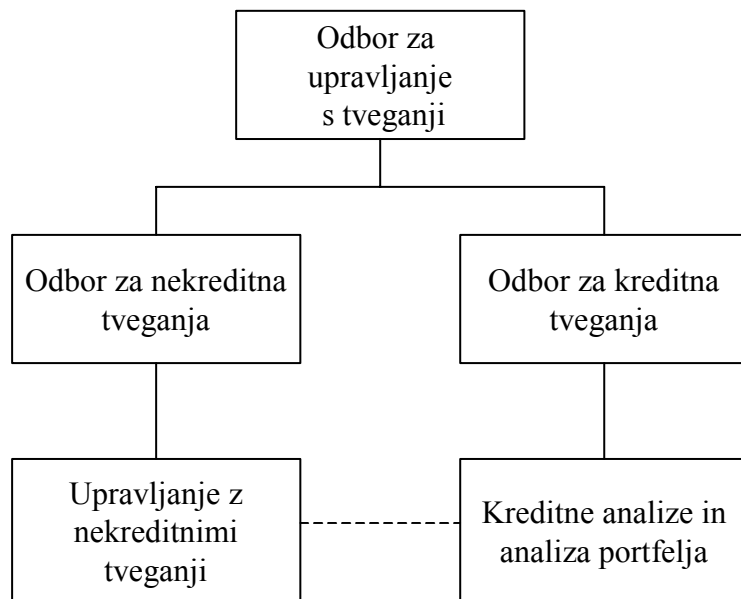
Organizacije se prilagajajo spremenjenim razmeram na trgu delovne sile in jih tudi same povzročajo, saj znižujejo stroške delovne sile z večjo avtomatizacijo, po drugi strani pa zaposlujejo bolj plačane »knowledge workers«, ljudi z znanjem in sposobnostmi, ter veliko prilagodljivostjo. (Chorafas, 2001, str. 116).

Povečana fluktuacija delovne sile pa je tudi eden od zanesljivih indikatorjev povečanega operativnega tveganja.

Prav tako je odgovornost višjega managementa, da zagotovi *ustrezno komunikacijo med zaposlenimi, ki so odgovorni za različne vrste tveganj: operativno, kreditno, tržno* (Priročnik za upravljanje operativnega tveganja in nadzor nad njim, str. 11).

²⁵ Človeški kapital so sodelavci s svojimi znanji, izkušnjami, veščinami in predanostjo, motiviranostjo in stopnjo identifikacije z banko. Pomembno vpliva na donosnost celotnega kapitala (Glogovšek J., Beloglavec S., 2002, str. 80).

Slika 9: Prikaz enega izmed možnih načinov organizacije centraliziranega upravljanja s tveganji v poslovni banki

Vir: Valenčič, 2000, str. 95.

Kontrolne aktivnosti, vzdrževanje dokumentacije in praksa izvajanja transakcij morajo biti kakovostno dokumentirane.

Treba je poudariti tudi pomembnost politike nagrajevanja, ki mora biti skladna s stopnjo tveganja, ki jo banka zavestno dopusti.

5.4. UPRAVLJANJE Z OPERATIVNIM TVEGANJEM

Upravljanje s tveganji delimo na več korakov (Priročnik za upravljanje operativnega tveganja in nadzor nad njim, str. 12):

- identifikacijo tveganja: tveganje je najprej potrebno identificirati,
 - a) testiranje oziroma ocena lastne občutljivosti na tveganje, samoocenjevanje tveganj,
 - b) združevanje tveganj (risk mapping),
 - c) merjenje s pomočjo različnih pristopov,

- proces upravljanja s tveganji zahteva nenehno spremljavo in identifikacijo **indikatorjev**²⁶, ki lahko pravočasno opozorijo na nevarnost nastanka izgub,
- izvajanje kontrolne aktivnosti in spodbujanje močne kulture kontrole v okolju.

Za merjenje izpostavljenosti operativnemu tveganju uporabljajo institucije različne pristope. Pomembne informacije lahko priskrbijo podatki o preteklih izgubah; na njihovi osnovi lahko banka razvije ustrezno politiko za kontrolo in zmanjševanje tveganj ter izdelava učinkovit okvir sistematičnega sledenja in registriranja frekvence ter resnosti individualnih škodnih dogodkov. Možna je tudi kombinacija podatkov o interni izgubi z zunanjimi, javno dostopnimi podatki o izgubah. Izsledkom, dobljenim s pomočjo uporabe različnih scenarijev, dodajo tudi lastne ocene faktorjev tveganja.

Določanje potencialnih izgub iz naslova operativnega tveganja je možno le v nekaterih primerih, zato je merjenje operativnega tveganja povezano s problemom njegove kvantifikacije. V nekaterih primerih, ki jih je nemogoče okvantificirati, vseeno obstajajo nekateri kvantitativni indikatorji, ki lahko služijo kot približki za merjenje operativnega tveganja v teh primerih (velika organizacijska sprememba, fluktuacija kadrov) (Sušnik, 2001a, str. 51).

Za zmanjševanje izpostavljenosti operativnemu tveganju lahko banka uporablja orodja ter programe za zmanjševanje tveganj. **Zavarovalne pogodbe** se lahko uporabijo za prenos določenih tveganj na zavarovalnico. Gre za izgube, ki lahko nastanejo iz naslova napak in opustitev, fizične izgube vrednostnih papirjev, goljufij zaposlenega ali zunanje osebe in naravnih katastrof (Rotovnik, 2003, str. 35).

Investicije v informacijsko opremo in na splošno v tehnologijo, so pomembne za zmanjševanje tveganj. Lahko pa vrsta dejavnikov povzroči, da se zaradi visoke stopnje avtomatizacije resda zmanjšajo pogoste škode, ki nastajajo zaradi količine in obsega podatkov pri pogostih in manjših transakcijah, po drugi strani pa se ravno zaradi visoke stopnje avtomatizacije poveča možnost škode tipa »redok dogodek/izjemna izguba«. Banke morajo imeti izdelane načrte okrevanja banke po katastrofi oziroma načrte nepretrganega poslovanja v kriznih razmerah, ki se nanašajo na operativno tveganje.²⁷

²⁶ Angleško: Key risk indicators. Običajno so usmerjeni v prihodnost in so lahko potencialni viri operativnega tveganja: prekomerna hitra rast, uvedba novih produktov, fluktuacija (ključne) delovne sile, prekinitve transakcij in zaustavitev sistemov.

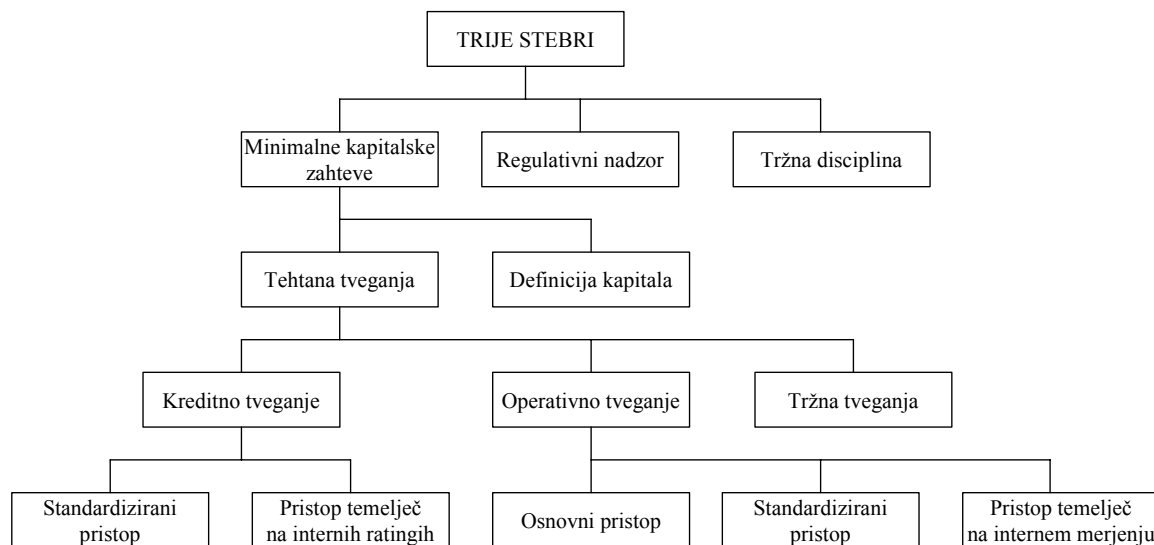
²⁷ Tudi slovenske banke imajo pripravljene takšne "okrevalne" načrte. Z vidika operativnega tveganja pri trgovanju je treba vključiti rezervne načrte za primer, ko prenehajo delovati elektronski sistemi (Reuters, SWIFT, BS-net, borzni informacijski sistem, sistem klirinško depotne družbe ter avtonomni bančni sistemi za poravnavo in računovodstvo.)

V večini bank je operativno tveganje šele v začetni fazi obvladovanja, saj še ni izdelanih formalnih sistemov. Pristopi se nanašajo predvsem na preproste eksperimentalne metode. Ker so dejavniki tveganja večinoma interne narave (kvaliteta notranje revizije, obseg poslovanja, število storjenih transakcij, stopnja storjenih napak), je težko izračunati korelacijo med dejavniki in višino tveganja, kar merjenje tveganja precej oteži (Majič, 2002, str. 59).

5.5. KAPITALSKE ZAHTEVE ZA OPERATIVNO TVEGANJE

Poleg že obstoječih kapitalskih zahtev za kreditno in tržna tveganja, nov kapitalni sporazum uvaja še izračun kapitalskih zahtev za operativno tveganje. Tudi po novem kapitalnem sporazumu bo minimalni količnik kapitalne ustreznosti določen v višini 8%, ki pa je le potreben in ne vedno zadosten pogoj za zagotovitev varnega poslovanja banke.

Slika 10: Tristebni sistem določanja kapitalne ustreznosti po novem baselskem kapitalnem sporazumu in pristopi k izračunu kreditnega, operativnega in tržnega tveganja

Vir: Sušnik, 2001, str. 26.

Količnik kapitalne ustreznosti se izračuna kot količnik med kapitalom in seštevkom kapitalskih zahtev za kreditno, tržna in operativno tveganje. Trenuten predlog glede stopnje kapitalne zahteve za operativno tveganje je od 12 do 15% regulatornega kapitala, saj je prvotni predlog (20%) naletel na glasne kritike s strani bank.

Novi kapitalski sporazum trenutno predvideva tri metode oziroma pristope za izračun kapitalske zahteve iz naslova operativnega tveganja, ki se med seboj razlikujejo po kompleksnosti in občutljivosti na operativno tveganje:

- enostavni pristop,
- standardiziran oziroma alternativni standardiziran pristop,
- napredni pristop.

Banke, ki bodo uporabljale **enostavni pristop**, morajo imeti kapital za operativno tveganje enak produktu med predpisanim odstotkom - alfo (le-tega predpiše Baselski odbor) in kazalcem izpostavljenosti operativnega tveganja - bruto dohodkom. Enačba za izračun kapitalske zahteve po enostavnem pristopu je:

$$K_{BIA} = EI * @$$

K_{BIA} = kapitalska zahteva

EI = bruto dohodek banke

@ = odstotek predpisan s strani Baselskega komiteja.

Pri **standardiziranem pristopu** so bančne aktivnosti razdeljene v osem področij (glej Prilogo 4). Za vsako poslovno področje je predviden poseben kazalec - bruto dohodek, ki predstavlja oceno velikosti bančnih aktivnosti na tem področju. Kapitalska zahteva za posamezno področje se izračuna tako, da se bruto dohodek pomnoži z beta faktorjem, ki se nanaša na to poslovno področje. Beta faktor za posle trgovanja znaša 18% v primerjavi z 12% beta faktorjem za področje poslovanja s prebivalstvom, kar izraža večje operativno tveganje področja trgovanja. Seštevek kapitalskih zahtev po posameznih poslovnih področjih predstavlja skupno kapitalsko zahtevo. Faktor beta bo predpisan s strani Baselskega odbora in bo predstavljal zgolj približek za izgubo iz naslova operativnega tveganja za posamezno poslovno področje. Določili ga bodo s pomočjo izkušenj ter preteklih podatkov (http://www.bsi.si/basel2/02_kaj_je/01_minimalne/operativno/standardiziran.htm, 2003).

Napredni pristopi so izmed vseh najbolj občutljivi na tveganje. Kapitalske zahteve na podlagi naprednih pristopov bodo temeljile na ocenah operativnega tveganja, do katerih bodo banke prišle s pomočjo svojih internih metod merjenja tveganja.

6. BANČNA PRAKSA NA PODROČJU TRGOVANJA

Zunanje bančno okolje se nenehno spreminja, čemur se banke skušajo prilagajati. Zaradi tega je potrebno v primeru:

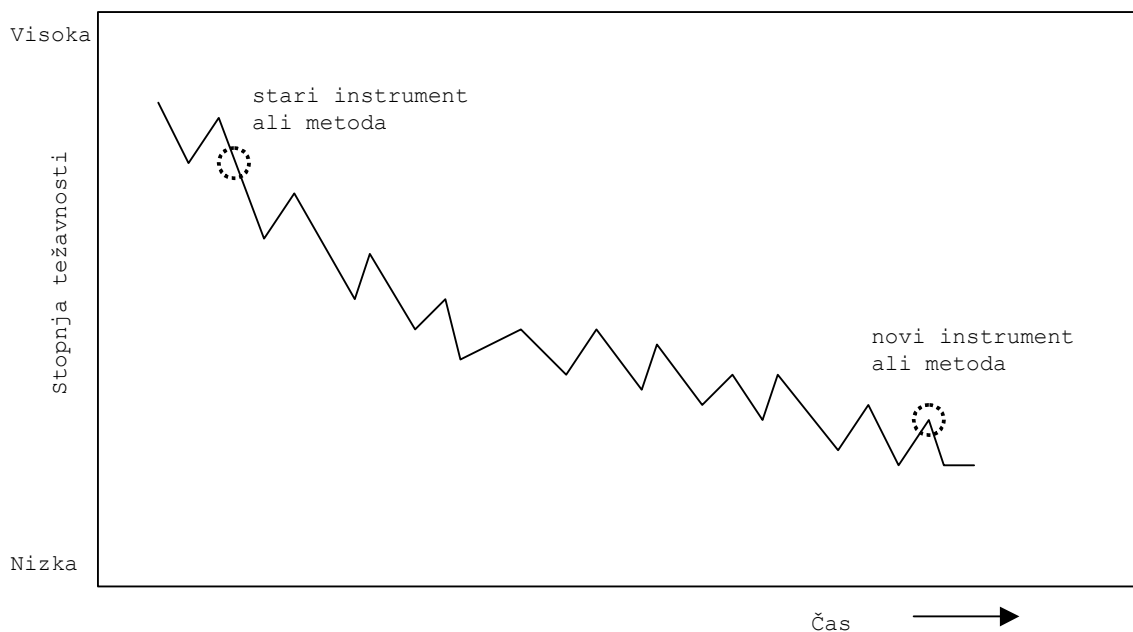
- nastopa na tujih trgih,
- vključevanja novih produktov med bančne storitve,

- nove aktivnosti ali
- poslovanja na geografsko dislociranih področjih od sedeža banke,

posvetiti vso pozornost **močnim internim kontrolam**. Banke so v zadnjih letih ravno zaradi zgornjih razlogov zabeležile številne velike izgube, saj *niso bile sposobne zagotoviti, da bo infrastruktura kontrolne funkcije upravljanja s tveganjem dohajala rast same poslovne aktivnosti*.

Na sliki 11 je razvidna korelacija med stopnjo težavnosti pri uporabi novih metod in časom.

Slika 11: Stopnja težavnosti za uporabnika pri uvajanju in uporabi novih metod, sistemov, instrumentov in profilov strank

Vir: Chorafas, 2001, str. 35.

Vse bančne aktivnosti je možno pregledati z vidika operativnih tveganj. Pri trgovanju kontroliramo:

- upoštevanje postavljenih limitov,
- kako so vzdrževana in kakšen je dostop in uporaba do bančnih sredstev in podatkov (dostop do trgovalnih sistemov, kodiranje, dostop do podpornih sistemov, back-upi itd.),
- ali imajo zaposleni ustrezno znanje in ali je poskrbljeno za kontinuirano usposabljanje,
- katera so področja in instrumenti, kjer nastajajo prihodki, ki presegajo vse razumne meje (na primer: trgovalne aktivnosti z domnevno nizkim tveganjem in nizko maržo

generirajo izjemno visoke prihodke zaradi pomanjkanja kontrole trgovčevih aktivnosti),

- ali se izvajata redna verifikacija in usklajevanje transakcij in računov?

Po Chorafasu bi se uprava in management morala zavedati, da so še posebej pri trgovalnih aktivnostih *zanesljivi indikatorji povečanega operativnega tveganja* naslednji znaki (Chorafas, 2001, str. 96):

- trgovec, ki zavrača sodelovanje z notranjo ali zunanjo revizijo,
- trgovec, ki nikoli ne odide na dopust in dela tudi ob koncu tedna,
- v računalniškem sistemu ima vgrajena še dodatna varnostna gesla in pregrade, tako da nihče nima dostopa do njegove delovne postaje,
- ker je znan kot trgovec z zlatimi prsti, ga uprava in management podpirata bolj kot ostale trgovce,
- vedno prekorači postavljene limite in išče dovoljenje za odstopanje od pravil.

V mnogih finančnih institucijah management težko omeji trgovca, ki ima za seboj dolgoletno dokazano zgodovino dobičkonosnih poslov in na videz trdno znanje o finančnih instrumentih in trgih; dostikrat zato, ker ne želijo priznati slabega poznavanja tega področja. Tudi dejstvo, da ima banka izjemno uspešnega trgovca, ki ga nihče ne kontrolira ali mu ne postavi omejitev, banko izpostavlja visokemu operativnemu tveganju.

Zdrava bančna praksa na področju trgovanja naj bi vključevala statistiko in zabeležke vseh trgovcev, njihovih poslov in njihovih *vzorcev obnašanja*, kot pomoč za identifikacijo indikatorjev tveganja (Chorafas, 2001, str. 107):

- ali trgovec uporablja nadpovprečno število dolgoročnih pogodb,
- ali uporablja izvedene instrumente,
- ali ima nezaprte pozicije,
- ali izvaja posamične transakcije v neobičajno visokih zneskih,
- katere so njegove stranke, s kom komunicira med dnevom,
- kakšen je vzorec trgovanja tekom dneva (intra-day trading) ali npr. takoj zapira pozicijo ali se izpostavlja tveganju.

Vzorci obnašanja trgovcev so odlična osnova za:

- pripravo postopkovnih matrik,
- zaznavanje slabih praks na področju trgovanja in
- preprečevanje hujših finančnih nepravilnosti zaradi morebitne naklepne prevare in/ali konflikta interesov.

6.1. ORIS DOBRE BANČNE PRAKSE NA PODROČJU TRGOVANJA

Zdrava bančna praksa se kaže v ustreznih razmejitvah (Pirtovšek, Kristl, 2002, str. 64):

- znotraj poslov: postopek sklenitve poslov je ločen od postopka konfirmacije posla in plačila.
- po ljudeh: tisti, ki posle sklepajo, jih ne smejo prevrednotovati ali evidentirati v podporne sisteme,
- po enotah: enota pregledovanja poročil o trgovanju, mora biti ločena od enote trgovanja,
- organigram področij trgovanja in opisi delovnih mest odražajo dejansko stanje,
- zaposleni na področju trgovanja niso pristojni za ocenjevanje dela in nagrajevanje zaposlenih iz podporne službe.

Banke morajo imeti na področjih, kjer se izpostavljajo velikim tveganjem, vzpostavljeno hierarhijo hišnih pravil, ki obravnavajo: (1) pooblastila, (2) razmejitve odgovornosti in linije poročanja, (3) sistem upravljanja s tveganji, (4) politiko banke, ki opredeljuje strategijo banke za opravljanje poslov po trgih/nagnjenost k tveganjem; vrsto instrumentov, s katerimi bo trgovala; trge; računovodsko prakso; nasprotne stranke v poslu; lokacijo poslov, (5) sistem notranjih kontrol ter (6) pisna navodila za opravljanje poslov trgovanja.

6.1.1. Pooblastila

Posli trgovanja se na **deviznih trgih** opravljajo na podlagi dobrih poslovnih običajev in uzanc, ki so bili prvič objavljeni že leta 1975 v t.i. Code of Conduct - Pravilih obnašanja deviznih trgovcev. Pravila obnašanja je na podlagi prakse pripravila Mednarodna zbornica deviznih trgovcev ACI (Association Cambiste Internationale).

Nacionalna združenja deviznih trgovcev se imenujejo FOREX (Foreign Exchange) in se združujejo na nadnacionalni ravni v ACI, pri čemer so posamezne nacionalne organizacije samostojne. Devizni trgovci v posamezni državi se tako ravna po:

- nacionalni zakonodaji
- Code of Conduct.

Osebe, ki so pooblašene za sklepanje poslov trgovanja, imajo dolžnost permanentnega izobraževanja in spremljanja dogodkov, ki vplivajo na ceno trgovalnih enot (Navodila za postopke trgovanja in plasiranja deviznih sredstev v sektorju zakladništva, 2001).

Osebe, ki opravljajo posle trgovanja, morajo biti posebej pooblašene:

- za vrsto poslov,
- za obseg poslov,
- po velikosti transakcij,
- po trgih.

Dostop do informacijskih sistemov in njihova uporaba so določeni s pooblastilom uprave in managementa. Večina poslov na deviznem trgu se vrši prek sistema Reuters, ki sestoji iz RDS trgovalnega modula in terminala 3000 (informacijska podpora, ki uporabniku omogoči vpogled v trenutno stanje kotacije posameznih valut na svetovnih deviznih trgih). RDS je namenjen tako trgovanju na tujih trgih kot na medbančnem trgu v Sloveniji. Za delo na RDS so zaposleni določeni s pooblastilom uprave, pri čemer mora vsak trgovec pristopati pod svojim geslom. Pooblaščenim trgovcem morajo pri svojem delu upoštevati Code of Conduct, pa tudi nepisana pravila in dobre poslovne običaje, ki veljajo na mednarodnih trgih (Interno gradivo, 2001).

Trgovanje z devizami poteka z deviznimi imetji bank pri tujih bankah, ki so običajno kontokorentne banke ali njihove podružnice. Posli se sklepajo tudi z drugimi bankami (kar mora biti določeno v politiki za opravljanje trgovanja), pri čemer poravnava teh poslov in prenos deviznih kritij potekata prek kontokorentnih bank.

Trgovce, ki opravljajo posle na **domačem denarnem trgu**, za opravljanje teh poslov pooblasti uprava. Za dostop do informacijskih sistemov imajo ločena pooblastila in gesla.

Trgovci, ki opravljajo **posle investicijskega bančništva in borznega posredništva**, morajo opraviti posebni borzni izpit. Za opravljanje navedenih poslov potrebujejo pooblastilo uprave. Za trgovanje prek borznega sistema Ljubljanske borze ima vsak trgovec dodeljeno posebno kodo.

Posebna pooblastila so potrebna tudi za dostop do podpornih sistemov oziroma sistemov poravnave (SWIFT, sistem KDD, EPI, PPD-plačilni promet) in evidentiranja oziroma računovodstva (glavna knjiga, pomožna knjigovodstva).

6.1.2. Razmejitev odgovornosti

Za zagotavljanje ustrezne organizacije in spremljanja poslov trgovanja so odgovorni vsi člani uprave, ne glede na siceršnjo porazdelitev odgovornosti med njimi (Priporočila za opravljanje poslov trgovanja, 1997, str. 2). Pri tem morajo ocenjevati velikost tveganj pri posameznih poslih in skrbeti za uvedbo vseh potrebnih organizacijskih ukrepov za omejevanje vseh tveganj, povezanih s posli trgovanja.

Banka Slovenija je v okviru opravljanju nadzora poslovanja bank in hranilnic naletela na vrsto izpostavljenih področij, saj so poslovne banke kljub veljavni zakonodaji in obstoječim priporočilom pomanjkljivo izvajale ustrezne razmejitve pristojnosti med področji v banki, ki prevzemajo tveganja (Pojasnilo k priporočilom za opravljanje poslov trgovanja, 2002, str.1).

Še posebno je bilo izpostavljeno področje trgovanja, kot eno glavnih področij v banki, kjer se prevzemajo tveganja, ki ni bilo razmejeno po posameznih funkcijah, to je na:

- front office,
- podporno službo (poravnavna transakcij),
- računovodstvo ter
- službo za spremljavo in analize (middle office).

Pod področja trgovanja se šteje zakladništvo, trgovanje, investicijsko bančništvo in borzno posredništvo in s temi področji povezane podporne funkcije zaledne službe, kot so izvajanje transakcij, odobravanje ustreznosti bonitete nasprotne stranke, konfirmacije, spremljanje trgovalnih računov strank ter plačilni sistem.

Vsaka banka mora zagotoviti funkcionalno in organizacijsko ločitev področij v banki, ki prevzemajo tveganja, to je področij trgovanja (front-office), od povezanih funkcij zaledne službe (back-office). Takšna ločitev funkcij se izvede:

- na operativnem področju; delovne naloge opravljajo različni ljudje v fizično ločenih prostorih,
- na vseh nivojih, vključno z nivojem uprave banke; zaposleni na področjih trgovanja odgovarjajo izvršilnemu nivoju managementa, ki je ločen od managementa, ki pokriva področje zaledne službe.

V praksi to pomeni, da zaposleni v zaledni službi niso odgovorni nikomur s področja trgovanja. Samo na takšen način je možno zagotoviti neodvisnost zaledne službe z vidika:

- ustreznega evidentiranja poslov v evidencah in poslovnih knjigah,
- identificiranja in ustrezne kontrole tveganj.

Razmejitev pristojnosti je potrebna tudi znotraj zaledne službe. Ustrezna razmejitev mora upoštevati dolžnosti, funkcije, dostope do sistema IT in delovne odgovornosti osebja, zaposlenega na teh področjih. Razmejitev dolžnosti je še posebej pomembna v samem postopku vnosa podatkov o poslu, pri izvedbi transakcije, konfirmaciji, računovodstvu, uskladitvi med sklenjenimi posli in glavno knjigo, pripravi naloga za izvedbo plačila in njegovi sprostivni, kontroli tveganj in odpiranju računov strank ter njihovem vzdrževanju (Pojasnilo k priporočilom za opravljanje poslov trgovanja, 2002, str. 3).

6.1.3. Upravljanje s tveganji

Za nadzor nad tveganji večina slovenskih bank v letu 2002 še ni imela vzpostavljene neodvisne in samostojne službe, ki bi pokrivala poslovanje celotne banke, temveč so to funkcijo opravljali po posameznih področjih (zakladništvo, krediti, devizno poslovanje). Po oceni BS, bi banke morale nemudoma vzpostaviti samostojno službo za upravljanje s

tveganji, ki bi pokrivala poslovanje celotne banke. Izjema so manjše banke, ki lahko takšno službo organizirajo v okviru podporne službe, nikakor pa ne v okviru službe trgovcev.

Neprimerno ocenjevanje tveganj je bankam v preteklosti prineslo velike izgube. Začasna visoka donosnost nekaterih poslov je zavedla poslovodne organe, da niso temeljito ocenili vseh tveganj, povezanih s takimi posli. Dostikrat je do izgub prihajalo tudi takrat, ko se je spremenilo delovno okolje, so se v poslovanje uvedli novi ali tehnično zahtevnejši proizvodi, sistem upravljanja s tveganji pa se temu ni prilagodil (Borak, 1998, str. 93).

Posle trgovanja in z njimi povezane pozicije tveganja je potrebno redno pregledovati glede na tveganja nastanka izgub. Ob pregledu se upošteva ne le bolj ali manj verjetne dogodke, temveč tudi možnost, da se zgodi najmanj verjeten dogodek, ki povzroči največjo možno izgubo. Tako se na primer upoštevajo in proučijo posledice zelo velikih sprememb cen, prekinitve likvidnosti trga in izpad glavnih udeležencev trga (Priporočila za opravljanje poslov trgovanja, 1997, str. 5).

Sistem nadzora nad tveganji se vzpostavi skladno z obsegom ter kompleksnostjo poslov trgovanja.

6.1.4. Politika poslovne banke za trgovanje

Uprava banke mora odobriti pisno politiko, ki jo banka zasleduje na področju trgovanja.

V pisni politiki za področje trgovanja v banki se opredeli strategija banke za prevzemanje tveganj, vrsta instrumentov, trgi, računovodska praksa, nasprotne stranke v poslu in lokacija poslov.

6.1.4.1. Strategija banke za prevzemanje tveganj na področju trgovanja

Pomembno je, da so vsi zaposleni na področju trgovanja seznanjeni z naslednjimi dejstvi:

- da banka bodisi ni naklonjena prevzemanju tveganj in takoj zapira vse pozicije z namenom zagotavljanja končne storitve za stranke,
- da banka trguje v omejenem obsegu v svojem imenu in za svoj račun, vendar se štiti (hedging),
- banka trguje v omejenem obsegu v svojem imenu in za račun tretje osebe,
- banka trguje z namenom povečevanja dobička in dopušča tudi špekulativne pozicije (v politiki se določijo osebe, pooblastila, trgi, odgovorni za nadzor itd.),
- banka izvaja kombinacijo teh strategij.

6.1.4.2. Vrsta instrumentov

Banka opredeli katere posle trgovanja bo opravljala na denarnem in kapitalskem finančnem trgu. Banka lahko trguje s tujo valuto na promptnem ali terminskem trgu, opravlja posle z izvedenimi finančnimi instrumenti, trguje z domačimi dolžniškimi in lastniškimi vrednostnimi papirji, indeksi in skladi, opravlja posle prodaje in ponovnega odkupa (repo posle), trguje na denarnem trgu in na trgu dragocenih kovin in blaga (Pojasnilo k priporočilom za opravljanje poslov trgovanja, 2002, str. 2).

6.1.4.3. Trgi

Posli se izvajajo na domačem in tujem denarnem trgu, na domačem ali tujih kapitalskih trgih, s strankami znotraj ali zunaj Slovenije na osnovi globalno sprejemljive dokumentacije in standardov. Posli se izvajajo na borzi ali na neorganiziranih trgih.

6.1.4.4. Računovodska praksa

Postavke iz naslova trgovanja se lahko razvrstijo v bilanco ali zunaj bilance ter v skladu z računovodskimi standardi na:

- postavke trgovanja (*Trading*)
- razpoložljive za prodajo (*Available for Sale*) ter
- dolgoročne (*Holding to Maturity*).

Od razvrstitve postavke trgovanja je odvisno njeno vrednotenje (Mednarodni računovodski standardi, MRS 39 Finančni instrumenti).

»Banka mora nemudoma identificirati in že na dan sklenitve posla (*trade date*) zavesti vse relevantne finančne, zunajbilančne in druge finančne pogodbe, iz katerih izhajajo za banko prihodnje potencialne obveznosti.« (Pismo BS: Izvedeni finančni instrumenti, 2002, str. 9).

6.1.4.5. Nasprotne stranke v poslu

Banka opredeli s kom trguje: z drugimi bankami (katerimi), podjetji, fizičnimi osebami.

6.1.4.6. Lokacija poslov

Posli in transakcije se lahko izvajajo znotraj ene banke ali v okviru bančne skupine ali pa so izvršeni skupno med banko in nebančnim hčerinskim podjetjem banke.

Banka Slovenije pregleduje usklajenost poslovnih bank z omenjenimi določili. Pri rednem pregledu poslovanja ter pri izrednih off-site pregledih od poslovnih bank zahteva:

- organizacijsko shemo,

- splošne in podrobne opise delovnih mest,
- linije poročanja (oris odgovornosti, komu se poroča),
- dostop do informacijskih sistemov in njihova zaščita.

6.1.5. Sistem notranjih kontrol

Dobro vzpostavljen in delujoč sistem notranjih kontrol, ki vključuje postopkovne in organizacijske kontrole, službo notranje revizije in pozitiven odnos uprave in managementa do identificiranja tveganj in odpravljanja pomanjkljivosti, je srčika dobre bančne prakse na področju trgovanja.

6.1.6. Navodila

Za opravljanje poslov trgovanja morajo biti pripravljena pisna navodila, ki zajemajo trgovanje po posameznih področjih. Z navodili se seznanijo vse zaposlene na določenem področju, torej ne samo trading-desk, temveč tudi podporno službo, odgovorne za upravljanje s tveganji ter interno revizijo.

6.1.7. Izvedeni finančni instrumenti

V okviru opravljanja nadzora poslovanja bank v letu 2002 je Banka Slovenije ugotovila določene nepravilnosti vezane na uporabo izvedenih finančnih instrumentov, saj so njihovo uporabo v nekaterih bankah razumeli in obravnavali neustrezno. Za opravljanje poslov z izvedenimi finančnimi instrumenti morajo poslovne banke pridobiti dovoljenje Banke Slovenije za opravljanje drugih finančnih storitev: trgovanja z izvedenimi finančnimi instrumenti (Pismo BS Izvedeni finančni instrumenti, 2002, str. 8).

V slovenskem bančnem prostoru so se posli promptnega nakupa/prodaje delnic in terminske prodaje/nakupa le-teh obravnavali kot »repo« posli in ne kot izvedeni finančni posli, kar v resnici so. Dejstvo je imelo za posledico napačno vrednotenje teh postavk v poslovnih knjigah in nepravilnosti v sistemu upravljanja s tveganji.

Posledica poostrelega bančnega nadzora je bila zahteva, da banke ocenijo svojo politiko in strategijo trgovanja z izvedenimi finančnimi instrumenti, prilagodijo sisteme upravljanja s tveganji ter pridobijo dovoljenje Banke Slovenije za opravljanje poslov trgovanja z izvedenimi finančnimi instrumenti.

Če se banka odloči, da bo opravljala posle z izvedenimi finančnimi instrumenti, mora na področju obvladovanja tveganj (identificiranje, spremljanje, merjenje, kontroliranje) zagotoviti ustrezne postopke. *Pravila skrbnega in preudarnega poslovanja morajo biti zagotovljena tudi na področju aktivnega upravljanja s tveganji oz. trgovanja: zapiranje*

pozicij in hedging, arbitraž, odpiranje pozicij in zavestno prevzemanje tveganj oziroma špekuliranje (Pismo BS: Izvedeni finančni instrumenti, str.10).

6.2. PRIKAZ DELOVNIH POSTOPKOV IN VGRAJENIH NOTRANJIH KONTROL PRI DEVIZNEM TRGOVANJU V POSLOVNI BANKI

V delovne postopke so vgrajene kontrole:

- razmejitev dolžnosti,
- omejitev dostopov in pooblastil pri vnosu v informacijski sistem,
- limiti pri trgovanju,
- konfirmacija vseh poslov s strani vodje trgovanja/vodje zakladništva,
- dvostopenjski vnos v sisteme poravnave in knjiženja,
- navzkrižna kontrola SWIFT konfirmacij obeh pogodbenih strani,
- naknadna kontrola stanj po računih 3100²⁸ (in trgovalnih računih) pri tujih bankah,
- računovodska kontrola.

Posel se šteje za sklenjen, ko ga bodisi v sistemu Reuters, ali po telefonu potrđita obe vkljućeni strani in to z vsemi elementi posla (vrsta posla, obseg, pogoji, dospelost, stranka, datum). V postopke potrjevanja sklenitve posla in usklajevanja je vkljućenih več zapisov:

- zapis neformalnega razgovora trgovcev,
- formalni dogovor o poslu (ticket),
- pismeni nalog trgovca t.j. poročilo o opravljenem poslu (dealerski nalog),
- zapis posla, ki ga opravi zaledna služba v podporno aplikacijo (knjiženje in poravnava),
- SWIFT konfirmacija, ki se pošlje nasprotni stranki/banki ter
- SWIFT konfirmacija, prejeta od banke.

Ticketi se izpišejo v podporni službi, ki ima tako neposredno vpogled nad transakcijami. Trгоvec po opravljenem poslu pripravi za podporno službo dealerski nalog oziroma poročilo o opravljenih poslih z natanćnimi podatki. Poroćilo verificira tudi vodja trgovanja in vodja področja, konkretno vodja sektorja zakladništva. Podporna služba na osnovi prejetega dealerskega naloga vnese transakcijo v avtonomni evidenćni sistem za knjiženje in poravnavo. Vnos je dvostopenjski: referent vnese transakcijo, sledi vnos/verifikacija s strani kontrolorja. Tako zabeležená transakcija samodejno ustvari SWIFT konfirmacijo, ki se pošlje nasprotni stranki v poslu. Pogodbena banka nam pošlje svojo konfirmacijo; podporna služba pregleda podatke v obeh konfirmacijah in primerja njihovo identičnost. V primeru neskladij se obvestita devizni trгоvec in/ali služba reklamacij v podpori, odvisno od posameznega primera. Trгоvci imajo dostop v Reuters samo s svojim geslom. Osebe v podporni službi

²⁸ To so računi dobroimetij bank pri bankah v tujini ali domaćih bankah v tuji valuti.

imajo dostop do sistemov izključno z gesli in pooblastili, vezanimi na nivo vnosa ali verifikacije.

Trgovci opravljajo samo posle, za katere so pooblaščen in v okviru svojih limitov. Limiti so odobreni vnaprej, določene transakcije se usklajujejo in odobravajo pred/in med dnevnim trgovanjem.

Še vedno pa obstajajo določena tveganja:

- *sklenjeni posel se ne evidentira* takoj ali se sploh ne evidentira (primer kontrole: podporna služba mora ažurno zbirati dokumentacijo o sklenjenih poslih),
- *napaka pri evidentiranju poslov* se prepreči s pregledom ticketov, pregledom konfirmacij in dvostopenjskim vnosom v sisteme podpore,
- *devizna pozicija ni pravilna* in na tej osnovi sklene trgovec napačno transakcijo,
- *nepooblaščen trgovanje*: trgovec sklene posel brez pooblastila, ki ga ne zavede v evidence; čeprav ne bo prišlo do poravnave posla (ki ni evidentiran v evidencah podpore), obstaja pravno tveganje: nasprotna banka bo posel lahko upoštevala kot izveden. Učinkovita kontrola je razmejitev dolžnosti - s tem je preprečeno, da se trgovec s poslom okoristi.

6.3. NEPRAVILNOSTI IN GOLJUFIJE - PRIMERI SLABIH BANČNIH PRAKS NA PODROČJU TRGOVANJA

6.3.1. Barings Bank

Mednarodna bančna skupina Barings je že leta 1986 ustanovila podružnico Barings Futures Singapore (BFS), ki je pridobila članstvo na singapurski mednarodni denarni borzi, nekoliko pozneje pa je postala tudi članica klirinško depotne družbe pri Singapore Monetary Exchange (SIMEX).

Nicholas Leeson je prišel v BFS kot specialist za področje podpore in poravnave z namenom, da ustanovi oddelek poravnave in prevzame njegovo vodenje. Njegovi nadrejeni pa so se odločili, da ga pri singapurski borzi prijavijo tudi za trgovanje. Sprva je kot trgovec izvrševal naročila zunanjih strank, kasneje pa postopoma prevzemal tudi trgovanje v imenu in za račun banke.

Leeson je iskal razlike v cenah med posameznimi vrednostnimi papirji, ki so nastajale na borzah v Singapuru, Osaki in Tokiu. Običajne arbitraže so zavarovane: nakup vrednostnega papirja se zavaruje z istočasno prodajo vrednostnega papirja na drugem trgu in na ta način se realizira razlika v ceni. Neeson pa je pridobil dovoljenje glavne Baringsove enote za papirje Barings Securities Limited (BSL), da lahko ustvarja nezavarovane pozicije, se pravi le nakupe

ali prodaje, vendar le v okviru določenih dnevnih omejitev, ki jih je postavila BSL. Ob koncu dneva pa so morale biti te pozicije zavarovane.

Običajno dealerska pravila za trgovanje namreč ne dopuščajo nezavarovanih pozicij prek noči. Trgovanje po zaključku normalnega delovnega časa, še posebno če se odvija v drugih prostorih, kot je bančni dealing room, lahko poteka le ob poprejšnji odobritvi vodstva banke, ki mora izdati pravila in limite za trgovanje po koncu delovnega dne. Ti limiti so določeni po trgovcih, bankah, valutah in instrumentih, hkrati pa pravila vsebujejo tudi navodila za podporno osebje za načine konfirmacije in poravnave posla (Code of Conduct, 1991, str. 7).

Leeson je zaradi tega odprl trgovalni račun pri banki (kot stranka) pod št. 88888. Prek tega računa je izvajal transakcije velikih vrednosti in nezavarovane z nasprotno transakcijo. To pomeni, da bi že majhne spremembe v ceni lahko izpostavile Barings Group možnosti velikih izgub. Večino nedovoljenega trgovanja prek omenjenega računa so poleg japonskih državnih obveznic in terminskih pogodb na evroyen predstavljale prodajne transakcije z opcijami na indeks Nikkei 225. Z nakupom prodajnih ali nakupnih opcij pridobi kupec teh opcij pravico, da proda (prodajna opcija) ali kupi (nakupna opcija) indeks po vnaprej določeni izvršilni ceni. A za to pravico kupec plača premijo. Pri tehniki straddle (hkratni prodaji nakupnih in prodajnih opcij) je Neeson realiziral dobiček s pobiranjem premij, saj se opcije nekaj časa niso izvrševale zaradi gibanja indeksa Nikkei v določenem razponu. To je Neesona opogumilo in je še zmanjšal predvideni razpon gibanja indeksa Nikkei. Tehnika straddle je zelo tvegana strategija - lastniki te kombinacije so pri velikih spremembah tečajev na trgu izpostavijo praktično neomejenim izgubam v primeru nezavarovanih pozicij.

Ko je Japonsko leta 1995 prizadel rušilni potres, je to povzročilo padec indeksa Nikkei daleč pod predvideno spodnjo mejo. Kljub temu pa je Neeson še naprej sklepal nadaljnje opcijske pogodbe s tri in šestmesečno zapadlostjo. Sredstva za pokritje izgub in vzpostavitev vzdrževalnih kritij pa je pridobil od družb članic skupine Barings.

Skupina Barings je v tem času spreminjala svojo organizacijsko strukturo, tako da so obstajale določene nejasnosti glede pristojnosti posameznih področij, predvsem ni bilo striktno določeno komu poroča enota investicijskega bančništva v Singapuru: podružnici v Singapuru ali Baring Investment Bank Group v Londonu ([http://www.gov.sg/government/press/mof2: Executive Summary of the Report of the Inspectors of Barings Futures](http://www.gov.sg/government/press/mof2:Executive%20Summary%20of%20the%20Report%20of%20the%20Inspectors%20of%20Barings%20Futures), 1995).

Prav tako je posle trgovanja dnevno nadziral Asset & Liability Committee (ALCO) bančne skupine Baring, ki je bil med drugim seznanjen tudi z internim revizijskim poročilom. Revizorji so v poročilu navedli, da je to, da ima samo ena oseba (ki je hkrati tudi izvršilni trgovec), kontrolo nad front in back office-om, poglobitni problem zagotavljanja pravilnosti poslovanja. Kljub navedenemu ALCO ni uvedel notranje preiskave niti potem, ko so v BFS

pričele pritekati precejšnje količine denarja, saj je Leeson veljal za največjega generatorja dobička v Baringsovi skupini (Jerabek, 1998, str. 13).

V skupini Barings so druga za drugo zatajile finančna in kreditna kontrola, vodja Braingove podružnice v Singapuru, produktni vodje glavne enote investicijskega bančništva v Londonu, ter Odbor ALCO. Še celo zunanji revizorji Coopers & Lybrand pri opravljanju rednega letnega revizijskega pregleda za leti 1992 in 1993 niso našli nobenih nepravilnosti²⁹ (<http://www.pab.gov.sg/nav28.htm>, 2003).

Edina svetla točka v spletu dogodkov in organizacijski shemi je bila služba notranje revizije, ki je zaman opozarjala, da je Leeson hkrati vodja trgovanja in vodja oddelka poravnave. V revizijskem poročilu v letu 1994 so zapisali, da se s tako organizacijsko strukturo povečuje tveganje, ter da bodo zaradi nastalih razmer neupoštevani vsi elementi notranjih kontrolnih točk.

V letu 1995 so zunanji revizorji BFS pri reviziji za leto 1994 odkrili razliko med izkazi BFS-a in stanji na SIMEX-u: SIMEX-ovem računu poravnave in saldi v glavni knjigi SIMEX-a.

Vodilni pri BFS so prikrivali pomembnost zadeve in zavirali neodvisnost preiskave. Razlog, zakaj je vodstvo izgube tako dolgo prikrivalo, se verjetno skriva v dejstvu, da je Neeson prve izgube realiziral še pred prihodom novega vodje singapurske podružnice, ki je dejansko prevzel podjetje z izgubo. V naslednjih letih pa so zaradi nepravočasnega ukrepanja nastale veliko večje izgube, kot pa so bile tiste, ki so jih želeli prikriti (Jerabek, 1998, str. 18).

Singapore Monetary Exchange (SIMEX) je sicer zaznala nepravilnosti pri vplačevanju kritij, a jih je zanemarila in se zadovoljila s pojasnilom BFS o primernosti njihovih finančnih virov za pokrivanje potencialnih finančnih izgub pri zavzetih pozicijah na borzi.

Po odkritju finančnega škandala v banki Barings in celotnega spleta nepravilnosti, se je borza SIMEX odzvala z ustanovitvijo posebnega oddelka za spremljanje in uveljavljanje zakonodaje ter upravljanja s tveganja Regulatory and Risk Management Divison. Poleg tega je sklenila tudi bilateralne dogovore o delitvi informacij z ostalimi regionalnimi borzami na tem področju.

Zastavlja se vprašanje primernosti bančnega nadzora v Bank of England. Začetna, dnevna in vzdrževalna kritja, ki jih je BFS plačevala SIMEX-u za trgovanje prek svojih računov, so bila predmet poročanja o maksimalni izpostavljenosti. Ker pa so bila poročila o pozicijah strank in BFS-a, ki jih je Leeson kot vodja oddelka poravnave pošiljal glavni enoti za investicijsko

²⁹ Pozneje so v Ministrstvu za finance uvedli preiskavo in kot posledico izvedli kazen začasnega odvzema licence revizorju v Coopers & Lybrand (sedaj PricewaterhouseCoopers), zaradi malomarnega revizijskega pregleda Baring Futures Singapore v letih 1992 do 1994.

bančništvo BSL, prirejena, je skupina Baring v skupnem poročilu, ki ga je poslala Bank of England, podcenila skupno izpostavljenost BG proti SIMEX-u. Kljub temu pa je poročilo pokazalo, da je skupna vsota kritij deponiranih pri borzah SIMEX, OSE in TSE presegla 75% osnovnega kapitala Barings Group.³⁰ Bank of England je bila nekaj let v dvomih ali se v 25% izpostavljenost skupine šteje izpostavljenost BG pri navedenih borzah pri trgovanju za lasten račun ter ni ukrepala (Conclusions of the Bank of England Report on the Collapse of Barings, 1995).

Glede na navedeno je možno sklepati, da je vodstvo Barings Group vedelo za nedovoljeno trgovanje, ter tudi za rastoče izgube. Dejstvo, da je trgovanje v imenu in za račun banke potekalo prek imaginarnega računa stranke, bi vodstvo BG moralo poznati, saj je BFS imela le 4 stranke. Poleg tega je bil oddelek poravnave računalniško povezan z glavnim oddelkom za poravnavo, kjer so bile vidne vse informacije o zahtevah po kritju na trgovalnem računu 88888. Vodstvo BG je kljub temu zaupalo Leesonu, ki je dolgo veljal za generatorja dobička in upalo, da so izgube samo začasne.

Trgovec z zlatimi prsti³¹ pa je uspel svoja dejanja prikrivati s fiktivnimi posli, s preknjižbami poslov, ponarejenimi poročili in ponarejenimi dokumenti. Poleg tega je zavedel nadrejene in podrejene ter tudi zunanje in notranje revizorje. To mu je dovoljeval njegov položaj, ki je ravno zaradi načel skrbnega bančnega poslovanja in obvladovanja operativnega tveganja prepovedan: vodenje dveh oddelekov hkrati, pri čemer bi moral oddelek poravnave delovati kot kontrola front office-a.

Napake pa so se pojavljale tudi:

- v nedodelani organizacijski strukturi in liniji poročanja,
- zaradi zatajitve notranjih in zunanjih kontrol,
- zaradi nepoznavanja in nerazumevanja trgovanja z izvedenimi finančnimi instrumenti pri vodstvu banke,
- ter zaradi potez vodilnih, ki so poskušali zmanjšati pomen ugotovitev notranje revizije in prikrivali nastanek začetnih izgub.

Opozoriti je potrebno tudi na odgovornost nadzornih organov Bank of England in Singapore Monetary Exchange, ki sta po zlomu banke Barings pričeli spreminjati regulativo.

6.3.2. Nedovoljeno trgovanje v Daiwa Bank

Trgovec Toshihide Iguchi je kot uslužbenec newyorške podružnice japonske Daiwa Bank z nedovoljenim trgovanjem v državnih obveznicah zakladnice ZDA ustvaril za 1,1 milijarde USD izgube. Primanjkljaj je bil ustvarjen na skrbniškem računu strank, na katerem se je

³⁰ Dovoljeni limit je 25 % osnovnega kapitala.

³¹ Termin trgovec z zlatimi prsti uporablja D. Chorafas v delu Operational Risk Management.

vodila evidenca o vrednostnih papirjih strank, ki so svoje portfelje zaupali Daiwi v upravljanje. Krajo in transakcije z vrednostnimi papirji strank je kot trgovec in hkrati vodja oddelka skrbništva zlahka prikrival tako, da je 11 let prirejal Daiwine poslovne evidence in stranke z lažnimi podatki obveščal o stanju na njihovih računih.

Toshihide Iguchi je kot vodja oddelka za vodenje skrbniških računov (področje podpore) leta 1980 prevzel tudi vodenje oddelka za trgovanje z vrednostnimi papirji in tako 15 let deloval v nasprotju z ameriškimi predpisi in dobro bančno prakso, dokler niso v DAIWI izgube odkrili japonskim in nato ameriškim nadzornim organom.

Za slabo bančno prakso na področju trgovanja so nedvomno vedeli v vodstvu podružnice, ki so jo pomagali prikrivati tudi pred ameriškimi nadzornimi organi; ti so večkrat izvedli preventivni nadzor in med drugim preverjali tudi organigrame in zasedenost delovnih mest. Da bi zakrili morebitne sledove, so v newyorški Daiwi večkrat premestili ljudi, ki so bili odgovorni za trgovanje z vrednostnimi papirji in za računovodsko spremljavo.

Zaradi dolgotrajnega prikrivanja in pomoči s strani vodstva podružnice se je izguba povečala z 200 milijonov USD, kolikor je znašala v letu 1988 na 575 milijonov USD v letu 1989 ter do dokončnega razkritja v letu 1995 na neverjetnih 1,1 milijarde USD.

Že v letu 1992 je New York Federal Reserve Bank (NYFRB) uvedla preiskavo Daiwine podružnice, vendar pa so v Daiwi ponovno premestili osebje, da bi ovrgli sum preiskovalcev o prepovedani dvojni vodstveni vlogi v oddelkih za trgovanje z vrednostnimi papirji in v podpori. Kljub temu je NYFRB izdala nadzorno pismo, kjer je opozorila vodstvo na zakonske zahteve glede kapitalске ustreznosti in procesov notranje kontrole.

Pri ponovni preiskavi NYFRB in New York State Banking Department (NYSB) so v vodstvu podružnice izdali pismo, v katerem so uradno zatrdili, da je nadzor nad oddelkom za trgovanje z vrednostnimi papirji in oddelkom za skrbništvo ločen. Ob dodatni preiskavi so v podružnici priredili organigram z ločenimi funkcijami in delokrogom.

Ko je Iguchi julija 1995 priznal vodstvu Daiwe na Japonskem ogromne izgube, je tudi vodstvo Daiwe sklenilo, da informacijo prikrije javnosti, saj so bili ravno sredi emisije prednostnih delnic Daiwe. Vodstvo korporacije je šele čez en mesec obvestilo japonsko ministrstvo za finance o obstoječi izgubi, ameriške nadzorne oblasti pa šele čez dva meseca in pol. Oktobra 1995 je bila javnost obveščena o izgubah Daiwe ter o nedovoljenih transakcijah, ki so potekale prek podružnic na Kajmanskih otokih (Jerabek, 1998, str. 23).

Problemi v Daiwi so bili treh vrst:

- nedovoljeno trgovanje,

- pomanjkljivosti v sistemu notranje kontrole, še posebej pomanjkljivo je bila organizirana na področju nadzora tveganj in pri uskladitvi postopkov bančnega poslovanja z ameriškimi zakoni,
- zloraba zaupanja s strani vodstva Daiwe ter dolgotrajno in zavestno zavajanje nadzornih organov ZDA s ciljem prikrivanja ogromnih izgub.

Ameriške nadzorne oblasti so Daiwi prepovedale poslovanje v ZDA, mrežo Daiwinih podružnic pa je kupila Banka Sumitomo.

Zakon za ureditev in nadzor poslovanja tujih bank Foreign Bank Supervision Enhancement Act (FBSEA) je stopil v veljavo že leta 1991. Vendar se je Federal Reserve s svojo kontrolo osredotočal pretežno na banke, ki prihajajo iz razvijajočih se področij, manj pa na uveljavljene tuje banke.

New York State Banking Department je sprejel nekaj ukrepov, s katerimi naj bi se podobni primeri, kot je bil Daiwa, preprečili. Vsaka podružnica tuje banke naj bi v svoje poslovanje vključila neodvisno revizijsko hišo, ki bi pregledala primernost in učinkovitost strukture notranje kontrole. Prav tako je bilo uvedenih nekaj drugih ukrepov, kot so dodatno poročanje nadzornim oblastem o zaznavi notranjih problemov, pa tudi odredba, da morajo banke omogočiti zaposlenim tudi na najbolj odgovornih mestih koriščenje dopusta v obsegu najmanj dveh tednov³² (Jerabek, 1998, str. 29).

6.3.3. Allied Irish Bank

V začetku leta 2002 so v Allied Irish Bank odkrili izgubo v višini 800 milijonov USD, ki jo je ustvaril devizni trgovec John Rusnak v newyorški podružnici. Izguba je nastala na deviznih trgih s kupoprodajami dolar/jen pri čemer je šlo tako za takojšnje spot posle (s poravnavo na T+2 dni), kot za terminske (forward) pogodbe.

Običajna praksa je, da se trgovec pred neželenimi gibanji tečaja zaščiti z nakupom opcij, ter na ta način stavi v nasprotno smer, kakor na osnovni pogodbi. Na ta način se zavaruje pred tečajnimi gibanji, če se trg obrne v drugo smer, kot je bilo predvideno z osnovno pogodbo.

V konkretnem primeru AIB so se osnovni posli izkazali za zgrešene, saj je v nasprotju z napovedjo tečaj jena proti ameriškemu dolarju padel za 15%. Osnovni forex posli so banki povzročili izjemne izgube. Izkazalo pa se je, da so bile opcije, ki naj bi nudile zaščito pred

³² Eden od zanesljivih znakov sumljivega obnašanja in povečanega operativnega tveganja je po D. Chorafasu, da odgovorni trgovec ali odgovorna oseba na področju trgovanja nikoli ne gre na dopust, v strahu, da bi se v času njene (njegove) odsotnosti odkrilo določeno maligno vedenje in nepravilnosti.

neželenimi gibanji tečaja, dejansko le navidezne in niso temeljile na dejanskih pogodbah. Primer še ni dokončno raziskan, tako da se ugiba v dveh smereh: ali je bil nakup opcij izvršen v knjigah naknadno, da bi bilo možno čim dalj časa brisati sledi, ali pa je bil posel že od začetka zastavljen z namenom prevare, pri čemer so čisti zaslužek predstavljale »plačane provizije« za nakup opcij.

Ko je finančni škandal prišel v javnost, je celo sloviti Nick Leeson iz banke Barings izjavil, da bi bilo tako prevaro moč odkriti v vsakem primeru takoj, če bi se redno izvajale vse predpisane najosnovnejše kontrole v podporni službi in službi notranje kontrole.

Izgubo so v AIB odkrili, ko je notranja kontrola po nalogu uprave izvajala pregled divizije zakladništva. Ugotovili so, da so se nedovoljene transakcije vršile v obdobju 12 mesecev, ter da gre za kompleksno prikrivanje zadeve, najverjetneje so bile v prevaro poleg trgovca vključene tudi druge osebe (<http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/1803923.stm>, 2002).

6.3.4. Riječka banka d.d.

Riječka banka d.d. je razkrila prakso nedovoljenega trgovanja v letu 2002. Devizni trgovec Eduard Nodilo je zaradi pomanjkljivih kontrolnih mehanizmov ustvaril izgubo prek 100 milijonov evrov iz trgovanja za račun in v imenu banke, pri čemer je izgubo ustvarjal in prikrival že od leta 1998 (Kovačević, <http://www.vecernji-list.hr>, 2002).

Tudi tokrat notranja kontrola v banki in kontrola v podporni službi več let nista zaznali v sektorju zakladništva nobenih posebnosti. Med deviznimi trgovci na Hrvaškem pa sta pozornost zbudila izjemen obseg trgovanja ter višina posamičnih transakcij npr. tudi po 50 milijonov evrov in dnevni promet v višini pol milijarde evrov, kar je posebnost tudi pri precej večjih bankah.³³ (Mlinarević, <http://www.vecernji-list.hr>, 2002).

Ko so se izgube kopičile, so v preiskavi odkrili vrsto nepravilnosti: nepokrite devizne arbitraže, navidezne depozite itd. Po nekaj mesecih so prvobtoženega deviznega trgovca, vodjo oddelka podpore in referentko v podpori spustili iz pripora zaradi pomanjkanja

³³ Trgovci so praviloma omejeni z limiti po bankah - vsaka banka ima sestavljen seznam bank, kjer:

- je navedena skupna možna izpostavljenost do te banke,
- največji dovoljeni dnevni promet z določeno banko,
- določen je limit po vrsti transakcij s to banko.

Enako prakso imajo tudi banke poslovne partnerice, ki prav tako upoštevajo s svoje strani določene limite. Dostikrat so ti limiti tajni, t.j. banka o določitvi limita ne obvesti banke partnerice (korespondenčne banke, kontokorentne banke), temveč je posel že v fazi dogovarjanja zaustavljen - takoj, ko banka preveri limit in ugotovi, da je banka poslovna partnerka določeni limit že preseгла.

dokazov. Obtožnica pa še vedno bremeni (sedaj že bivše) vodstvo Riječke banke, ki je verjetno za razmere v sektorju zakladništva vedelo, vendar pa je zaradi želje po realizaciji visokih dobičkov iz deviznega trgovanja zanemarilo vrsto nujno potrebnih kontrol. (Herceg, <http://www.vjesnik.com>, 2002).

6.3.5. Trgovalne izgube povezane z operativnim tveganjem

V večini zgoraj navedenih primerov je šlo za trgovanje z devizo ali izvedenimi finančnimi instrumenti, pri čemer je šlo ne le za pomanjkljivo razumevanje finančnih instrumentov ter načinov zavarovanj, temveč so bile prisotne prevare zaradi prikrivanja izgub (ne toliko v smislu osebnega okoriščenja zaposlenih na račun delodajalca kot prevrednotenja odprtih pozicij.) Zaradi brisanja učinkov iz naslova posameznih transakcij je prihajalo do ponarejanja stanj na fiktivnih računih in lažnih poročil. V tabeli 5 so vidne največje trgovalne izgube, nastale kot posledica operativnega tveganja.

Tabela 5: Največje trgovalne izgube kot posledica operativnega tveganja

Podjetje	Država	Leto odkritja	Višina izgube v mio USD
LTCM	ZDA	1998	4,5
Sumitomo	Japonska	1996	2,6
Orange County	ZDA	1994	1,7
Metallgesellschaft	Nemčija	1993	1,5
Barings	Velika Britanija	1995	1,4
Daiwa	Japonska	1995	1,1
Allied Irish Banks	Irska	2002	0,8
Merrill Lynch	ZDA	1987	0,4

Vir: De Nederlandsche Bank: Operational Risk Management, 2002.

Tveganje so dodatno povečevali še naslednji dejavniki:

1. *Povezanost posameznih funkcij in služb*, ki bi morale biti v smislu omejevanja tveganj ločene: sklepanje, izvrševanje in knjiženje transakcij. To je omogočilo trgovcem, da so za seboj zakrili sledove in oblikovali prirejene računovodske izkaze in poročila in časovno zamaknili možnost odkritja izgub.
2. *Pomanjkanje kontrole vodstvenih organov*, ki so bili preslabo seznanjeni s finančnimi instrumenti, še posebej s finančnimi derivati.
3. *Sistem nagrajevanja in bonusov za trgovce*, ki je bil vezan na dosežene rezultate iz naslova trgovanja, kar je odličen motiv za prikrivanje izgub in dejanskega stanja. Pri trgovcih so bonusi presejali višino letne plače.

4. *Slaba kontrola notranjih in zunanjih revizijskih služb.* Obe revizijski službi sta bili v večini primerov seznanjeni s pokrivanjem funkcij v isti organizacijski enoti, pa se kljub temu nista ozirali na očitno kršenje načela nezdržljivosti določenih funkcij v isti osebi. Izgube in slaba bančna praksa na področju trgovanja so se običajno raztegnile na obdobje več let in tudi do razkritja ni prišlo po zaslugi revizorjev, temveč zaradi zunanjih dogodkov (Mohorič, 2002, str. 34).

Danes v velikih bankah sedijo dealerji v »dealing-room-ih«, obkroženi z namodernejšo računalniško tehnologijo, z mnogimi monitorji, ki prikazujejo gibanja tečajev valut in vrednostnih papirjev. Delajo pod izjemnimi psihičnim pritiskom, kar še povečuje možnost napak. Dostikrat pa je vzrok napak tudi precejšnja neizkušenos. Tako se dogodijo nesmiselne *napake*, kot na primer:

- maja 2002 je londonski FTSe 100 indeks padel za 2% v enem dnevu, ker se je trgovec zatipkal in vpisal 300 milijonov funtov namesto 30,
- v letu 1998 se je trgovec investicijske banke Salomon Brothers pomotoma naslonil na tipkovnico ter s tem povzročil prodajo francoskih državnih obveznic v višini 850 milijonov funtov.

Takšne napake redko povzročijo zlom banke (kot je bil primer Baring Bank in Riječke banke), vendar pa so nastale napake ob prisotnosti pomanjkljivih kontrol dostikrat uvod v večjo in dalj časa trajajočo goljufijo, z namenom da bi že nastale napake zakrili.

6.3.6. Trgovalne izgube povezane z izpostavljenostjo drugim tveganjem

V nekaterih primerih pa banke nimajo natančno izdelanih navodil za opravljanje poslov trgovanja ali pa nimajo natančno postavljenih limitov po bankah, trgih, valutah, trgovcih in transakcijah. Nepostavljeni ali prekoračeni limiti lahko izpostavijo banko večjemu tveganju.

6.3.6.1. Tržaška kreditna banka

Leta 1996 se je v Trstu začel proces proti upravi in lastnikom zamejske Tržaške kreditne banke. Obtožbe, ki so bremenile udeležence, so bile finančne malverzacije, utaje davkov in pranje denarja. Tržaška kreditna banka je šla v likvidacijo, na njenih temeljih pa je nastala Nova tržaška kreditna banka. Upravitelji in lastniki TKB z dogovorom tudi niso priznali krivde, temveč so, ker niso sposobni nositi finančnega bremena procesa, ki bi trajal več let, sprejeli pogojno kazen od šestih do triindvajsetih mesecev zapora. Med lastniki tržaške banke je tudi vodstvo zamejske finančne družbe Safti, ki je bila nekoč vez med našimi in italijanskimi podjetji, zaradi naštetih obtožb pa je skoraj povsem propadla. (<http://www.mladina.si/teednik/200231/clanek/safti>, 2002).

Tržaška kreditna banka je v trenutku pričetka preiskave zamrznila vsa sredstva na računih ter tudi:

- vpogledna sredstva kontokorentnih in korespondenčnih bank, ki so bila na računu čez noč,
- sredstva bank, vezana v terminskih depozitih,
- sredstva iz neporavnanih transakcij deviznega trgovanja (devizne arbitraže).

V situaciji, ko so morale prekvalificirati svoje terjatve do tržaške banke, so se znašle mnoge slovenske in hrvaške banke. Banke so zaradi obstoječih poslovnih povezav odpirale račune tudi pri teh pogojno imenovanih »slovenskih« bankah, kot je bila Tržaška kreditna banka, ter kasneje prek teh računov opravljale nesorazmerno obsežen del plačilnega prometa s tujino in deviznega trgovanja. Pri tem nekatere poslovne banke niso upoštevale obstoječih priporočil Banke Slovenije, ki je poslovnim bankam ob dodelitvi licence za poslovanje s tujino odobrila seznam kontokorentnih bank ter vnaprej priporočila odpiranje računov le pri prvovrstnih tujih bankah z najvišjim ratingom.³⁴

6.3.6.2. Primer Komercialne banke Triglav

Zanimiv je primer Komercialne banke Triglav, za katero je bil v juliju 1996 uveden likvidacijski in kasneje tudi stečajni postopek.

Banka je vse do leta 1996 redno izpolnjevala svoje obveznosti, takrat pa se je začela pojavljati na medbančnem trgu kot eden večjih igralcev. Izposojala si je velike zneske, za sposojene vire plačevala višjo obrestno mero kot drugi udeleženci na trgu, po drugi strani pa je deponentom ponujala višje depozitne obrestne mere od ostalih udeležencev na trgu. Pridobljene vire je banka posojala tveganim komitentom, ki ob zapadlosti niso mogli poplačati dolga (Hanžel, 2001, str. 91).

Čeprav propad KBT ni povzročil propada nobene druge banke, je za seboj vseeno pustil posledice. Zaradi visoke zadolženosti banke na medbančnem trgu je bilo ob njenem propadu prizadetih več bank, saj niso mogle izterjati svojih sredstev (Poročilo o nadzoru bančnega poslovanja, 1997, str. 20-21).

V omenjenem primeru se je znova pokazalo, da nekatere banke niso imele izdelane politike na področju bančnega trgovanja, ali pa niso upoštevale postavljenih limitov po bankah. Omenjeni propad je banke spodbudil k dodatnim zavarovanjem instrumentov na medbančnem trgu, prav tako pa tudi k izdelavi strožjih limitov in možne izpostavljenosti po bankah in poslih.³⁵

³⁴ Vir navedbe je več neavtoriziranih notranjih gradiv poslovne banke ter lastni zaključki avtorice.

³⁵ Vir za navedbo je več internih gradiv poslovne banke.

7. NOTRANJA IN ZUNANJA KONTROLA

Za uspešno obvladovanje tveganj mora imeti banka izgrajen celovit sistem notranjih in zunanjih kontrol. Pod notranjo kontrolo razumemo:

- splet politik, predpisov, limitov in postopkov za posamezno bančno področje (*postopkovne kontrole*)
- učinkovito notranjo organizacijo, ki omogoča načelo štirih oči (*organizacijske kontrole*) (Poročilo s posveta o vlogi, nalogah in aktivnostih službe notranjega revidiranja, 2002),
- službo oziroma funkcijo notranje revizije,
- vključevanje managementa in uprave v kontrolo in nadzor nad poslovanjem banke.

V zunanji kontroli so udeleženi:

- zunanje revizijske hiše,
- pooblaščen nadzorni in regulatorni organi,
- zainteresirana javnost.

7.1. SISTEM NOTRANJE KONTROLE

Dejavniki, ki sestavljajo sistem notranje kontrole banke, so (Priporočila za upravljanje z bančnimi tveganji, 1998, str. 28):

- organizacijske in postopkovne kontrole, podprte z učinkovitim poslovodskim informacijskim sistemom, ki omogoča skrbno in preudarno odločanje o tveganjih,
- delovanje neodvisne notranje revizije, ki spremlja učinkovitost organizacijskih in postopkovnih kontrol,
- uprava, ki se zavzema za odgovorno vodenje banke ter razumno in prizadevno opravlja svoje dolžnosti, ter s tem zagotavlja učinkovito upravljanje in nadziranje banke ter
- management, ki skrbno in preudarno vodi poslovanje banke.

Interna kontrola je sistem, ki zagotavlja visoko poslovno učinkovitost in uspešnost, popolnost in zanesljivost finančnih ter poslovodnih informacij in spoštovanje veljavne regulative.

7.1.1. Organizacijske in postopkovne kontrole

V notranjo kontrolo sodijo postopki za delegiranje pooblastil in odgovornosti; ločenost nalog sprejemanja obveznosti, izplačevanja sredstev in računovodstva terjatev od računovodstva obveznosti, usklajevanje teh procesov, varovanje svojega premoženja ter naloge neodvisne notranje in zunanje revizije in preverjanje, ali se spoštujejo kontrolne zahteve, veljavna zakonodaja in predpisi (Core Principles for Effective Banking Supervision, 1997).

Notranji kontrolni postopki imajo štiri glavna področja (Borak, 1998, str. 28):

- organizacijsko sestavo (opredelitev dolžnosti in odgovornosti, diskrecijske omejitve za odobravanje posameznih poslov in postopke za sprejemanje odločitev),
- računovodske postopke (usklajevanje kontov, kontrolnih seznamov, občasnih poskusnih bilanc),
- načelo dveh oseb (ločenost različnih nalog, dvojno preverjanje, dvakratna kontrola posameznih dokumentov, računov, dvojno podpisovanje),
- fizični nadzor terjatev in investicij.

Banke se pri svojem poslovanju izpostavljajo povečani možnosti finančnih prevar. Pri tem prevare ogrožajo solventnost banke, hkrati pa kažejo na opustitev oziroma pomanjkanje trdnih notranjih kontrol. Banke morajo določiti poti za obveščanje o takšnih težavah s pomočjo notranjih varnostnih in kontrolnih točk, ki so neodvisne od poslovođenja, zaposleni pa so dolžni o sumljivih ravnanjih poročati nadrejenim ali drugim ustreznim službam.

7.1.1.1. Notranja kontrola pri trgovanju

Ocena delovanja sistema notranjih kontrol poteka tako, da se preveri, ali:

- se posli izvajajo v skladu s strategijo, politiko in planskimi dokumenti,
- so izvedeni v skladu s *pooblastili*,
- so ustrezno postavljeni *limiti* za trgovanje in ali se nadzirajo preseganja,
- se poslovni dogodki *ažurno evidentirajo*,
- omogoča računalniška podpora enkratni zajem podatkov,
- so ažurne, popolne in točne informacije o pošteni vrednosti,
- se izračunavajo rezultati neodvisno od trgovanja,
- se izvajajo uskladitve stanj z nasprotnimi strankami (*konfirmacije*),
- deluje sistem za preprečevanje in odkrivanje napak,
- se izvaja ustrezno *spremljanje tveganj*,
- se informacije pravilno razvrščajo, opisujejo in razkrivajo ter
- se ustrezno izvaja celovito, pravilno in pravočasno notranje in zunanje poročanje (Vodušek, 2003, str. 12).

Oceno zaradi kompleksnosti poslov na področju trgovanja izvede služba notranje revizije v sodelovanju z managementom in strokovnim osebjem konkretnega področja.

7.1.2. Služba notranje revizije

Dopolnitev notranje kontrolnim postopkom je učinkovita služba notranje revizije, ki daje oceno ustreznosti in učinkovitosti kontrolne ureditve v organizaciji. Osnova za učinkovito

delo revizorjev pa je nedvomno neodvisnost notranje revizije ter takšen položaj in poti poročanja, ki bosta dodatno podpirala njeno neodvisnost.

Glavna naloga službe notranje revizije ni vzpostavitev notranjih kontrol, temveč preverjanje, koliko je poslovanje banke v skladu z veljavno regulativo, ter ali je poslovanje po posameznih področjih pravilno urejeno (Priporočila za upravljanje z bančnimi tveganji, 1998, str. 38). Nespoštovanje priporočil in veljavne regulative ima za posledico lahko bančno nesolventnost. Nespoštovanje predpisov tudi kaže, da vodenje banke ni v tolikšni meri strokovno in neoporečno, kot bi bilo potrebno.

Notranje revidiranje se je v zadnjem času preusmerilo od nekdanjega revidiranja knjigovodstva in finančnega revidiranja ter naredilo kakovosten preskok v smislu revidiranja poslovanja. To pomeni, da se je osnovni predmet nadzora revizije spremenil v izvajanje sistematičnega pregleda poslovanja celotne banke s ciljem, da se oceni poslovanje, proučijo možnosti za izboljšanje stanja ter priporočijo ukrepi za boljše in učinkovitejše poslovanje.

Zakon o bančništvu določa, da mora banka organizirati notranjo revizijo kot samostojni organizacijski del, ki je neposredno podrejen upravi banke ter funkcionalno in organizacijsko ločen od drugih organizacijskih delov banke (Zakon o bančništvu, 1999).

Cilji notranjega revidiranja v banki so (Majič, 1999, str. 133):

- presojanje primernosti in učinkovitosti *notranjega kontrolnega sistema*,
- ugotavljanje *tveganih področij*,
- *usklajenost delovnih postopkov* oziroma delovanja celotnega poslovnega sistema z opredeljenimi cilji, načrti, postopki, zakoni in drugimi pravili,
- popolne in zanesljive računovodske informacije za management,
- varovanje premoženja in potrditev obstoja premoženja,
- preverjanje izpolnjevanja delovnih programov ter delovanja poslovnega sistema v skladu s postavljenimi načrti in cilji,
- *zaščita pred prevarami* in odkrivanje napak.

7.1.3. Vključevanje uprave in managementa v sistem notranje kontrole

Vloga uprave je, da učinkovito vodi banko, ocenjuje tveganja pri poslovanju banke in z njimi upravlja. Odgovornosti uprave so določene z veljavno zakonodajo, predpisi in pravili. Zaradi slabega vodenja banke lahko pride do pomanjkljivih postopkov in kontrol pri omejevanju izpostavljenosti tveganjem.

Uprava je odgovorna za potrjevanje *strategij in politik*, poznati mora *tveganja*, ki ogrožajo banko, oblikovati mora sprejemljive meje njihovemu izpostavljanju in zagotoviti, da management sprejema potrebne ukrepe za prepoznavanje, spremljanje in nadziranje teh

tveganj. Uprava tudi potrjuje *organizacijsko strukturo* in zagotavlja, da management spremlja učinkovitost sistema notranjih kontrol.

Management uvaja strategije, ki jih je potrdila uprava, ter oblikuje ustrezne kontrolne politike in tako spremlja učinkovitost sistema notranjih kontrol. Management je prav tako odgovoren, da so dolžnosti po področjih ločene in da *zaposleni ne dobivajo nalog z nasprotujočimi si odgovornostmi*. Ugotavljati mora, kje bi lahko prihajalo do *možnega navzkrižja interesov*, taka področja čim bolj zmanjšati in jih skrbno spremljati (Core Principles for Banking Supervision, 1997).

Uprava in management sta **skupaj odgovorna**, da seznanita zaposlene s sistemom notranjih kontrol in njegovo pomembnostjo. Zaposleni v banki morajo razumeti, zakaj se vključujejo v sistem notranjih kontrol. Spričo tega morata uprava in management širiti *visoke etične standarde* in razvijati med zaposlenimi *občutek pripadnosti banki*, saj se na ta način oblikuje poslovna kultura, ki prispeva k uspehu sistema notranjih kontrol in zmanjšuje možnost nastanka opustitev ter načrtnih prevar in goljufij (Borak, 1998, str. 74).

7.2. ZUNANJA KONTROLA

V zunanjo kontrolo lahko štejemo neodvisne zunanje revizijske hiše, bančne nadzornike oziroma regulatorne oblasti ter zainteresirano javnost.

7.2.1. Zunanji revizor

Delo zunanjega revizorja daje pomembno povratno informacijo o učinkovitosti notranje-kontrolne ureditve. Osnovni namen revizorskega pregleda je, da poda mnenje o letnih izkazih banke ter potrdi njihovo verodostojnost in točnost. Pred tem pa mora preveriti, *koliko se lahko zanese na sistem notranje kontrole v banki*.

7.2.2. Javnost

Pod javnost lahko štejemo zainteresirano javnost, na primer delničarje ali ostale, ki so v nekem razmerju z banko ter potrebujejo informacije o njenem poslovanju. Vidik »javnosti« uvaja tudi tretji steber nove baselske kapitalske sheme s stebrom, ki ga predstavlja »tržna disciplina«. Vloga razkritja o poslovanju ima pomemben vpliv na javnost in povratno vpliva na preudarnost bančnega poslovanja.

»Banke morajo izvajati javna razkritja, s čimer bodo omogočile tržnim udeležencem ocenjevanje njihovega pristopa k upravljanju operativnega tveganja« (Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk, 2003, str. 14).

Javno razkritje zanesljivih podatkov uporabnikom njenih storitev omogoča oceno finančnega stanja in rezultata banke, njenega poslovanja, vrste tveganj in načinov njihovega obvladovanja. Tržna disciplina pa lahko deluje le, če je omogočen udeležencem trga dostop do zanesljivih podatkov.

Leta 1998 je Baselski odbor za nadzor bančnega poslovanja v okviru svojih prizadevanj za doseganje večje transparentnosti izdal priporočila o povečanju transparentnosti bank.

Javno razkritje oziroma transparentnost poslovanja bank je tesno povezana s cilji bančne regulacije in nadzora: njuna skupna naloga je, da prispevata k varnemu in skrbnemu poslovanju bank.

7.2.3. Bančni nadzor

Sestavni del bančništva je tveganje. V interesu bank je omejevanje tveganj, pri čemer glavno odgovornost za oblikovanje sistema za upravljanje s tveganji in skrbnega in preudarnega bančnega poslovanja nosi uprava banke. Kljub notranji kontroli in tržni disciplini pa je zaradi dodatnih kontrolnih mehanizmov treba vzpostaviti uradno regulativo in ustrezní nadzor.

Bančno poslovanje je med najbolj nadziranimi področji v družbi. Najpomembnejša naloga bančnega nadzora je skrb za takšno stabilnost celotnega bančnega sistema, ki bo ohranila zaupanje javnosti v bančni sistem. Čeprav se nadzor osredotoča na posamične banke, obstaja možnost, da bi se nestabilnost iz ene banke prenesla na celotni bančni sistem (Ware, 1996, str. 5). Nadzor nad bankami je v posameznih državah v rokah različnih regulatornih oblasti: centralne banke, ministrstva za finance ali združene nadzorne agencije.

Temeljna načela BIS za učinkovit bančni nadzor nadrobno obravnavajo vlogo bančnega nadzora. Nadzorniki morajo bankam določiti minimalne kapitalske zahteve v skladu s tveganji, ki se jim banke izpostavljajo. Nadzorniki predpišejo postopke *licenciranja*, za kar morajo banke predložiti politike obvladovanja tveganj, organizacijsko strukturo in dokazila o ustreznosti informacijskih sistemov. Bančni nadzorniki od bank lahko zahtevajo vpeljavo ustreznih politik in postopkov, ki pospešujejo visoke etične in profesionalne standarde (Core Principles for Effective Banking Supervision, 1997, str. 5).

V Sloveniji opravlja nadzor nad bankami **Banka Slovenije**. Banke, ki so članice Ljubljanske borze vrednostnih papirjev, pa so dolžne poročati tudi regulatorju trga vrednostnih papirjev **Agenciji za trg vrednostnih papirjev (ATVP)**.

ATVP preverja izpolnjevanje določil Zakona o trgu vrednostnih papirjev, pri čemer so zaposleni v bankah, ki delajo na področju vrednostnih papirjev, zavezani tudi k izpolnjevanju etičnih standardov po Kodeksu poklicne etike borznih posrednikov. Za poslovanje z vrednostnimi papirji morajo banke predložiti licenco Banke Slovenije za opravljanje poslov z

vrednostnimi papirji in pri tem izpolniti vrsto zahtev za izpolnjevanje minimalnih pogojev za delo po Sklepu o kadrovskih, tehničnih in organizacijskih pogojih za poslovanje s strankami in premoženjem strank borzno posredniških družb.³⁶

Banka Slovenije opravlja nadzor nad bankami tako, da (Zakon o bančništvu, Uradni list RS, št.7/99):

- spremlja, zbira in preverja poročila in obvestila bank in drugih oseb v skladu s tem zakonom,
- opravlja preglede poslovanja bank,
- izreka ukrepe nadzora.

Medtem ko v ZDA bančni nadzor opravlja funkcije monetarnega nadzora, nadzora preudarnosti poslovanja bank, nadzora nad tržno strukturo in konkurenčnostjo ter nadzor nad alokacijo kreditov, je pri nas v vlogi (Ribnikar, 1997, str.50):

- monetarnega nadzora
- nadzora bančnega poslovanja (nadzora preudarnosti poslovanja bank),
- nadzora tržne strukture in konkurenčnosti.

Med regulatorne naloge Banke Slovenije sodijo tudi licenciranje, izdaja dovoljenj za poslovanje bank in priprava sistemskih podlag za izvajanje nadzora, pri čemer upošteva mednarodno veljavna priporočila in standarde (Baselski standardi in evropske smernice).

Opravljanje nadzora nad bankami je povezano z zbiranjem in analiziranjem informacij, kar poteka z nadzorom na lokaciji banke, ki je predmet pregleda (on-site nadzor), ali pa gre za zbiranje in analiziranje informacij, ki lahko poteka od daleč (off-site). Obe kontroli sta namenjeni k ugotavljanju tveganih področij v banki, ki bi lahko poslabšali njen finančni položaj. Banka Slovenije lahko opravlja tudi skupne inšpekcijske preglede v sodelovanju z Agencijo za trg vrednostnih papirjev, Uradom Republike Slovenije za zavarovalni nadzor in Uradom RS za preprečevanje pranja denarja.

7.3. SODELOVANJE NADZORNIKOV FINANČNIH TRGOV

7.3.1. Sodelovanje nadzornikov na mednarodni ravni

Na mednarodnih finančnih trgih so pojavi kot so rast, globalizacija in inovacije samoumevna posledica razvoja financ. Stranski pojav te ekspanzije in inovacij pa so mnogi finančni škandali, nepravilnosti in prevare v bankah in drugih finančnih ustanovah.

³⁶ Sklep o kadrovskih, tehničnih in organizacijskih pogojih za poslovanje s strankami in premoženjem strank borzno posredniških družb (Uradni list RS, št. 6/2000).

Medtem ko finančne institucije poslujejo globalno in so udeležene na vseh trgih (denarja, kapitala, izvedenih finančnih instrumentov in blagovnih trgih), so nadzorne institucije predvsem lokalne in specializirane po določenih segmentih.

Dejstva globalizacije trgov in rasti mednarodnega bančništva so povzročila potrebo po širitvi bančne regulacije in nadzora prek nacionalnih meja. V nasprotnem se problem pri neharmonizirani regulativi pojavi že pri vprašanju, katera nadzorna institucija ima v nekem konkretnem primeru pristojnost nadzora, se pravi domača ali tuja, ko gre za podružnico domače banke v tujini.

Za harmonizacijo bančne zakonodaje sta na mednarodni ravni najpomembnejši instituciji:

- baselski odbor za nadzor bank³⁷ in
- Joint Forum.³⁸

Bančni regulatorji in nadzorniki se srečujejo v praksi z naslednjimi težavami (Heffernan, 1996, str. 262):

- hitre finančne inovacije: vpeljava novih storitev ni takoj pokrita z obstoječo regulativo na področju denarnih in kapitalskih trgov. Še posebno velik problem predstavljajo izvedeni finančni instrumenti. Nadzorniki različno obravnavajo nove instrumente, obstajajo tudi zaznavne stopnje v razumevanju problematike.
- slaba harmonizacija nacionalnih nadzornih aranžmajev: okolja in obstoječe regulative na drugih področjih. Obstajajo precejšnje razlike med nacionalnimi zahtevami za kapitalsko ustreznost, razlike v nadzornih sistemih in razlike v računovodskih standardih.³⁹
- finančni konglomerati: tendenca bank, da oblikujejo finančne konglomerate, se je povečala zaradi deregulacije. Banke se s konglomerati širijo tudi na področja, ki so jim bila prej zaprta, to je v zavarovalništvo in na trg vrednostnih papirjev.

Zaradi ohranjanja stabilnosti mednarodnih finančnih trgov so se voditelji držav članic skupine G-7 leta 1995 na srečanju v Halifaxu odločili za mednarodno sodelovanje pri zagotavljanju stabilnosti mednarodnih finančnih trgov. Povod za naslednje srečanje je bil prav propad banke Barings, rezultat pa t.i. Windsorska deklaracija, ki so jo podpisali predstavniki nadzornih oblasti dežel članic G-7, zadolženih za nadzor vodilnih terminskih in opcijskih borz.

Windsorska deklaracija pokriva naslednja pomembna področja:

³⁷ BCBS (Basle Committee on Banking Supervision) - Baselski odbor za bančni nadzor je bil ustanovljen leta 1975 s strani držav članic G-10 in združuje bančne nadzornike na nadnacionalni ravni.

³⁸ Skupni odbor bančnih, zavarovalniških nadzornikov in nadzornikov trga vrednostnih papirjev je nadomestil tripartitno neformalno skupino vseh treh vrst nadzornikov.

³⁹ Mednarodni računovodski standardi naj bi precej prispevali k poenotenju računovodskih standardov, kljub temu pa še vedno obstajajo precejšnje razlike med Evropo in ZDA, kjer uporabljajo standarde US GAAP.

- sodelovanje med nadzornimi oblastmi,
- zavarovanje strankinih pozicij ter sredstev,
- sodni postopki v primeru neizpolnjevanja obveznosti,
- sodelovanje podpisnikov ob pojavu nepričakovanih težav

in je pomembna za nadzorne organe, finančne posrednike, termenske in opcijske trge ter klirinške hiše.

Za področje *kapitalskih trgov* je bila ustanovljena International Organization of Securities Commission (IOSCO), ki vključuje 134 predstavnikov regulatornih oblasti iz 81 držav, med njimi je tudi slovenska Agencija za trg vrednostnih papirjev. Cilji te mednarodne organizacije so (<http://www.iosco.org>, 2003):

- sodelovanje pri pripravi standardov na področju regulative trga kapitala
- izmenjava informacij,
- sodelovanje pri nadzoru mednarodnih transakcij z vrednostnimi papirji,
- sodelovanje in ukrepanje v primeru kršitev.

Leta 1997 so se oblasti zadolžene za nadzor *blagovnih borz*, odločile za izdelavo mednarodnih standardov, ki bi omogočali mednarodni nadzor blagovnih borz, ter sprejele Smernico za povečanje nadzora na mednarodnih trgih.

Ameriške in britanske nadzorne oblasti na področju nadzora bančništva, trgovanja z vrednostnimi papirji in standardiziranimi termenskimi pogodbami so leta 1997 sprejele memorandum, s katerim so poudarile pomen izmenjave informacij o internih kontrolah ter o sistemih upravljanja s tveganji v finančnih institucijah.

Ustanovitev Joint Foruma, to je skupnega foruma na področju nadzora finančnih institucij, je eden najpomembnejših dogodkov pri mednarodnem sodelovanju nadzornih oblasti finančnih trgov, ki se je zgodil leta 1996. Ustanovitelji skupnega foruma so: Baselski odbor za nadzor bank, IOSCO (kapitalski trgi) ter IAIS (International Association of Insurance Supervisors) - mednarodno združenje zavarovalnih nadzornikov. Skupni forum je sestavljen iz predstavnikov nadzornikov bank, zavarovalnic in borzno posredniških hiš iz 13 držav.

Področja delovanja skupnega foruma so:

- izboljššan pretok informacij med nadzorniki različnih sektorjev na domačem in mednarodnem nivoju,
- definiranje meril odgovornosti nadzornih organov v primeru nastanka škode,
- razvijanje načel učinkovitega nadzora posameznih pravnih oseb znotraj finančnih konglomeratov itd.

Do skupnega sodelovanja nadzornikov je prišlo:

- zaradi številnih primerov zlorab, prevar, nedovoljenega trgovanja (Barings Bank, Daiwa, LCTM ter drugi), kar bomo pogledali v nadaljevanju,
- zaradi pojava finančnih konglomeratov, ki so izvorno spodbudili razpravo o integraciji nadzora finančnih sistemov.

Tabela 6: Nadzorniki nad bankami, zavarovalnicami in trgom vrednostnih papirjev v Evropi, na Japonskem in v ZDA

Država	Banke	Trg vrednostnih papirjev	Zavarovalnice
Belgija	BS	BS	I
Danska	M	M	M
Nemčija	B	S	I
Grčija	CB	S	I
Španija	CB	S	I
Francija	B/CB	S	I
Italija	CB	S	I
Irska	CB	CB	G
Luksemburg	BS	BS	I
Nizozemska	CB	S	I
Avstrija	G	G	G
Portugalska	CB	S	I
Finska	BS	BS	G
Švedska	M	M	M
Velika Britanija	M	M	M
Švica	BS	BS	I
Češka	CB	SI	SI
Madžarska	B	S	I
Norveška	M	M	M
Poljska	CB	S	I
Slovenija	CB	S	G
ZDA	CB	S	I
Japonska	M	M	M

Vir: Anadolli, 1999, str. 123 (po Lanoo, 1999).

Opomba: CB=centralna banka, BS=nadzornik bank in trga vrednostnih papirjev, M=enoten nadzor nad vsemi tremi področji, B=poseben nadzor nad bankami, S=poseben nadzor nad trgom vrednostnih papirjev, I=poseben nadzor zavarovalnic, SI=poseben nadzor nad zavarovalnicami in trgom vrednostnih papirjev, G=državni nadzor.

Nastalim spremembam na finančnem področju mora slediti tudi nadzor nad finančnimi institucijami in finančnimi trgi. Finančni univerzalizem pomeni oblikovanje finančnih konglomeratov oziroma skupin, ki obvladujejo celoto finančnih storitev, predvsem na področju bančništva, zavarovalništva in storitev povezanih z vrednostnimi papirji. Nastanek finančnih konglomeratov so še pospešili tehnološki napredek, liberalizacija finančnih trgov, odstranjevanje pravnih in drugih omejitev med državami ter želja posameznih organizacij, da

dopolnijo svoje storitve z vso paleto storitev, po katerih stranke povprašujejo. Zaradi globalizacije finančnih trgov, delujejo tudi posamezni finančni konglomerati znotraj in zunaj posameznih držav. To je navsezadnje usmerilo nadzornike finančnih trgov k povezovanju na nacionalni in meddržavni ravni (Anadolli, 1999, str. 122).

7.3.2. Povezovanje nadzornikov finančnega trga v Sloveniji

V Sloveniji se vršijo aktivnosti, povezane z združevanjem nadzornikov:

- sodelovanje z nadzornimi organi iz drugih držav, posebej s pooblaščenimi bančnimi nadzorniki,
- vključevanje v mednarodne organizacije (Joint Forum, IOSCO) in
- analize učinkov potencialne združitve nadzornih organov v Sloveniji, ki pokrivajo nadzor bančnega poslovanja, nadzor zavarovalniškega poslovanja in nadzor nad trgom vrednostnih papirjev.

Banka Slovenije je sklenila sporazume o medsebojnem sodelovanju in izmenjavo informacij za nadzor nad skrbnim in varnim poslovanjem bank s pooblaščenimi nadzorniki bančnega poslovanja vseh držav, v katerih je imela interes za opravljanje nadzora na konsolidirani osnovi. Banka Slovenije trenutno preučuje možne oblike sodelovanja z belgijskimi bančnimi nadzorniki glede na dejstvo, da KBC Bank ni pridobila kontrolnega deleža v NLB (Sporočilo za javnost z 256. seje Sveta Banke Slovenije, 2002).

V Sloveniji je že od leta 1999 v veljavi Sklep o nadzoru bank in hranilnic na konsolidirani osnovi, ki omogoča Banki Slovenije, da opravi nadzor nad banko v bančni skupini tudi na podlagi konsolidacije finančnega položaja bančne skupine. Bančna skupina po tem zakonu obstoji, kadar je banka ali finančni holding s sedežem v Sloveniji nadrejena družba eni ali več bankam oziroma drugim finančnim organizacijam ali družbi za pomožne bančne storitve, s sedežem v Sloveniji ali zunaj nje. Nadrejena banka v bančni skupini je odgovorna za izpolnjevanje obveznosti bančne skupine.

Medsebojno sodelovanje nadzornih organov v Sloveniji (Banke Slovenije, Agencije za zavarovalni nadzor in Agencije za trg vrednostnih papirjev), naj bi pokrivalo med drugim naslednja področja (Pravilnik o medsebojnem sodelovanju nadzornih organov, 2000):

- izmenjavo podatkov, potrebnih v postopku opravljanja nadzora nad finančnimi organizacijami,
- izmenjavo podatkov, potrebnih v postopku v zvezi z izdajo dovoljenj,
- pri izmenjavi podatkov o dejstvih in dogodkih, ki se nanašajo na povezane osebe,
- pri organizaciji skupnih pregledov,
- pri obveščanju o nepravilnostih, ki jih nadzorni organ ugotovi pri opravljanju nadzora, če so te ugotovitve pomembne tudi za delo drugih nadzornih organov in

- pri drugih skupnih aktivnostih, ki prispevajo k usklajenemu izvajanju nadzora, povečanju učinkovitosti delovanja nadzornih organov in k povečanju učinkovitosti delovanja finančnega trga.

Že 1. načelo preudarnega bančnega poslovanja⁴⁰ govori o sodelovanju nadzornih organov, pri čemer poudarja pomen izmenjave informacij med nadzorniki in zaščito zaupnosti informacij.

Omenjene nadzorne institucije: Banka Slovenije (področje bančnega nadzora), Agencija za trg vrednostnih papirjev in Agencija za zavarovalni nadzor se dogovarjajo, da bi najpozneje do vstopa Slovenije v Evropsko unijo že delovale kot en nadzorni organ (Praprotnik, <http://www.finance-on.net>, 2003).

7.3.3. Učinki združenega nadzora

Sistemsko tveganje je nevarnost, da se težave posamezne finančne institucije razširijo še na druge, sicer zdrave finančne institucije ali trge. Finančne okužbe ni moč omejiti, poleg tega pa se je poleg bančnega sistema pojavil še en vir nestabilnosti, to je trg vrednostnih papirjev.

Centralna banka v okviru obvladovanja sistemskega tveganja izvaja tudi tako imenovani preventivni nadzor. Zaradi integracijoe finančnega sistema pa je potrebno razširiti tak nadzor nad celoten finančni sistem, kar dejansko večja pomembnost združitve bančnega nadzora z nadzorom drugih dveh sektorjev. Celosten pregled nad finančnim sistemom je mogoče izvajati le z integriranim nadzorom in edino tako je možno pravočasno identificirati vire nestabilnosti (Čokl, 2000, str. 45).

Ločitev bančnega nadzora od centralne banke ima lahko tudi določene negativne posledice za finančno stabilnost, saj centralna banka izgubi celoten in neposreden vpogled v finančni sistem. V državah z razvitimi finančnimi sistemi jih ima že približno polovica ločen nadzor poslovanja bank od centralne banke. Hkrati pa imajo za obvladovanje sistemskega tveganja vzpostavljen mehanizem sodelovanja med nadzornikom in centralno banko.

Razviti trg vrednostnih papirjev je eden glavnih pogojev za integracijo finančnega sistema in posledično finančnega nadzora. V določenih primerih je vsekakor smiselno čimprej vzpostaviti integriran finančni nadzor; na primer, če je zaradi majhnega finančnega sistema povečana nevarnost, da bo celoten sistem deloval na podlagi notranjih informacij in osebnih povezav. Integriran nadzor bi lažje zaznaval potencialne vire težav, hkrati pa bi bil tako za državo kot uporabnike nadzora in plačnike nadzornih storitev veliko cenejši. Ob integraciji namreč pride do izraza ekonomija obsega pri uporabi finančnih sredstev, namenjenih nadzoru. (Čokl, 2000a, str. 46).

⁴⁰ Baselska načela preudarnega bančnega poslovanja

Sklepamo lahko, da bi imel integriran nadzor pozitivne posledice:

- bolj kakovosten nadzor finančnih institucij in trgov,
- večjo sistemsko stabilnost,
- omogočeno kompleksno nadzorovanje integriranih finančnih institucij, ki ne izvajajo samo klasičnih bančnih poslov, temveč se ukvarjajo še s trgovanjem na trgu vrednostnih papirjev in z zavarovalništvom ali pa celo ponujajo kombinirane storitve svojim strankam - zavarovalne produkte vezane na trg vrednostnih papirjev ali vzajemnih skladov.

Zaradi boljšega nadzora nad finančnim trgom bi bilo potrebno k skupnemu sodelovanju bančnih, zavarovalniških in nadzornikov trga vrednostnih papirjev pritegniti tudi organe, pristojne za preprečevanje pranja denarja (Juhart, 2002, str. 16).

Integriran nadzor bi nenazadnje predvsem pocenil skupne stroške nadzornih organov, ki jih plačujejo nadzorovane institucije, ter poenotil nekatere dejavnosti in poročila. Vsekakor bi integriran nadzor med drugim olajšal delo tudi poslovnim bankam. Naj podam primer iz prakse: banka, ki opravlja posle trgovanja in je hkrati članica Ljubljanske borze vrednostnih papirjev, je v skladu z obstoječo zakonodajo zavezana k poročanju Banki Slovenije in Agenciji za trg vrednostnih papirjev. Za konkretne podatke, na primer stanje bančnega portfelja v državnih vrednostnih papirjih in blagajniških zapisih, mora banka pripraviti ločeno poročilo za obe instituciji.

Pred kratkim so se v Banki Slovenije seznanili s študijo na temo upravičenosti združitve finančnih nadzornikov, ki je bila pripravljena v okviru programa PHARE. Namen projekta je bil:

- preučiti razloge, ki so v nekaterih evropskih državah privedli do združevanja nadzornikov bančnega sektorja, zavarovalnic in trga vrednostnih papirjev,
- preučiti vpliv združitve na učinkovitost nadzora in regulacije,
- ugotoviti morebitne probleme, vezane na združevanje ter
- opraviti analizo prednosti in slabosti morebitnega združevanja nadzornih institucij v Sloveniji.

Študija bo osnova za nadaljnjo razpravo o bodoči organiziranosti finančnega nadzora v Sloveniji (Sporočilo za javnost z 256. seje Sveta Banke Slovenije, 2002).

8. SKLEP

Zadnje desetletje so udeležence mednarodnih finančnih trgov presenetili siloviti finančni škandali. Preiskave so pokazale, da je tem finančnim prevaram botrovala pomanjkljiva kontrola posameznikov in procesov, nezadostno poznavanje finančnih instrumentov,

opravljanje nezdružljivih funkcij v eni osebi, preveliko izpostavljanje tveganjem, prikrivanje dejanskega stanja in posledično ponarejanje poročil in dokumentov.

Ključno vprašanje se glasi: ali je regulativa do tedaj posvetila dovolj pozornosti tem problemom? Združeni bančni nadzorniki so v okviru Baselskih standardov do tedaj že razvili kapitalske zahteve za pokrivanje kreditnega tveganja; po izbruhu afer Barings Bank in Daiwa, so bile v okviru obstoječe kapitalske sheme dodane še kapitalske zahteve za pokrivanje tržnih tveganj.

Omenjeni finančni škandali in nenehna finančna inovacija so banke in druge udeležence mednarodnih finančnih trgov prisilili, da so svojo pozornost pričeli posvečati tudi operativnemu tveganju. Operativno tveganje je po definiciji Baselskega odbora za bančni nadzor tveganje neposredne ali posredne izgube, ki nastane zaradi pomanjkljivosti ali napak pri delovanju procesov, sistemov ali ljudi. V zadnjih nekaj letih so izgube zaradi operativnega tveganja zrasle v desetine milijard ameriških dolarjev, pri tem so zgolj medijsko najbolj izpostavljene izgube, nastale pri trgovanju, znašale približno 14 milijard, pri čemer je to verjetno zgolj vrh ledene gore.

Trgovanje je v slovenskih bankah organizirano pretežno v okviru oddelkov zakladništva. Zakladništvo je pri opravljanju svojih aktivnosti na področju trgovanja izpostavljeno mnogim tveganjem. Pri tem tveganja ne smemo obravnavati kot neko nujno zlo, temveč kot potencialni stranski učinek delovanja. Narava bančništva je povezana s prevzemanjem številnih tveganj, kar je vir ustvarjanja dobička. Vendar pa mora banka opredeliti sistem upravljanja s tveganji ter zgraditi notranji sistem omejitev izpostavljenosti.

Pri upravljanju tveganj je vloga uprave in managementa odločilna, saj pri oblikovanju sistema tveganj v sodelovanju določita, kakšno strategijo prevzemanja tveganj bo banka vodila, oziroma koliko tveganja je banka pripravljena prenesti. S procesom upravljanja s tveganji želijo banke zagotoviti, da bodo izpostavljene le tistim tveganjem, ki so jih sposobna obvladovati.

To se odraža tudi v oblikovanju sistema upravljanja z operativnim tveganjem. Banka mora identificirati vse vrste operativnega tveganja, s katerimi se sooča, pri čemer mora upoštevati notranje in zunanje dejavnike. V nasprotju z drugimi tveganji je operativno tveganje težko oceniti, vendar pa obstajajo približki, t.i. indikatorji tveganja. Učinkovita identifikacija tveganja vključuje tako interne dejavnike, kot so narava delovanja, organizacijske spremembe, novi proizvodi; kot tudi zunanje dejavnike, ki lahko neugodno vplivajo na doseganje bančnih ciljev.

Izpostavljenost operativnemu tveganju je mogoče bistveno zmanjšati z ustrezno politiko notranjih kontrol na vseh področjih s primernim sistemom notranje kontrole, ki obsega

notranjo kulturo kontrole, to je sistem postopkovnih in organizacijskih kontrol, ter ustrezno organizirano službo notranje revizije. V proces notranje kontrole sta vključena tudi uprava in management.

Sistema notranjih kontrolnih postopkov na področju trgovanja ni možno izgraditi brez temeljite reorganizacije poslovanja. Dolgo je zakladništvo obsegalo prepletene linije odločanja trgovcev, službe za upravljanje s tveganji, službe za podporo trgovanju in službe računovodstva. Nemalokrat so bile iste opravilne funkcije združene v isti osebi, moč odločanja o vseh navedenih področjih pa je imel v rokah vodja trgovanja ali zakladništva. Praksa pa je pokazala, da takšna organizacija na področju trgovanja ni ustrezna, saj banko izpostavlja bistveno večjemu tveganju kot bi bilo potrebno.

Spričo dejstva, da v sedanje kapitalske zahteve še niso integrirane kritne zahteve za operativno tveganje (po pričakovanju bodo do konca leta 2006), je Banka Slovenije pričela izvajati poostren nadzor poslovanja bank in hranilnic. K nadzoru področja trgovanja so jo spodbudile najnovejše finančne afere, ki so se v letu 2002 zgodile v Allied Irish Bank in pa v naši neposredni bližini, v Riječki banki. Pri nadzoru poslovanja bank in hranilnic je Banka Slovenije ugotovila, da precej slovenskih bank pri svojem poslovanju ni upoštevalo že sedaj veljavnih priporočil s področja trgovanja in upravljanja s tveganji.

Poslovne banke morajo takoj prilagoditi organizacijo poslovanja načelom iz priporočil za opravljanje poslov trgovanja. Pri operativnih postopkih na področju trgovanja morajo jasno razmejiti pristojnosti med trgovanjem, zaledno službo, računovodstvom in spremljavo tveganj. Medtem ko je naloga službe trgovanja izvajanje transakcij in upravljanje s trgovalnimi pozicijami, se morajo funkcije izvrševanja transakcij, evidentiranja poslov v računovodski sistem ter funkcije spremljave, ki izvajajo kontrolne postopke z namenom preprečevanja napak, izvajati zunaj službe trgovanja. Linije poročanje morajo biti jasno razmejene, od navedenih področij segajo do članov uprave. Konkretno to pomeni, da področje podporne službe ne more poročati istemu članu uprave kot področje trgovanja (front-office-a). Tako ustrezna razmejitev pristojnosti naj bi bistveno prispevala k zmanjšanju možnosti za pojave goljufij, poneverb ali kršitve obstoječe regulative. Zdrava bančna praksa se kaže v ustreznih razmejitvah po poslih, trgovcih in enotah, ter v ustrezni pisni politiki, izvedbenih navodilih ter učinkovitih notranjih kontrolah.

V pričujočem delu sem želela opozoriti na pomen načel preudarnega bančnega poslovanja pri nadzoru nad bančnimi tveganji, posebej tistimi, ki nastajajo na področju trgovanja. Z upoštevanjem *že obstoječe regulative*, tako normativne kot take v obliki priporočil ali kodeksov obnašanja (Code of Conduct), bi banke močno zmanjšale svojo izpostavljenost tveganjem iz naslova trgovanja.

Pri vzpostavitvi načel preudarnega bančnega poslovanja igrajo pomembno vlogo tudi zunanji bančni nadzorniki: pooblaščen zunanje revizorske hiše, zainteresirana javnost oziroma ustrezna tržna disciplina ter bančni nadzorniki, predvsem Banka Slovenije In Agencija za trg vrednostnih papirjev.

Banke v želji po zvišanju dobičkov posegajo tudi po neklasičnih bančnih poslih, predvsem s področja vrednostnih papirjev in zavarovalništva. Zaradi hitrosti nastajanja in čedalje večjega obsega finančnih inovacij ter zaradi globalizacije finančnih trov, se je pojavila potreba po sodelovanju in združevanju nadzornikov finančnih trgov. V to so bili prisiljeni spričo pojava finančnih konglomeratov, prepleta bančnih in nebančnih holdingov, ki opravljajo tudi druge finančne storitve.

Tudi v Sloveniji so nadzorniki začeli sodelovati. Morda bo v kratkem celo prišlo do integriranega nadzora, ki bi še bolj učinkovito nadziral finančni trg v Sloveniji, ter zajel tudi morebitne pojave, ki so do sedaj nadzoru zaradi nepovezanosti ušli.

9. LITERATURA

1. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks. Basle: Basel Committee on Banking Supervision, 1996. 54 str.
2. Anadolli Sonja: Finančni konglomerat. Zbornik referatov 5. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 14. in 15. oktober 1999. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 1999, str. 121-130.
3. A new Capital Adequacy Framework. Basle: Basel Comitee on Banking Supervision, 1999. 62 str.
4. Arnold James: Rogue traders of our time.
[URL:<http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/1804410.stm>], 6.2.2002
5. Barle Janez, Žunič Anton: Vloga internega modela v obvladovanju tveganj v NLB d.d. Zbornik referatov 8. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 10. in 11. oktober 2002. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2002, str. 111-123.
6. Bohnec Darko: Trg denarja v Sloveniji. Zbornik referatov 7. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 18. in 19. oktober 2001. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2001, str. 131-146.
7. Borak Neven: Bančne direktive Evropske skupnosti. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije, 1996. 246 str.
8. Borak Neven: Bazelska načela preudarnega bančnega poslovanja. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije, 1998. 96 str.
9. Borak Neven: Bazelski kapitalski standardi. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 1997. 80 str.
10. Chorafas Dimitris N.: Managing Operational Risk: Risk reduction strategies for investment and commercial banks. London: Euromoney, 2001. 237 str.

11. Code of Conduct. Pariz: Association Cambiste Internationale, 1991. 48 str.
12. Consultative Document: Operational Risk. Basle: Basel Committee on Banking Supervision, 2001, 26 str.
13. Core Principles for Effective Banking Supervision. Basle: Basel Committee on Banking Supervision, 1997. 46 str.
14. Coy Peter, Woolley Suzanne: Failed Wizards of Wall Street. [URL: <http://www.businessweek.com/1998/38/b3596001.htm>], 11.06.2003.
15. Čokl Vida: Integracija nadzora finančnega sistema. Magistrsko delo. Ljubljana: Pravna fakulteta, 2000. 75 str.
16. Čokl Vida: Integracija nadzora finančnega sistema. Ljubljana: Bančni vestnik, 49, (2000), 10, str. 43-46.
17. Doles Jernej: Dolgoročni izvedeni instrumenti za zavarovanje obrestnega tveganja. Zbornik referatov 7. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 18. in 19. oktober 2001. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2001, str. 77-91.
18. Foreign Exchange Risk Management. Ottawa: Canada Deposit Insurance Corporation, 1998, 13 str.
19. Glogovšek Jože, Beloglavec Sabina: BASEL II, velikost in tržna usmerjenost banke. Zbornik referatov 8. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 10. in 11. oktober 2002. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2002, str. 75-95.
20. Graddy Duane B., Spencer Austin.: Managing Commercial Banks. Englewood Cliffs (N.J.): Prentice Hall International, 1990, 769 str.
21. Hall J.B. Maximillian: Banking Regulation and Supervision, A Comparative Study of the UK, USA and Japan. Hants: Edward Elgar Publishing Limited, 1993. 267 str.
22. Hanžel Vilma: Tveganost bank. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 103 str.
23. Heffernan Shelag: Modern Banking in Theory and Practice. Chichester: John Wiley & Sons Ltd., 1996, 455 str.
24. Hempel George H., Coleman Alan B., Simonson Donald G.: Bank Management: Text and Cases. New York: John Wiley & Sons inc., 1998. 836 str.
25. Herceg Damir: Slučaj Riječka banka: Podobnik i Vlah puštene iz pritvora. [URL:<http://www.vjesnik.com/html/2002/09/19/Clanak.asp?r=unu&c=8>], 19.9.2002.
26. Interest Risk Management. Ottawa: Canada Deposit Insurance Corporation, 1998, 15 str.
27. Jerabek Jan: Finančni škandali: Barings Bank, Daiwa Bank, Sumitomo Corporation. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 47 str.
28. Jerman Tamara: Pogled revizorja na bančna tveganja. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998, 98.str.
29. Johnson J. Hazel: Global Financial Institutions and Markets. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers Inc., 2000, 626 str.
30. Juhart Miha: Nekatera izhodišča razvoja trga vrednostnih papirjev v EU. Zbornik referatov 8. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 10. in 11. oktober 2002. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2002, str. 7-16.

31. Koch W. Timothy: Bank Management, fourth edition. Forth Worth: The Dryden Press, 2000. 968 str.
32. Karpe Primož: Upravljanje bilance banke. Bančni vestnik, Ljubljana, 47 (1998), št.7-8, str. 54-56.
33. Kavčič Marija: Regulacija in nadzor bank. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 103 str.
34. Kovačević Goran, Biočević Nino: Afera Riječka banka. [URL: <http://www.vecernji-list.hr/POSLOVNI/2002/03/20/Pages/dealere.html>], 20.3.2002
35. Majič Mojca: Notranje revidiranje z vidika centralno bančnega nadzora. Zbornik referatov 5. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 14. in 15. oktober 1999. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 1999, str. 131-143.
36. Majič Mojca: Operativno tveganje: definicija, regulacija in merjenje. Zbornik referatov 8. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 10. in 11. oktober 2002. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2002, str. 47-60.
37. Mishkin Frederic S.: Money, Interest Rates and Inflation. Aldershot, Vermont: Edward Elgar Publishing Limited, 1993. 325 str.
38. Mlinarević Snježana: Riječka Banka nije uzdrmla financijski sektor. [URL:<http://www.vecernji-list.hr/POSLOVNI/2002/03/20/Pages/rijeckabanka.html>], 20.3.2002.
39. Mohorič Saša: Operativno tveganje v bankah. Ljubljana: Bančni vestnik, 51 (2002), 5, str. 32-34.
40. Mramor Dušan: Trg kapitala v Sloveniji. Prikazi, analize, mnenja. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 2000. 471 str.
41. Novak Manica: Primerjava ureditve bančnega sistema Evropske unije s slovensko. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 116 str.
42. Overview of The New Basel Capital Accord. Basle: Basel Comitee on Banking Supervision, 2001, 37 str.
43. Planinšek Doles Natalija: Metodika revidiranja notranjih kontrol pri trgovanju v banki. Specialistično delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 74 str.
44. Pirtovšek Matej, Kristl Miha: Zdrava bančna praksa na področju trgovanja. Zbornik referatov 8. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 10. in 11. oktober 2002. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2002, str. 61-74.
45. Praprotnik Tanja: ATVP: zaslišanja o LEKU še jutri. [URL: <http://www.finance-on.net/show.php?>], 13.03.2003.
46. Priročnik za upravljanje operativnega tveganja in nadzor nad njim. Ljubljana: Banka Slovenije, 2003. 18 str.
47. Prohaska Zdenko: Finančni trgi. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 205 str.
48. Raghavan Chakravarti: BIS assesment of costs and benefits of 1998 LTCM rescue. [URL: <http://www.twinside.org.sg/title/lbcm.htm>], 13.09.2001.
49. Ribnikar Ivan: Denarni sistem in denarna teorija. 1.del: Denarni sistem.Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1993. 322 str.

50. Ribnikar Ivan: Denarni sistem in denarna teorija. 1.del: Denarni sistem. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1995. 336 str.
51. Ribnikar Ivan: Finančne institucije. Ljubljana: Bančni vestnik, 45 (1996),1-2, str.48-51.
52. Ribnikar Ivan: Od denarja do medvedjega trenda: pojmi in izrazi v ekonomiji. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, CISEF, 1994. 229 str.
53. Ribnikar Ivan: Preudarno obnašanje bank ter urejanje in nadzor preudarnega obnašanja bank. Ljubljana: Bančni vestnik, 46 (1997), 6, str. 48-50.
54. Remšak Franc, Šuler Tatjana: Gibanje kapitalske ustreznosti v Sloveniji ter vpliv povezovanja bank na kapitalsko ustreznost bank in bančnega sistema, Ljubljana: Banka Slovenije, Prikazi in analize IX/3, julij 2001, str. 27
55. Rotovnik Tomaž: Zavarovanje operativnega tveganja. Ljubljana: Bančni vestnik, 52 (2003), 1-2, str. 34-40.
56. Satyajit Das: Swap & Derivative Financing: The Global Reference to Products, Pricing, Applications and Markets - Revised Edition. Chicago: Irwin, 1994. 1476 str.
57. Saunders Anthony: Financial Institutions Management, A Modern Perspective, third edition. Boston: Irwin/Mc Graw-Hill, 2000. 742 str.
58. Skubic Tatjana: Modeli za upravljanje z nekreditnimi tveganji. Zbornik referatov 5. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 14. in 15. oktober 1999. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 1999, str. 93-106.
59. Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk. Basle: Basel Committee on Banking Supervision, 2003. 14 str.
60. Sušnik Saša: Posledice uveljavitve novega baselskega sporazuma za slovenske banke. Zbornik referatov 7. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 18. in 19. oktober 2001. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2001, str. 25-39.
61. Sušnik Saša: Prihodnost mednarodne regulative kapitalske ustreznosti bank. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 92 str.
62. The Financial Economists Roundtable Statement on Long-Term Capital Management and the Report of the Presidents Working Group on Financial Markets. [URL: <http://www.luc.edu/orgs/finroundtable/statement99.html>], 6.10.1999.
63. The New Basel Capital Accord: an explanatory note. Basle: Basel Committee on Banking Supervision, 2001, 14.str.
64. Treasury Risk Management: Identifying and Measuring Risk. London: DC Gardner Workbooks, 1991.
65. Triller Andreja: Zakladništvo v poslovni banki. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 106 str.
66. Valenčič Dušan: Vključitev poslovno finančnih nekreditnih tveganj v sistem za upravljanje s tveganji univerzalne banke. Zbornik referatov 5. strokovnega posvetovanja o bančništvu, Portorož, 14. in 15. oktober 2000. Ljubljana: Zveza ekonomistov, 2000, str. 93-103.
67. Veselinovič Draško: Devizno trgovanje. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1991. 191 str.

68. Vodušek Jožica: Notranja revizija delovanja sistema notranjih kontrol pri poslovanju z izvedenimi finančnimi instrumenti. Gradivo za seminar Izvedeni finančni instrumenti, Ljubljana, januar 2003. Ljubljana: Združenje bank Slovenije, 2003. 15 str.
69. Ware Derrick: Basic Principles of Banking Supervision. London: Bank of England, 1996. 22 str.
70. Žgajnar Irena: Pomen zakladništva kot funkcije banke. Ljubljana: Bančni vestnik, 48 (1999), 7-8, str. 21-25.

10. VIRI

1. Bank of England: Operational Risk. London: Interno gradivo, 2000.
2. Complaints. Internet Explorer.[URL:<http://www.pab.gov.sg/nav28.htm>] 16.6.2003.
3. Conclusions of the Bank of England Report on the Collapse of Barings. [URL: <http://www.numa.com/ref/barings/bar00.htm>] 16.6.2003.
4. De Nederlandsche Bank: Operational Risk Management. Interno gradivo. 2002.
5. Derivatives are bankrupting the global financial System: The LTCM Collapse. [URL:<http://www.nex.net.au/users/reidgck/LTCM-D.HTM>], 11.06.2003
6. Downes John, Goodman Jordan E.: Dictionary of Finance and Investment Terms. Third Edition. New York: Barrons, 1991. 537 str.
7. Executive Summary of the Report of the Inspectors of Barings Futures. Internet Explorer. [URL: <http://www.gov.sg/government/press/mof2>], 16.6.2003.
8. I dealeri se pitaju kamo je otišao sav novac. Internet Explorer.[URL: <http://www.vecernji-list.hr/POSLOVNI/2002/03/20/Pages/idealeri.html>],20.3.2002
9. Interno gradivo Coopers & Lybrand.
10. Interna gradiva Gorenjske banke d.d. Kranj.
11. Eksperti. S poznatim splitskim bankarom Nikolom Šimetinom o aferi Riječka banka. [URL: http://www.liberali.hr/slobodna_230302.html], 23.03.02
12. Izvedeni finančni instrumenti. Pismo BS 24.20-0871/02-MP. Ljubljana: Banka Slovenije, 2002.
13. Lindt B., Larholt.: Treasury Division and Related Activities. Interno gradivo. Ljubljana: Deloitte & Touche d.o.o., 1998. 81 str.
14. Kodeks poklicne etike borznih posrednikov. [URL: <http://www.zcbvp-giz.si/dokumenti.php3?doc=kodeks-zcb>], 18.04.2003.
15. Navodila za postopke trgovanja in plasiranja deviznih sredstev v sektorju zakladništva. Interno gradivo. Kranj: Gorenjska banka d.d. Kranj, 2001, 17 str.
16. Navodilo za sklepanje poslov na medbančnem denarnem trgu, za delitev del in nalog med oddelkom trgovanja in oddelkom zaledne službe in za vodenje in knjiženje danih in prejetih medbančnih tolarskih likvidnostnih posojil (Z910, OE891). Interno gradivo. Kranj: Gorenjska banka d.d. Kranj, 2003. 5 str.

17. Novosti v predpisih Banke Slovenije. Interno gradivo. Kranj: Gorenjska banka d.d. Kranj, 2002.
18. Pojasnilo k priporočilom za opravljanje poslov trgovanja. Pismo BS 0555/02-MP. Ljubljana: Banka Slovenije, 2002.
19. Pojasnila izračunov kapitalskih zahtev za tržna tveganja. Pismo BS 24.10-0040/03-LJ. Ljubljana: Banka Slovenije, 2003.
20. Poročilo o nadzoru bančnega poslovanja. Ljubljana: Banka Slovenije, 1997, 64 str.
21. Poročilo o nadzoru bančnega poslovanja v letu 2002 in prvi polovici leta 2003. Ljubljana: Banka Slovenije, 2003. 75 str.
22. Poročilo s posveta o vlogi, nalogah in aktivnostih službe notranjega revidiranja, ki je bil dne 18. januarja 2002 v Banki Slovenije. Interno gradivo. Kranj: Gorenjska banka d.d. Kranj, 2002.
23. Pravila Ljubljanske borze. Ljubljana: Ljubljanska borza vrednostnih papirjev, d.d., Ljubljana, 2001.
24. Pravila poslovanja Klirinško depotne družbe. Ljubljana: Klirinško depotna družba, 1995.
25. Pravila poslovanja Združenja članov borze vrednostnih papirjev - GIZ. [URL: <http://www.zcbvp-giz.si/dokumenti.php3?doc=pravila-zcb>], 18.04.2003
26. Pravilnik o delovnih postopkih pri trgovanju z izvedenimi finančnimi instrumenti. Interno gradivo. Kranj: Gorenjska banka d.d. Kranj, 2003. 4 str.
27. Priporočila za opravljanje poslov trgovanja v bankah. Ljubljana: Banka Slovenije, 1997.
28. Priporočila za upravljanje z bančnimi tveganji. Ljubljana: Banka Slovenije, 1998.
29. Sklep o obvezni uskladitvi rokov dospelosti naložb z roki dospelosti sredstev (Ur. list RS, št. 41/1996)
30. Sklep o dajanju posebnih likvidnostnih posojil s sodelovanjem bank (Ur. list RS, št. 41/1996).
31. Sklep o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 32/1999, 122/2000 in 82/2001).
32. Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/2002).
33. Sklep o kadrovskih, tehničnih in organizacijskih pogojih za poslovanje s strankami in premoženjem strank borzno posredniških družb (Uradni list RS, št. 6/2000).
34. Sklep o najmanjšem obsegu likvidnosti (Uradni list RS, št. 82/2001).
35. Sklep o oblikovanju posebnih rezervacij bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/2002).
36. Sklep o poročanju o poslih oseb, ki so jim neposredno dostopne notranje informacije (Uradni list RS, št. 6/2000).
37. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/2002).
38. Sklep o veliki izpostavljenosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 24/2002).
39. Sporočilo za javnost z 256. seje Sveta Banke Slovenije, 29.10.2002.
40. Spletne strani Nove Ljubljanske banke d.d. Ljubljana. [URL:<http://www.nlb.si>], 10.06.2003.
41. Spletne strani Banke Slovenije. [URL: <http://www.bsi.si>], 10.06.2003.

42. Spletne strani Dobrodošli na straneh Evropske unije v Sloveniji. [URL: <http://www.evropska-unija.si>], 10.06.2003.
43. Spletne strani BIS. [URL: <http://www.bis.org>], 10.06.2003
44. The Federal Reserve System Purposes & Functions. Washington: Board of Governors of the Federal reserve System, 1998. str.71-92.
45. Zahteva za pregled poslovanja banke. Pismo BS 24.20-0030/03. Ljubljana: Banka Slovenije, 2003.
46. Zakon o bančništvu. Ljubljana: Združenje bank, 1999. 166 str.
47. Zakon o trgu vrednostnih papirjev (Uradni list RS, št. 56/1999).

PRILOGE

Priloga 1: Seznam poslovnih bank v Sloveniji z dodeljenimi licencami za opravljanje finančnih storitev, avgust 2003

Št.	Banka*	Dovoljenja za opravljanje finančnih storitev
1	Abanka Vipa d.d. Ljubljana	1,3,4,5,6,7,9,10,12,13,14
2	Bank Austria Creditanstalt d.d. Ljubljana	1,3,4,5,6,8,9,12,14
3	BANKA CELJE d.d.	1,3,4,5,6,9,10,14
4	BANKA DOMŽALE d.d., Domžale	1,3,4,5,9,10,14
5	BANKA KOPER d.d.	1,3,4,5,6,8,9,10,12,13,14
6	BANKA ZASAVJE d.d. Trbovlje	1,3,4,5,9,10,14
7	FACTOR BANKA d.d.	1,3,4,5,6,7,9,12,13,14
8	GORENJSKA BANKA d.d., Kranj	1,3,4,5,6,9,10,12,14
9	HYPO-ALPE-ADRIA BANK d.d.	1,3,4,5,6,9,10,14
10	KAERNTNER SPARKASSE AG, CELOVEC	3,5,7,9,11,14
11	KOROŠKA BANKA d.d., Slovenj Gradec	1,3,4,5,9,10,14
12	NOVA KREDITNA BANKA MARIBOR d.d.	1,3,4,5,6,9,10,14
13	NOVA LJUBLJANSKA BANKA d.d., Ljubljana	1,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,14
14	POŠTNA BANKA SLOVENIJE d.d.	1,3,4,5,9,14
15	PROBANKA d.d.	1,2,3,4,5,9,10,12,13,14
16	RAIFFEISEN KREKOVA BANKA d.d. Maribor	1,3,4,5,6,9,10,12,14
17	SKB BANKA d.d. Ljubljana	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,14
18	SLOVENSKA INVESTICIJSKA BANKA, d.d.	1,2,3,4,5,9,10,14
19	SLOVENSKA ZADRUŽNA KMETIJSKA BANKA d.d. Ljubljana	1,3,4,5,7,9,12,14
20	VOLKSBANK - LJUDSKA BANKA d.d.	1,3,4,5,6,9,14

Bančne storitve iz 1. točke prvega odstavka 3. člena Zakona o bančništvu so:

- sprejemanje depozitov ter dajanje kreditov za svoj račun.

Druge finančne storitve iz 1. odstavka 6. člena Zban so.

1. factoring,
2. finančni zakup (leasing),

3. izdajanje garancij in drugih jamstev,
4. kreditiranje, vključno s potrošniškimi krediti, hipotekarnimi krediti in financiranjem komercialnih poslov,
5. trgovanje s tujimi plačilnimi sredstvi, vključno z menjalniškimi posli,
6. trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti,
7. zbiranje, analiza in posredovanje informacij o kreditni sposobnosti pravnih oseb,
8. posredovanje pri prodaji zavarovalnih polic, po zakonu, ki ureja zavarovalništvo,
- 8a. izdajanje elektronskega denarja,
9. izdajanje in upravljanje drugih plačilnih instrumentov (n.pr. plačilne in kreditne kartice, potovalni čeki, bančne menice),
10. oddajanje sefov,
11. posredovanje pri sklepanju posojilnih in kreditnih poslov,
12. storitve v zvezi z vrednostnimi papirji, po zakonu, ki ureja trg vrednostnih papirjev,
13. upravljanje pokojninskih oziroma investicijskih skladov po zakonu, ki ureja pokojninske oziroma investicijske sklade,
14. opravljanje storitev plačilnega prometa,
15. opravljanje skrbniških storitev.

Opomba k 13. točki : Veljavna zakonodaja bankam ne dovoljuje upravljanja investicijskih skladov.

Vir: http://www.bsi.si/html/povezave/seznam_bank.html, avgust 2003.

*Imena bank, kot so navedena v sodnem registru.

Priloga 2: Novi kapitalski sporazum – Basel II skozi čas

1974

- Guvernerji centralnih bank držav članic skupine G-10 ustanovijo Baselski odbor za nadzor bank.

1988

- Baselski odbor za nadzor bank sprejme sporazum o kapitalski ustreznosti (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards). Sporazum določa: sestavine kapitala, ponderje za tehtanje sredstev, konverzijske faktorje za preračun zunajbilančnih postavk ter minimalno kapitalsko razmerje, ki ga morajo dosegati banke z mednarodnim poslovanjem.

1996

- Odbor dopolni osnovni kapitalski sporazum s kapitalskimi zahtevami za tržna tveganja (Amendment to Capital Accord to Incorporate Market Risk).

1999

- V Baslu pričnejo s pripravami na sprejem novega kapitalskega sporazuma, izdan je prvi posvetovalni dokument, v katerem je predstavljena tritebrna struktura nove kapitalske ureditve (A New Capital Adequacy Framework).
- Evropska komisija v svojem prvem posvetovalnem dokumentu (A Review of Regulatory capital Requirements for EU Credit Institutions and Investment Firms) objavi namero o spremembah evropskih direktiv, ki urejajo področje kapitalske ustreznosti bank in investicijskih podjetij v državah članicah EU, v skladu s spremembami v Baslu.

2001

- Baselski odbor izda svoj drugi posvetovalni dokument o Baslu II (The New Basel Capital Accord), ki podrobno razčlenjuje vse tri stebre nove kapitalske ureditve.
- Evropska komisija objavi svoj drugi posvetovalni dokument o reviziji kapitalske ureditve v EU, katerega vsebina je tesno prilagojena Baslu II.
- Tako Baselski odbor kot Evropska komisija pripravita načrt za uveljavitev novih pravil v letu 2004.
- Baselski odbor izvede prvi krog kvantitativne študije učinkov novega kapitalskega sporazuma ob sodelovanju bank in nadzornikov iz številnih držav sveta.

Maj 2001

- Drugi krog kvantitativne študije učinkov se osredotoči na področje operativnega tveganja.
- Zapletenost vsebin Basla II povzroči zamude pri doseganju prvotnih načrtov. Predvidena uveljavitev novih kapitalskih pravil je preložena na leto 2005.

Junij 2002

- Baselski odbor začne od bank zbirati podatke o izgubah in možnih indikatorjih operativnega tveganja.

Julij 2002

- Potrjen je urnik uveljavitve Basla II in sicer naj bi se nova pravila začela uporabljati v bankah konec leta 2006.

Oktober 2002

- Baselski odbor objavi paket dokumentov za izvedbo tretjega kroga Kvantitativne študije učinkov kot podlage za oblikovanje tretjega posvetovalnega dokumenta glede Basla II.

Drugo četrletje 2003

- Baselski odbor izda tretji posvetovalni dokument.
- Evropska komisija izda tretji posvetovalni dokument o direktivi za področje kapitalne ustreznosti.

Zadnje četrletje 2003

- Baselski odbor izda končno verzijo dokumenta »Novi kapitalni sporazum« - Basel II.

2003/2006

- Obdobje priprave bank, regulatorjev in nadzornikov širom po svetu na dokončno uveljavitev priporočil in zahtev Basla II.

2004

- Volitve v EU in možna širitev EU na 25 članic.
- Evropska komisija izda osnutek Direktive o regulatornem kapitalu in kapitalni ustreznosti.

Proti koncu 2005

- Banke, ki se bodo odločile za uporabo naprednih pristopov pri merjenju tveganj v okviru Basla II, morajo eno leto, to je do uveljavitve Basla II, vzporedno uporabljati tudi način določanja kapitalnih zahtev, ki ga predpisuje stari kapitalni sporazum.

31. december 2005

- Evropska komisija izda končno verzijo Direktive o regulatornem kapitalu in kapitalni ustreznosti. Države članice imajo leto dni časa za prenos vsebine direktive v nacionalno zakonodajo.

Proti koncu 2006

- Uveljavitev priporočil in zahtev Basla povsod po svetu.
- Uveljavitev Direktive o regulatornem kapitalu in kapitalni ustreznosti v državah Evropske Unije.

Vir: Sušnik, 2001; http://www.bsi.si/basel2/07_casovnica/casovnica.htm, 2003.

Priloga 3: Pregled kazalcev in faktorjev beta po posameznih bančnih področjih pri uporabi standardiziranega pristopa za izračun kapitalskih zahtev za operativno tveganje

Poslovna področja	Kazalec	Beta faktor v %
Podjetniško financiranje	Bruto dohodek	18
Posli trgovanja	Bruto dohodek	18
Poslovanje s prebivalstvom	Bruto dohodek	12
Komercialno bančništvo	Bruto dohodek	15
Plačilni instrumenti	Bruto dohodek	18
Agentske storitve	Bruto dohodek	15
Upravljanje s sredstvi	Bruto dohodek	12
Posredovanje pri kupoprodaji vrednostnih papirjev za prebivalstvo	Bruto dohodek	12

Vir: http://www.bsi.si/basel2/02_kaj_je/01_minimalne/operativno/standardiziran.htm, 2003.

Priloga 4: Poslovna področja, vrste škod* in predlagani indikatorji izpostavljenosti operativnemu tveganju po posameznih področjih

Poslovne enote	Poslovna področja	Odpisi (write-downs)	Izguba iz naslova napačnih plačil (Loss of Recourse)	Izguba iz naslova odškodnin (Restitution)	Pravne obveznosti (Legal Liability)	Regulativa, sporazumi	Izguba ter poškodbe osnovnih sredstev (Loss or damage to assets)
INVESTICIJSKO BANČNIŠTVO	Podjetniške finance (Corporate Finance)	Obseg novih poslov	Obseg novih poslov	Obseg novih poslov	Obseg novih poslov	Obseg novih poslov	Vrednost sredstev
	Trgovanje (Trading and Sales)	Obseg kupčij	Obseg kupčij	Obseg kupčij	Obseg kupčij	Obseg kupčij	Vrednost sredstev
BANČNIŠTVO	Poslovanje s prebivalstvom	Obseg transakcij	Obseg transakcij	Obseg transakcij	Obseg transakcij in vrednost plač	Število transakcij	Vrednost sredstev
	Poslovanje s podjetji	Obseg transakcij	Obseg transakcij	Obseg transakcij	Obseg transakcij in vrednost plač	Število transakcij	Vrednost sredstev
	Plačilni promet	Obseg transakcij	Obseg transakcij	Obseg transakcij	Obseg transakcij	Število transakcij	Vrednost sredstev
	Agentske storitve, skrbništvo	Vrednost sredstev pod skrbništvom	Vrednost transakcij	Vrednost transakcij	Vrednost tožb pravnih oseb	Število tožb	Vrednost sredstev
OSTALO	Upravljanje sredstev	Vrednost vseh sredstev, ki so predmet upravljanja	Vrednost transakcij	Vrednost transakcij	Vrednost transakcij	Vrednost vseh sredstev, ki so predmet upravljanja	Vrednost sredstev
	Borzno posredništvo	Vrednost transakcij	Vrednost transakcij	Vrednost transakcij	Vrednost transakcij	Vrednost transakcij	Vrednost sredstev

Vrste škod: **Odpisi (Write-downs)**: neposredno zmanjšanje vrednosti sredstev zaradi kraje, goljufije, nepooblaščenih aktivnosti na trgu ter zmanjšanja pozitivne vrednosti sredstev kot posledice operativnega tveganja; **Loss of Recourse**: Plačila in predujmi napačnim strankam, **Izguba iz naslova napačnih odškodnin**: plačila glavnice ali obresti strankam iz naslova odškodnin in kompenzacij; **Pravne obveznosti**: **Regulativa in sporazumi**: globe in stroški, ki izhajajo iz naslova kazni npr. zaradi razveljavljene pogodbe; **Izguba ter poškodbe osnovnih sredstev**; zaradi požara, poškodbe itd.

Vir: [http://www.bsi.si/basel2/05_publicacije/dokumenti/C/povzetki/Operational% 20 risk _consultative% 20 document _januar, 2003](http://www.bsi.si/basel2/05_publicacije/dokumenti/C/povzetki/Operational%20risk_consultative%20document_januar,2003).

Priloga 5: Značilnosti bančnih sistemov in nadzora v ZDA, na Japonskem, v Evropski Uniji in Sloveniji

Področje regulacije / nadzora	ZDA	Japonska	Evropska unija	Slovenija
Značilnost bančnega sistema	Ločitev komercialnega in investicijskega bančništva	Funkcionalna segmentacija bančnega sistema, s težnjo po vse večji univerzalnosti	Različna stopnja sistemov univerzalnega bančništva; v skladu z zakonodajo EU lahko banke nudijo vse vrste bančnih storitev	Sistem univerzalnega bančništva, 20 bank
Nadzorna institucija	OCC, FRS, FDIC in vlade posameznih zveznih držav	Ministrstvo za finance Japonska centralna banka	Nadzorne institucije posameznih držav članic	Banka Slovenije
Zavarovanje bančnih vlog	FDIC	Agencija za zavarovanje bančnih vlog	V pristojnosti institucij, posameznih držav članic	Banka Slovenije
Omejevanje nebančnih poslov	V pristojnosti FRS	Številne omejitve s strani Ministrstva za finance	Možnost opravljanja vseh vrst finančnih storitev, na osnovi pridobljenega enotnega dovoljenja	Za opravljanje bančnih in drugih finančnih storitev morajo banke pridobiti dovoljenje Banke Slovenije
Količnik kapitalne ustreznosti	8%	8%	8%	8%
Reševanje bank v težavah	FRS	Ministrstvo za finance Japonska centralna banka Agencija za zav. bančnih vlog	Različna ureditev po posameznih državah članicah	Banka Slovenije

Vir: Heffernan, 1996; Zakon o bančništvu, 1999; Koch, 2000; Kavčič, 1999.

SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH IZRAZOV

amendment - dopolnila

analysis - analiza

Asset & Liability Committee (ALCO) - odbor za upravljanje z bilanco

asset and liability management - upravljanje z bilanco

back office - oddelek podpore

Bank for International Settlements (BIS) - Banka za mednarodne poravnave iz Basla

banking book - bančna knjiga; postavke v bilanci, ki niso namenjene trgovanju

Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) - baselski odbor za nadzor bank, prvotno skupine G-10

Board of Governors - svet guvernerjev

broker - trgovec, ki trguje v svojem imenu in za račun strank

call option - nakupna opcija

capital - kapital

Capital Accord - sporazum o kapitalski shemi

Code of Conduct - pravila, uzance, etični standardi za posamezno področje

currency option - valutna opcija

currency swap - valutna zamenjava

dealer - trgovec, ki trguje v svojem imenu in za svoj račun

dealing room - prostori deviznih in drugih trgovcev

derivatives - izvedeni finančni instrumenti

duration - trajanje

Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC) - ameriška ustanova, ki skrbi za jamstvo depozitov

Federal Reserve System (FRS) - ameriške zvezne rezerve, bančni nadzorni organ

foreign exchange (forex) - devizno trgovanje

forward - terminski posel

front office - oddelek trgovanja

full line firms – borzno posredniške hiše v ZDA z vsemi licencami

futures - finančne terminske pogodbe

gap - razmik

Genusscheine - dolgoročne prednostne delnice

hedging - zavarovanje premoženja s posli trgovanja, pretežno z izvedenimi finančnimi instrumenti

holding to maturity - držanje papirjev do zapadlosti

interest rate - obrestna mera

International Association of Insurance Supervisors - mednarodno združenje zavarovalnih nadzornikov

International Organization of Securities Commission (IOSCO) - mednarodno združenje nadzornikov trgov vrednostnih papirjev

Joint Forum - mednarodno združenje nadzornikov bank, zavarovalnic in trga vrednostnih papirjev
leverage - vzvod
liquidity - likvidnost
management— upravljanje, vodenje
market risk - tržno tveganje
maturity - dospelost
middle office - oddelek spremljave oz. oddelek, ki izvaja kontroliranje
money market - denarni trg
National Association of Securities Dealers - ameriško združenje trgovcev z vrednostnimi papirji
New York Stock Exchange (NYSE) - newyorška borza vrednostnih papirjev
Office of the Comptroller of the Currency (OCC) - ameriški nadzorni organ, del zakladnice
operational risk - operativno tveganje; tveganje, ki izhaja iz poslovanja
OTC (over the counter) - trgovanje prek okenc; neborzni trg
overnight - čez noč
put option - prodajna opcija
rating - ocenitev kreditne sposobnosti
risk - tveganje
securities - vrednostni papirji
Securities Investor Protection Corporation - ameriški nadzorni organ za jamstveno shemo borzno posredniških hiš
sensitivity to market risk - nagnjenost k tržnemu tveganju
Singapore Monetary Exchange (SIMEX) - borza v Singapurju
spot transactions - transakcije s poravnavo v dveh dneh od dneva izvedbe transakcije
supervision - nadzor
swap - zamenjava
SWIFT – mednarodni sistem za konfirmacijo in poravnavo finančnih transakcij
trade date (T) - datum sklenitve trgovalnega posla
trading - trgovanje
trading book - tržna knjiga; postavke v bilanci, namenjene trgovanju
Titres participatifs, titres subordonnes a duree indetreminee - dolgoročne prednostne delnice v Franciji
underwriter - prevzemnik, zavarovalec; v investicijskem bančništvu investicijska banka ali borzno posredniška hiša, ki prevzame izvedbo in/ali prodajo primarne emisije vrednostnih papirjev
Value at Risk (VAR) - metoda tvegane vrednosti za izračunavanje izpostavljenosti tveganjem